

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIUS**

**2010 METŲ VEIKLOS ATASKAITA
2011-04-04 Nr. 4-7**

T U R I N Y S

I.	Ižanga	3
II.	Skundų ir vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva pradėtų tyrimų analizė	6
III.	Kontrolės ir priežiūros procese atsiskleidusios pagrindinės problemos ir teikti siūlymai	15
3.1.	Vaikas kaip savarankiškas teisės subjektas	15
3.2.	Vaiko teisių apsaugos politikos įgyvendinimas	15
3.3.	Vaiko teisių apsaugos institucijų sistema	16
3.4.	Vaiko teisių apsauga šeimoje	19
3.5.	Vaiko teisių užtikrinimas teisiniame procese	22
3.6.	Mediacija ir nepiniginio pobūdžio teismo sprendimų vykdymas	24
3.7.	Vaiko apsauga nuo smurto	27
3.8.	Vaiko globa	31
3.9.	Vaiko teisės į mokslą įgyvendinimas	38
3.10.	Vaiko sveikatos užtikrinimas	41
3.11.	Nepilnamečių justicija	48
3.12.	Vaiko apsauga nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio	52
3.13.	Psichologinės pagalbos vaikui prieinamumo ir kokybės užtikrinimas	53
IV.	Vaiko dalyvavimo užtikrinimas. Vaikas kaip teisės subjektas ir aktyvus dalyvis	54
V.	Bendradarbiavimas ir kita veikla	56
VI.	Siūlymai	65

I. IŽANGA

Tarptautinės ir Lietuvos visuomeninės organizacijos, kartu su Lietuvos Respublikos Seimo Šeimos ir vaiko reikalų komisija 1997 metais pradėjo diskusijas dėl specializuoto vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pareigybės įsteigimo Lietuvoje. 1999 metais buvo parengta Lietuvos Respublikos vaiko teisių kontrolieriaus įstatymo koncepcija.

Savarankiško vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pareigybės įsteigimo būtinybė buvo grindžiama tuo, kad:

- vaikai yra išskirtinė visuomenės dalis, kuri neturi arba turi labai ribotas galimybes ginti savo teises ir interesus;
- vaikai neturi jokios tiesioginės politinės įtakos, todėl, priimant juos liečiančius sprendimus, į vaikų interesus gali būti neatsižvelgiama ar priimti sprendimai gali pažeisti jų teises;
- vaikai turi ribotas galimybes išsakyti savo nuomonę bei pasiekti, kad būtų išgirsti;
- vaikus atstovaujančios organizacijos gali manipuliuoti vaikų nuomonėmis ir interesais, tačiau iš tiesų gali rūpintis tik savo poreikiais;
- vaikai neturi „spaudimo“ (lobistinių) grupių, kurios galėtų tiesiogiai atstovauti jų interesus.

Lietuvos Respublikos Seimas 2000 m. gegužės 25 d. priėmė Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymą¹. Priimdama Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymą Lietuva išreiškė savo poziciją ir susirūpinimą vaiko teisėmis, taip pat valstybės nuostatą, kad vaiko, labiausiai pažeidžiamo visuomenės nario, teisėms ir teisėtiems interesams turi būti skiriamas ypatingas dėmesys.

Lietuvos Respublikos Seimo sprendimu 2000 m. rugsėjo 1 d. buvo įsteigta Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga ir 2000 m. lapkričio 1 d. paskirtas pirmasis vaiko teisių apsaugos kontrolierius.

Lietuvos Respublikos Seimas 2010 m. kovo 25 d. nutarimu Nr. XI-704 paskyrė Editą Žiobienę vaiko teisių apsaugos kontroliere. Ji vaiko teisių apsaugos kontrolierės pareigas pradėjo eiti nuo 2010 m. balandžio 8 d., prisiekusi Lietuvos Respublikos Seime. Tai yra trečioji Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierė. Ataskaitinis laikotarpis apima dviejų vaiko teisių apsaugos kontrolierių: Rimantės Šalaševičiūtės ir Editos Žiobienės veiklos laikotarpį.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius – Lietuvos Respublikos Seimo 5 metų kadencijai skiriamas valstybės pareigūnas, kuriam pavesta nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintų vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga, priežiūra, kontrolė ir propagavimas, vaikų politinės valdžios ir įtakos neturėjimo kompensavimas valstybės gyvenime.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos tikslas ir siektinas rezultatas – kiekvieno vaiko galimybė naudotis visomis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje, kituose tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose nustatytais teisėmis.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius neturėtų būti tapatinamas su įstatymų leidžiamosios, vykdomosios valdžios bei vietos savivaldos institucijomis, teismine valdžia, nevyriausybinėmis organizacijomis ar pilietinėmis iniciatyvomis. Kita vertus, vaiko teisių apsaugos kontrolierius, norėdamas veiksmingai dirbti, turi palaikyti glaudžius, abipusiu pasitikėjimu pagrįstus santykius su visų valdžios lygmenų (įstatymų leidžiamąja, vykdomąja, vietos savivaldos) institucijomis bei visuomeninėmis organizacijomis.

Išskirtini šie esminiai Lietuvos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus instituto bruožai:

- nepriklausoma, tik Seimui atskaitinga institucija, priimanti savarankiškus sprendimus;
- nemokama vaiko teisių apsaugos priemonė, prieinama kiekvienam žmogui;
- nėra įstatymų leidžiamosios, vykdomosios, teisminės valdžios ar vietos savivaldos institucija ir nevykdo jų funkcijų;

¹ Lietuvos Respublikos Seimas 2007 m. gruodžio 18 d. priėmė Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo pakeitimo įstatymą Nr. X-1384 (išdėstė įstatymą nauja redakcija) (Žin., 2007, Nr. 140-5756)

- vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus paskirtis ne tik individualių skundų nagrinėjimas, bet ir vaiko teisių propagavimas, visuomenės švietimas vaiko teisių srityje;

- veikla turi būti pagrįsta pačių vaikų dalyvavimu;

- vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus sprendimai yra rekomendacinio pobūdžio. Veikdamas naudoja įtikinėjimo, viešumo, kritikos ir moralinio autoriteto priemones. Turi teisę viešai komunikuoti ir bendradarbiauti su visuomene, publikuoti savo nuomonę ir metines veiklos ataskaitas.

Pagrindinės vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos kryptys:

- Vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimų tyrimas

Garantuojamas prieinamas, neformalus, kvalifikuotas problemų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, nagrinėjimas. Individualūs tyrimai dėl vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimų pagal asmenų skundus ar pastebėtus pažeidimo požymius išlieka viena iš pagrindinių vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos sričių.

- Nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teises ir teisėtus interesus, įgyvendinimo priežiūra ir kontrolė

Vertinamas (prižiūrimas) vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių teisės aktų ir jų įgyvendinimo praktikos santykis – teorijos ir praktikos atitikimas ir veiksmingumas bei skatinama nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų, kitų dokumentų ir praktikos darną, ypač su Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija.

- Pasiūlymų dėl priemonių, kaip pagerinti vaiko teisių apsaugą, dėl naujų teisės aktų priėmimo ar galiojančių teisės aktų pakeitimo, dėl politikos, susijusios su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, formavimo ir įgyvendinimo teikimas Respublikos Prezidentui, Seimui, Vyriausybei

Skatinamas su vaiko teisių apsauga susijusių nacionalinių teisės aktų priėmimas, tarptautinių dokumentų taikymas, kitų vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos priemonių naudojimas; siekiama, kad būtų visapusiškai įvertinamas teisės aktų ir valstybės politikos poveikis vaikui visuose etapuose, stadijose; teikiamos išvados, pastabos ir pasiūlymai dėl vaiko teisių apsaugos gerinimo Respublikos Prezidentui, Seimui, Vyriausybei, inicijuojama, savarankiškai rengiama bei dalyvaujama teisės aktų rengimo procese.

- Informacijos visuomenei apie vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą Lietuvoje teikimas

Pasitelkiant žiniasklaidą, aktyviai vaiko teisių apsaugos sistemoje veikiančias institucijas, propaguojamas ir skatinamas visuomenės supratimas, skleidžiama informacija apie vaiko teises ir teisėtus interesus, jų apsaugą reglamentuojančius teisės aktus; siekiama, kad visose valstybės ir visuomenės gyvenimo sferose būtų vadovaujama visuotinai privalomu, prioritetiniu vaiko interesų principu; informuojama apie savo poziciją konkrečiu atveju, padėti vaiko teisių apsaugos srityje, atliktus tyrimus bei nustatytus vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimo atvejus.

- Bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis, nevyriausybinėmis organizacijomis, dirbančiomis vaiko teisių apsaugos srityje

Sudaromos darbo grupės, organizuojami pasitarimai bei diskusijos su valstybės ir vietos savivaldos institucijų, nevyriausybinių organizacijų atstovais, aptariamoms problemoms vaiko teisių apsaugos srityje bei galimi jų sprendimo būdai; dalyvaujama valstybės ir savivaldybių institucijų, nevyriausybinių organizacijų rengiamose konferencijose, forumuose, diskusijose, pasitarimuose, seminaruose, darbo grupių veikloje ir pan.

- Bendradarbiavimas su tarptautinėmis žmogaus ir vaiko teisių gynimo institucijomis bei organizacijomis

Bendradarbiaujama su ombudsmenais, kurie specializuojasi vaiko teisių apsaugos srityje ir dirba žmogaus teisių apsaugos srityje, siekiant ne tik perimti užsienio valstybių gerą patirtį vaiko teisių apsaugos srityje, bet ir skleisti savo patirtį vaiko teisių apsaugos srityje. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga yra Europos vaikų ombudsmenų tinklo (ENOC) narė.

- Bendravimas su vaikais

Didelis dėmesys skiriamas tiesioginiam bendravimui su vaikais ir bendradarbiavimui su juos atstovaujančiomis organizacijomis – Lietuvos moksleivių sąjunga ir Lietuvos mokinių parlamentu. Lankantis vaikų globos, ugdymo, sveikatos priežiūros ir kt. įstaigose, šeimose ir šeimynose, tiesiogiai bendraujama su vaikais, išklausomos jų nuomonės, pasiūlymai. Kartu su vaikais atstovaujančiomis organizacijomis rengiami susitikimai su valstybinės valdžios pareigūnais, konkursai, kt. renginiai; dalyvaujama socialinėse akcijose, reklamose, vaikų rengiamuose forumuose.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos efektyvumas, kokybė bei tikslų įgyvendinimas priklauso ne tik nuo teisinės bazės, bet ir nuo politinių, ekonominių, socialinių, technologinių veiksnių, įstaigos organizacinės struktūros, žmogiškųjų ir finansinių išteklių ir kt. Pokyčiai visuomenės gyvenime socialinėje, kultūrinėje, ekonominėje, sveikatos apsaugos, darbo ir kitose srityse bei požiūrio į tradicijas ir moralines vertybes pokyčiai tiesiogiai įtakoja Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos sritis.

Daugėjant skundų ir nevykdant jų atrankos, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus bei Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veikla gali susmulkėti ir gali kilti grėsmė nepastebėti esminių vaiko teisių apsaugos užtikrinimo trūkumų ir raidos tendencijų. Individualias vaiko teisių problemas turėtų spręsti vykdomosios valdžios įgaliotos institucijos ir institucijos, tiesiogiai dirbančios su vaiku.

Pagrindine vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos sritimi turėtų tapti vaiko teisių užtikrinimo padėties šalyje stebėseną, visuomenės švietimas vaiko teisių srityje, pasiūlymų kompetentingoms institucijoms teikimas dėl priemonių, kuriomis siekiama pagerinti vaiko teisių apsaugą, dėl naujų teisės aktų priėmimo ar galiojančių teisės aktų pakeitimo, dėl politikos, susijusios su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, formavimo ir įgyvendinimo.

II. SKUNDŲ IR VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS INICIATYVA PRADĖTŲ TYRIMŲ ANALIZĖ

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui pagal kompetenciją priskirta tirti pareiškėjų skundus dėl fizinių ir juridinių asmenų veiksmų ar neveikimo, dėl kurių pažeidžiamos (manoma, kad pažeidžiamos) ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai, taip pat skundus dėl pareigūnų piktnaudžiavimo ar biurokratizmo vaiko teisių apsaugos srityje.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, pastebėjęs vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimo požymių, gali atlikti tyrimą ir savo iniciatyva.

Fizinis ar juridinis asmuo į vaiko teisių apsaugos kontrolierių gali kreiptis raštu (atsiųsdamas skundą į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą ar surašydamas skundą atvykus į Įstaigą), žodžiu (telefonu, atvykus į Įstaigą) ar elektroniniu paštu (adresu vaikams@lrs.lt arba Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje <http://vaikams.lrs.lt>).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas garantuoja teisę vaikui savarankiškai kreiptis į kontrolierių. Šiuo atveju vaikui nėra taikomi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme nustatyti reikalavimai skundui.

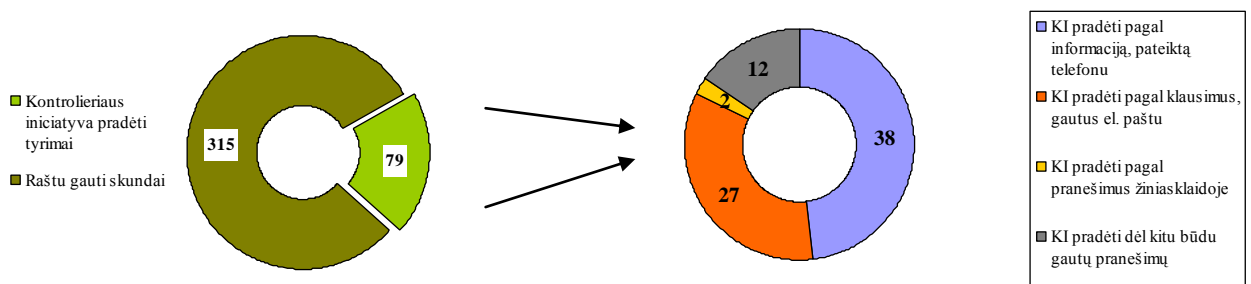
Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje nuo 2008 m. vasario 20 d. veikia nemokama telefono linija 8 800 01230, skirta informuoti apie pastebėtus vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje per ataskaitinius 2010 metus buvo gauta 315 skundų raštu, pradėti 79 tyrimai vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva, gauti 654 paklausimai Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos internetinėje svetainėje <http://vaikams.lrs.lt> ir elektroniniu paštu vaikams@lrs.lt, bei 186 telefoniniai pranešimai, kuriais informuota apie galimus vaiko teisių pažeidimus.

VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGOJE 2010 METAIS RAŠTU GAUTI SKUNDAI IR PRADĖTI TYRIMAI KONTROLIERIAUS INICIATYVA (KI)

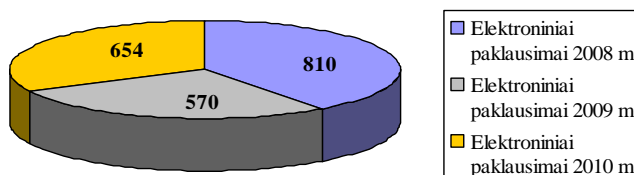
Ataskaitiniu laikotarpiu buvo gauta 315 skundų ir pradėti 79 tyrimai kontrolieriaus iniciatyva (iš jų: 38 tyrimai pradėti pagal informaciją, pateiktą telefonu; 27 tyrimai pradėti pagal klausimus, gautus elektroniniu paštu; 12 tyrimų pradėta gavus informaciją kitu būdu, 2 tyrimai pradėti pagal pranešimus žiniasklaidoje).

Lyginant vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva pradėtų tyrimų skaičių su praeitais ataskaitiniais laikotarpiais, galima pastebėti, kad ataskaitiniu laikotarpiu tyrimų kontrolieriaus iniciatyva buvo pradėta mažiau. Pažymėtina, kad prioritetas 2010 metais buvo teikiamas Vaiko teisių apsaugos įstaigoje gautų asmenų skundų tyrimui, siekiant užtikrinti optimalius skundų tyrimų terminus. Sprendimas pradėti tyrimą savo iniciatyva buvo priimamas įvertinus gautą informaciją apie (galimą) vaiko teisių pažeidimą, kompetentingų institucijų veiksmus ir priimtus sprendimus.

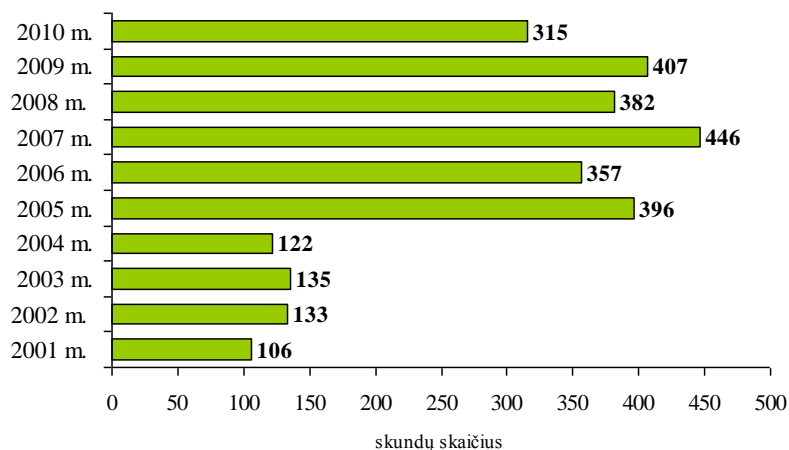
Elektroniniu paštu gautų paklausimų skaičius, lyginant su praėjusiu ataskaitiniu laikotarpiu, išaugo. Paminėtina, kad be elektroniniu paštu gautų paklausimų (654) dėl galimo vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje dar gauti 327 Lietuvos institucijų, įstaigų, organizacijų (Lietuvos Respublikos Seimo narių, žurnalistų ir kt.) bei 73 užsienio institucijų, įstaigų, organizacijų paklausimai bei prašymai pateikti informaciją.

2008-2010 m. ELEKTRONINIŲ PAŠTU GAUTI
PAKLAUSIMAI

Lyginant ataskaitiniu laikotarpiu gautų skundų skaičių su ankstesniais metais pastebimas nežymus skaičiaus mažėjimas. Tai sietina su platesniu visuomenės informavimu apie vaiko teisių apsaugos kontrolierės veiklą bei kompetencijos ribas tiriant skundus.

2001-2010 m. RAŠTU GAUTI SKUNDAI

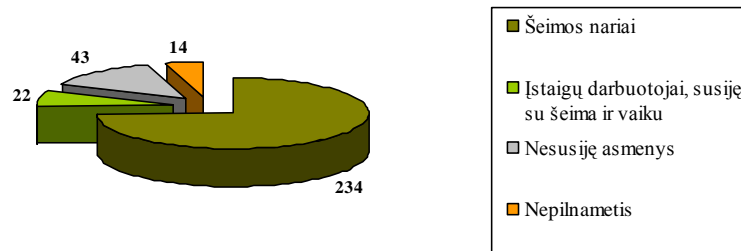
Analizuojant 2010 metais raštu gautų skundų statistiką pastebėtina, kad daugiausia į vaiko teisių apsaugos kontrolierę kreipiasi miestuose, rajono centruose, miesteliuose gyvenantys asmenys (237), mažiau skundų gaunama iš kaimiškų vietovių (63). Paprastai pareiškėjai yra Lietuvos Respublikos piliečiai, gyvenantys Lietuvoje (282), tačiau gauta skundų ir iš užsienio piliečių, gyvenančių Lietuvoje (3), Lietuvos Respublikos piliečių, gyvenančių užsienio valstybėse (4). Ataskaitiniu laikotarpiu gauti 4 skundai iš įkalinimo ir kitose įstaigose esančių asmenų, 12 skundų pateikė juridiniai asmenys (valstybės, savivaldybių institucijos, nevyriausybinės organizacijos, privatūs juridiniai asmenys).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2010 metais gauta 16 anoniminių skundų, 2 asmenys kreipėsi į vaiko teisių apsaugos kontrolierę, prašydami neskelbti jų asmens duomenų. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė vertino, ar tirti asmens nepasirašytą skundą, kad atskirais atvejais nebūtų piktnaudžiaujama kreipimosi į kontrolierę teise, nebūtų pažeidžiamos vaiko ar skundžiamų asmenų teisės (pvz.: siekiant atkeršyti vaiko tėvams, nepagrįstai skundžiant, kad tėvai neprižiūri vaiko; siekiant pakenkti institucijai/tarnautojui, nepagrįstai skundžiant institucijos/tarnautojo netinkamą veiklą).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierei 54 skundus perdavė tirti kitos institucijos (Lietuvos Respublikos Prezidentūra (21), Lietuvos Respublikos Seimas (24), Lietuvos Respublikos Vyriausybė (2), ministerijos (3), kitos institucijos (4)).

Ataskaitiniu laikotarpiu dažniausiai į vaiko teisių apsaugos kontrolierę dėl galimai pažeidžiamų vaiko teisių ir teisėtų interesų kreipėsi vaiko šeimos nariai (tėvai (182), seneliai (30), nepilnamečiai vaiko giminaičiai (2), kiti giminaičiai (20)). Tačiau nemažai skundų gauta ir iš pačių vaikų (14), įstaigų darbuotojų, susijusių su šeima ir vaiku (22) (mokytojų, socialinių darbuotojų, sveikatos priežiūros specialistų ir kt.), taip pat su vaiku nesusijusių asmenų (43) (kaimynų, pažįstamų ar kt. asmenų).

SKUNDUS RAŠTU PATEIKĘ ASMENYS (PAREIŠKĖJAI)

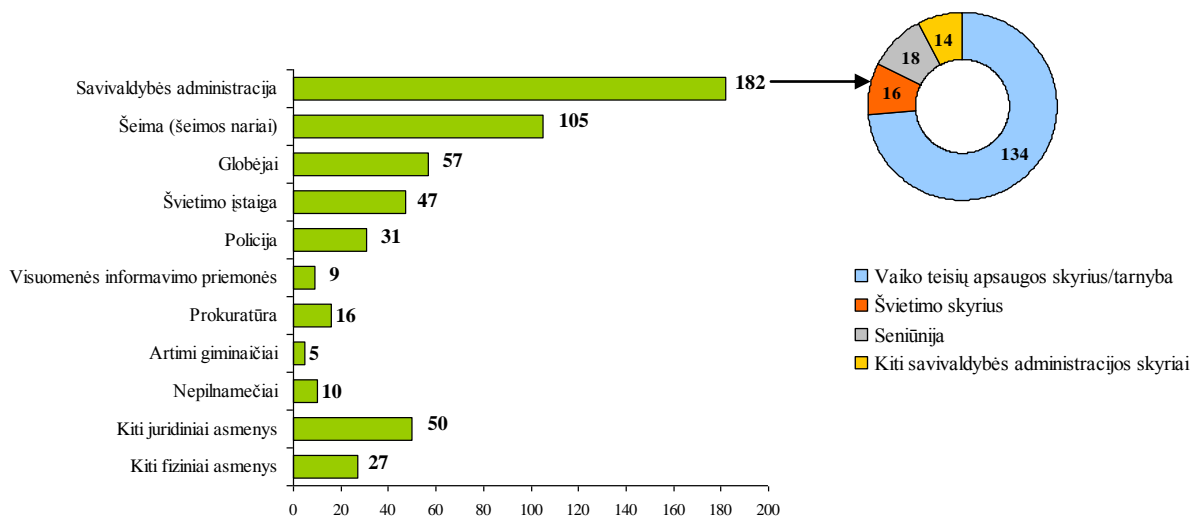

Analizuojant ataskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gautų skundų ir vaiko teisių apsaugos kontrolierės iniciatyva pradėtų tyrimų duomenis pastebėta, kad daugiausiai skundžiamasi savivaldybės administracijos padalinių: vaiko teisių apsaugos skyrių (134), seniūnijų (18), švietimo skyrių (16) veikla, galimai pažeidžiančia vaiko teises ir teisėtus interesus, bei šeimos narių (105) galimai netinkamu elgesiu vaikų atžvilgiu.

Palyginti didelis skaičius tyrimų, pradėtų dėl globėjų: vaikų globos namų (38), šeimų, globojančių vaikus (19), ir švietimo įstaigų: ikimokyklinio ugdymo įstaigų (14), bendrojo lavinimo mokyklų (28), kitų švietimo paslaugas teikiančių institucijų (5), galimai pažeidžiamų vaiko teisių ir teisėtų interesų. Dažnai skundžiamasi ir vaiko teisių pažeidimais teisėsaugos institucijose (policijoje (31), prokuratūroje (16), teismuose (12)).

Atkreiptinas dėmesys, kad 10 skundų gauta dėl nepilnamečių pažeistų kitų nepilnamečių teisių.

2010 METAIS PRADĖTI TYRIMAI PAGAL VAIKO TEISES GALIMAI PAŽEIDŽIANČIUS ASMENIS

Analizuojant Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2010 metais pradėtų tyrimų duomenis pagal vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų pobūdį, pastebėta, kad dažniausiai buvo

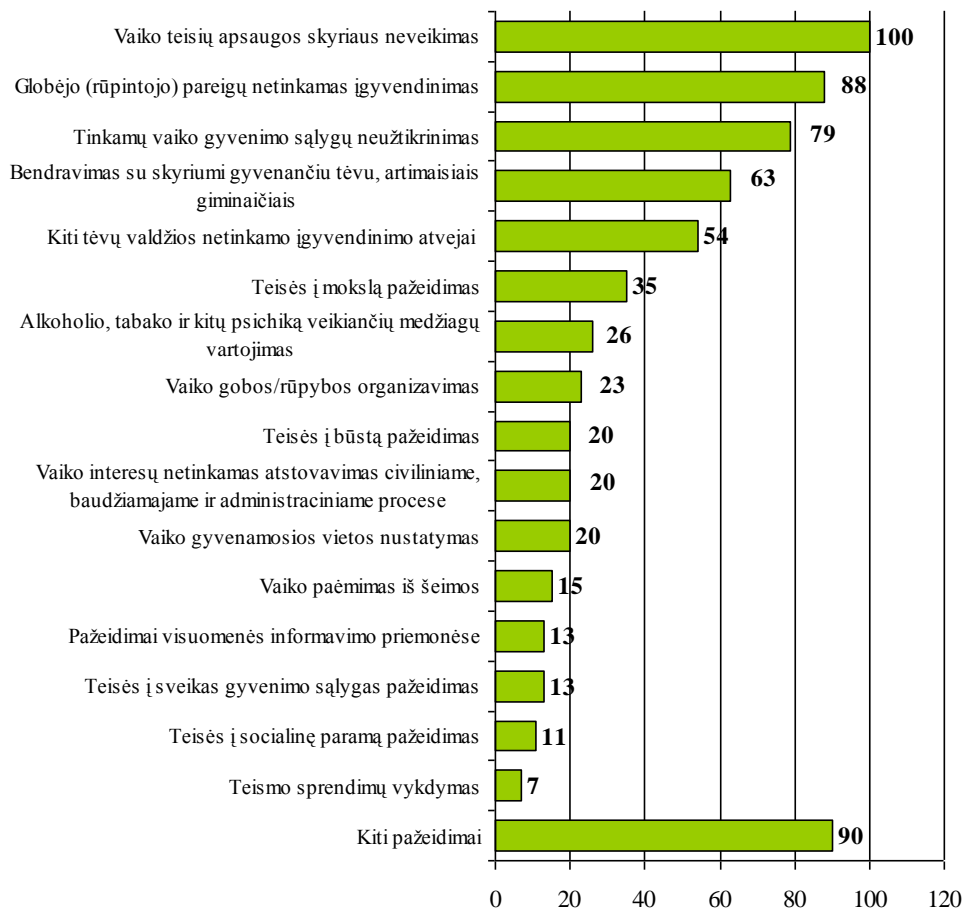
skundžiamasi savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus neveikimu bei globėjo (rūpintojo) pareigų netinkamu įgyvendinimu (vaiko gyvenimo sąlygų neužtikrinimu (28), trukdymu bendrauti su biologiniais tėvais ar artimaisiais giminaičiais (11), netinkamu globos pašalpos panaudojimu (10), netinkamu vaiko turto administravimu (9), informacijos apie biologinius tėvus neteikimu (4) ir kt. (26).

Taip pat dažnai skūstasi tinkamų gyvenimo sąlygų vaikui neužtikrinimu (79) bei trukdymu bendrauti su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų (54) ar artimaisiais giminaičiais (9). Didelis skaičius skundų dėl kitų tėvų valdžios netinkamo įgyvendinimo atvejų (54).

Be žemiau pavaizduotame grafike išskirtų vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų, atkreiptinas dėmesys, kad gauta skundų ir dėl tėvų valdžios ribojimo/atskyrimo (12), įvaikinimo (6), teisės į sveikatos priežiūros paslaugas pažeidimų (6), tautinėms mažumoms priklausančių vaikų teisių pažeidimų.

Ataskaitiniu laikotarpiu gauti 23 skundai dėl vaiko teisių pažeidimų, sąlygotų galimo suaugusiųjų alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo. Taip pat gauti 3 skundai dėl minėtas psichiką veikiančias medžiagas vartojančių vaikų.

VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMŲ PASISKIRSTYMAS 2010 m. PRADĖTUOSE TYRIMUOSE

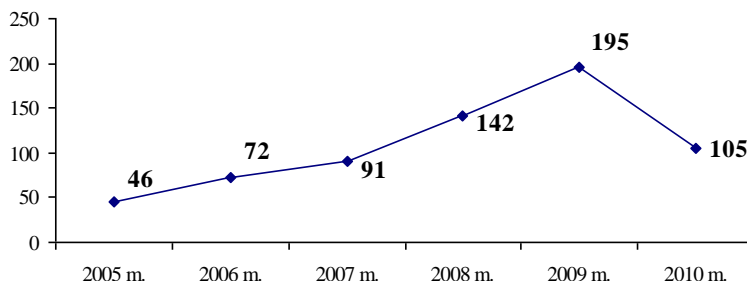

Lyginant ataskaitiniu laikotarpiu gautų skundų dėl smurto vaikų atžvilgiu skaičių su ankstesniais ataskaitiniais laikotarpiais, pastebimas skundų mažėjimas. Seksualinis ir psichologinis smurtas yra latentiniai nusikaltimai, todėl daug tokių prievartos atvejų lieka neatskleistų, nes patys vaikai vengia apie tai kalbėti, įstatyminiai vaikų atstovai taip pat nenoriai apie tai kalba, ypač jei vienas iš jų (tėvas ar motina) smurtauja prieš vaikus.

Dažniausiai skundžiamasi dėl fizinio, rečiau dėl psichologinio smurto šeimoje. Skunduose dėl smurto atvejų švietimo įstaigose, dažniausiai nurodomas psichologinis smurtas.

**2005-2010 m. GAUTI SKUNDAI IR PRADĖTI
TYRIMAI KONTROLIERIAUS INICIATYVA DĖL
SMURTO VAIKŲ ATŽVILGIU**

SMURTO PRIEŠ VAIKUS ATVEJAI 2010 METAIS PRADĖTUOSE TYRIMUOSE

	Smurtavo pilnamečiai asmenys	Smurtavo nepilnamečiai asmenys
1. Smurtas prieš vaikus šeimoje		
Fizinis smurtas	21	2
Psichologinis smurtas	16	3
Seksualinis smurtas	2	1
2. Smurtas prieš vaikus globėjų šeimoje ir globos įstaigoje		
Fizinis smurtas	7	0
Psichologinis smurtas	5	0
Seksualinis smurtas	1	3
3. Smurtas prieš vaikus švietimo įstaigose		
Fizinis smurtas	4	6
Psichologinis smurtas	13	6
Seksualinis smurtas	1	0
4. Smurtas kitose vietose		
Fizinis smurtas	7	2
Psichologinis smurtas	6	2
Seksualinis smurtas	1	1
VISO:	84	26

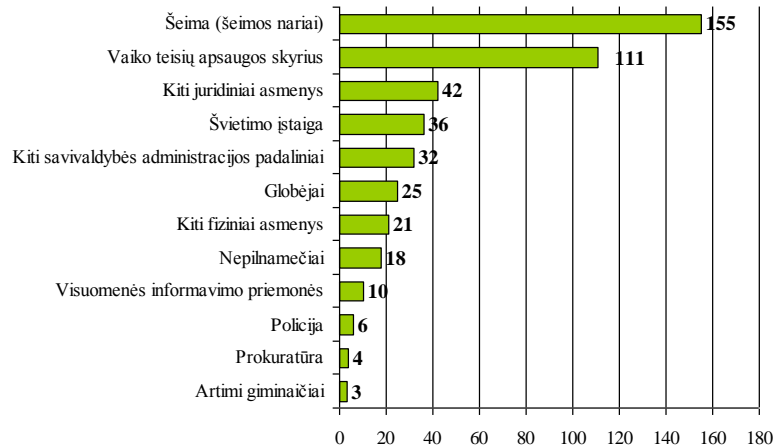
Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, gavusi skundus dėl prieš vaikus naudojamo seksualinio ar fizinio smurto, informaciją perduoda teisėsaugos institucijoms.

NUSTATYTI VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMAI IR JAS PAŽEIDĘ ASMENYS

Iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje ataskaitiniu laikotarpiu baigtų 599 tyrimų analizės pastebėtina, kad daugiausia vaiko teises ir teisėtus interesus pažeidžia jo šeimos nariai (155), vaiko teisių apsaugos skyriai (111), kiti savivaldybės administracijos struktūriniai padaliniai (32), švietimo įstaigos (36) (daugiausia – bendrojo lavinimo mokyklos (25), globėjai (25) (iš jų – 20 globos namai).

Atkreiptinas dėmesys, kad nustatyta net 18 atvejų, kai nepilnametis pažeidė kito vaiko teises ir teisėtus interesus.

2010 m. ATLIKTUOSE TYRIMUOSE NUSTATYTI VAIKO TEISĖS PAŽEIDĖJ ASMENYS

Atlikus 2010 metais baigtų tyrimų analizę, pagal vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų pobūdį daugiausia pažeidimų buvo nustatyta dėl Vaiko teisių apsaugos skyrių neveikimo (62), dėl tėvų valdžios netinkamo įgyvendinimo (54), dėl bendravimo su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų ir artimaisiais giminaičiais (50).

Nustatyti 6 atvejai, kai vaikas vartojo alkoholį, tabaką ar kitas psichiką veikiančias medžiagas.

Be žemiau pavaizduotame grafike nustatytų vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų atkreiptinas dėmesys į nustatytus vaiko teisės į sveikatos priežiūros paslaugas pažeidimus (14), vaiko teisės į būstą pažeidimus (5).

VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMŲ PASISKIRSTYMAS 2010 m. ATLIKTUOSE TYRIMUOSE

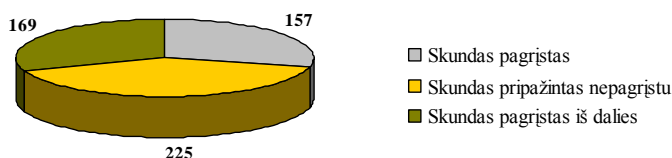
2010 METAIS NUSTATYTI SMURTO PRIEŠ VAIKUS ATVEJAI

	Smurtavo pilnamečiai asmenys	Smurtavo nepilnamečiai asmenys
1. Smurtas prieš vaikus šeimoje		
Fizinis smurtas	12	2
Psichologinis smurtas	20	2
Seksualinis smurtas	2	0
2. Smurtas prieš vaikus globėjų šeimoje ir globos įstaigoje		
Fizinis smurtas	4	1
Psichologinis smurtas	2	0
Seksualinis smurtas	0	0
3. Smurtas prieš vaikus švietimo įstaigose		
Fizinis smurtas	3	7
Psichologinis smurtas	5	6
Seksualinis smurtas	1	0
4. Smurtas kitose vietose		
Fizinis smurtas	3	1
Psichologinis smurtas	6	1
Seksualinis smurtas	0	0
VISO:	58	20

Ataskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo baigti 599 tyrimai (ištirti 384 skundai ir atlikta 215 tyrimų, pradėtų vaiko teisių apsaugos kontrolierės iniciatyva (iš jų: 106 pradėti gavus informaciją telefonu, 65 - elektroniniu paštu, 17 - pagal pranešimus žiniasklaidoje, 16 - gavus žodinę informaciją (pareiškėjui atvykus į įstaigą ar pan.).

Iš 599 baigtų tyrimų 157 skundai pripažinti pagrįstais, 225 – nepagrįstais, 169 – iš dalies pagrįstais, 48 – nustatyti pareiškėjo nurodyti pažeidimai.

2010 m. IŠTIRTŲ SKUNDŲ IR KONTROLIERIAUS INICIATYVA
ATLIKTŲ TYRIMŲ PAGRĮSTUMAS

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, atlikęs tyrimą, priima sprendimą, kurį pateikia pareiškėjui, asmeniui, kurio veiksmai buvo tiriami, įstaigos/įmonės ar organizacijos, dėl kurios buvo atliekamas tyrimas, vadovui, bei kitiems sprendime nurodytiems asmenims. Priimtas sprendimas įforminamas pažyma, kuri pateikiama vaiko įstatyminiams atstovams ir institucijos, kurios veiksmai/neveikimas, buvo tiriami, vadovui. Kitiems fiziniams (įskaitant ir artimus giminaičius) ar juridiniams asmenims, vadovaujantis teisės aktų reikalavimais, siekiant, kad nebūtų pavišinti asmens duomenys, pažyma nesiunčiama, jie informuojami apie tyrimo rezultatus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme nustatyti atsisakymo nagrinėti skundą pagrindai. Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė priėmė 77 sprendimus atsisakyti nagrinėti skundą. Pagrindinės priežastys, dėl kurių buvo atsisakyta nagrinėti skundą – skunde nurodytų aplinkybių tyrimas nepriklauso vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus kompetencijai (49), skundo dalykas neatitinka Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme nurodytų pagrindų (18) (skūstasi dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų procesinių sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo (5),

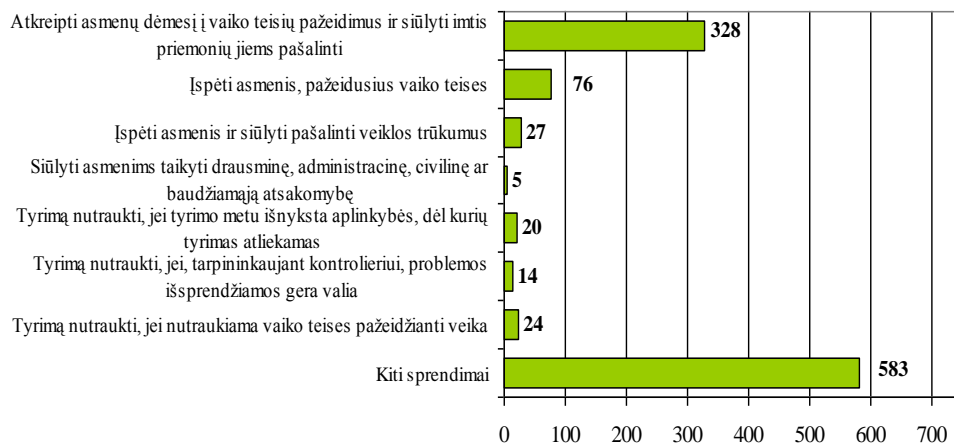

teismų priimtų sprendimų, nuosprendžių ir nutarčių pagrįstumo ir teisėtumo (8), savivaldybių tarybų (kaip kolegialių institucijų) veiklos (4) ir kt.).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 33 atvejais perdavė skundą ištirti kompetentingoms institucijoms, 4 kartus kreipėsi į teisėsaugos institucijas, prašydama pradėti ikiteisminį tyrimą dėl galimo vaiko teisių pažeidimo.

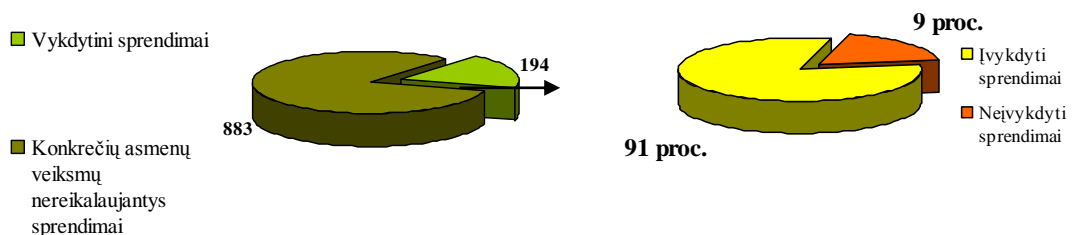
Atlikus vaiko teisių apsaugos kontrolierės priimtų sprendimų analizę pastebėta, kad ataskaitiniu laikotarpiu daugiausia priimta sprendimų, kuriais atkreiptas asmenų dėmesys į aplaidumą darbe, teisės aktų nesilaikymą, tarnybinės etikos pažeidimą, piktnaudžiavimą, biurokratizmą arba kitus vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimus ir siūlyta imtis priemonių, kad būtų pašalinti teisės aktų pažeidimai, jų priežastys ir sąlygos (328). Taip pat nemažai sprendimų įspėti asmenis, pažeidusius vaiko teises ar jo teisėtus interesus (76).

VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS PRIIMTI SPRENDIMAI

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė priėmė 1077 sprendimus, iš jų – 194 vykdytini sprendimai, t.y. reikalaujantys konkrečių veiksmų jiems įvykdyti (imtis priemonių teisės aktų pažeidimams pašalinti, pašalinti veiklos trūkumus ir kt.), kiti 883 sprendimai – konkrečių asmenų veiksmų nereikalaujantys. Pateikus vykdytiną sprendimą, laukiama grįžtamoji informacija apie sprendimo įvykdymą. 2010 metais iš vykdytinių sprendimų 91 proc. jų įvykdyta.

2010 m. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS PRIIMTŲ SPRENDIMŲ VYKDYMAS

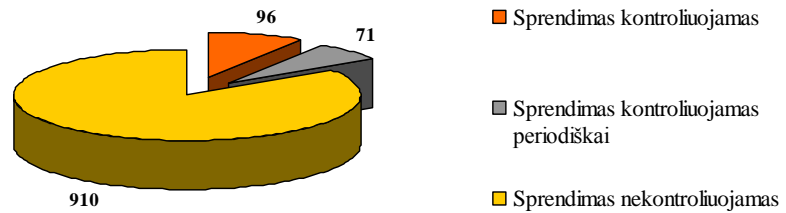

Dalis vaiko teisių apsaugos kontrolierės sprendimų yra kontroliuojami. Ataskaitiniu laikotarpiu buvo priimti 96 kontroliuojami sprendimai (kuriuose buvo nurodyta konkreti įvykdymo

data ar konkretus veiksmas) ir 71 periodiškai kontroliuojamas sprendimas (pvz. nurodyta kartą per ketvirtį ar per pusmetį pateikti atitinkamą informaciją) siekiant, kad tam tikra situacija (vaiko teisių užtikrinimo) būtų nuolat stebima, esant reikalui būtų galima imtis reikiamų priemonių. Toks periodiškasis informavimas nutraukiamas situacijai galutinai išsprendus.

VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS PRIIMTŲ SPRENDIMŲ KONTROLĖ

III. KONTROLĖS IR PRIEŽIŪROS PROCESĖ ATSKLEIDUSIOS PAGRINDINĖS PROBLEMOS IR TEIKTI SIŪLYMAI

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui įstatymas suteikia teisę teikti Respublikos Prezidentui, Seimui ir Vyriausybei siūlymus dėl priemonių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugai gerinti, dėl galiojančių teisės aktų pakeitimo ir naujų teisės aktų priėmimo.

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė 50 siūlymų dėl teisės aktų, susijusių su vaiko teisių ir interesų apsauga ir užtikrinimu, tobulinimo įvairiose vaiko teisių apsaugos srityse. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė Seimo pirmininkei, Žmogaus teisių komitetui ir Socialinių reikalų ir darbo komitetui pasiūlymus dėl vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos tobulinimo. Taip pat Seimo pirmininkei buvo pateikti pasiūlymai dėl vaiko teisių apsaugos padėties gerinimo. Nurodytus pasiūlymus galima rasti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto puslapyje <http://vaikams.lrs.lt>

3.1. Vaikas kaip savarankiškas teisės subjektas

Lietuva, ratifikuodama Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją ir prisiimdama kitus tarptautinius įsipareigojimus vaiko apsaugos srityje, nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtino vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, statusą.

Atsižvelgiant į pastarųjų metų tendencijas teisėkūroje, ypatingai svarbu užtikrinti, kad šis vaikui suteiktas statusas būtų išsaugotas. Nekvestionuojant šeimos svarbos ir reikšmės vaiko teisių užtikrinime, pastarojo meto tendencijos, kai vaiko gerovė ir jo teisių apsauga išimtinai tapatinama su šeimos gerove ir apsauga bei suprantama tik kaip šeimos ir socialinės politikos dalis, kelia nerimą. Manytina, kad tokia tendencija tarptautinėse ir Europos Sąjungos organizacijose gali būti įvertinta neigiamai arba sukelti abejones dėl valstybės priimtų įsipareigojimų vaiko teisių apsaugos srityje tinkamo vykdymo.

Nors vaiko tėvams (globėjams, rūpintojams) tenka pirmenybės teisė ir pareiga užtikrinti vaiko teises ir interesus, valstybė, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, turi pareigą teikti vaikui tokią apsaugą ir globą, kokios reikia jo gerovei, atsižvelgdama į vaiko tėvų, globėjų ar kitų asmenų, atsakančių už jį pagal įstatymą, teises ir pareigas, gerbdama tėvų, globėjų ar kitų už vaiką atsakingų asmenų, bendruomenės narių, teises ir pareigas deramai elgtis su vaiku, jam vadovauti ir įgyvendinti vaiko teises pagal jo sugebėjimus.

3.2. Vaiko teisių apsaugos politikos įgyvendinimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atkreipdama dėmesį į poreikį užtikrinti tinkamą vaiko teisių apsaugos politikos įgyvendinimą, pateikė pastabas dėl Lietuvos Respublikos ministrams pavedamų valdymo sričių įstatymo projekto, kuriame vaiko teisių apsauga nurodyta ne kaip savarankiška socialinės apsaugos ir darbo ministro valdymo sritis, o sudedamoji šeimos ir jaunimo politikos valdymo srities dalis.

Kontrolierė pažymėjo, kad vaiko teisių apsauga dėl itin plataus vaiko teisių spektro apima ir tokias vaiko gyvenimo sferas, kurios ne visada ir nebūtinai yra susijusios su šeima, todėl vaiko teisių apsaugos politika ir jos formavimas negali būti aiškinamas ir suprantamas kaip sudedamoji šeimos ir jaunimo politikos valdymo srities dalis. Kontrolierės nuomone, įtvirtinus nuostatą, jog vaiko teisių apsauga yra sudėtinė šeimos politikos sritis ir tik šią siaurą valdymo sritį priskyrus socialinės apsaugos ir darbo ministrui, neliktų institucijos, atsakingos už visus su vaiko teisių apsauga susijusius klausimus, koordinuojančios veiksmus tarp įvairių ministerijų, centrinės bei

vietos savivaldos institucijų ir užtikrinančios šių institucijų bendradarbiavimą, o tai neigiamai atsilieptų vaiko teisių apsaugos būklei.

3.3. Vaiko teisių apsaugos institucijų sistema

Vaiko teisių apsaugos problemos

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, viena iš pagrindinių vaiko teisių apsaugos problemų – valstybės ir savivaldybių institucijų gebėjimai nustatyti (ižvelgti) vaiko teisių apsaugos problemas ir galimybės jas spręsti, skirtingas suteiktų įgaliojimų interpretavimas ir aiškinimas, taip pat ribotas gebėjimas pasinaudoti suteiktomis teisėmis ar kartais – vengimas įgyvendinti pavestas funkcijas.

Ypač aktualios visų vaiko teisių apsaugos sistemą sudarančių institucijų funkcijų įgyvendinimo, veiklos darnos, koordinavimo ir bendradarbiavimo trūkumo problemos bei institucijų, kurioms vaiko teisių apsauga yra papildoma funkcija, formalus požiūris į vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą.

Vertinant vaiko teisių apsaugos teisinį reglamentavimą, paminėtina, kad Lietuvoje yra sukurta pakankamai pažangi teisinė bazė, tačiau tik teisės aktų priėmimas, neužtikrinus tinkamo praktinio įgyvendinimo, negarantuoja ir neleidžia pasiekti numatytą (norimą) vaiko teisių apsaugos lygį.

Pagrindinės priežastys, sąlygojančios vaiko teisių apsaugos problemas ir savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos nepakankamą efektyvumą yra:

- skirtinga tų pačių klausimų sprendimo praktika savivaldybėse;
- nepakankama specialistų kvalifikacija;
- dideli specialistų darbo krūviai;
- metodinio vadovavimo trūkumas;
- neproporcingas funkcijų ir galimybių jas įgyvendinti santykis;
- nuolat mažėjantis specialistų skaičius ir finansavimas;
- kitos.

Vaiko teisių apsauga ir užtikrinimas, teisės aktų leidyba ir įvairių priemonių įgyvendinimas negali būti chaotiškas procesas. Efektyviam bei realiam vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimui, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, yra būtina pasiekti, kad:

- vykdomoji valdžia skirtų reikalingą dėmesį vaiko teisių apsaugai;
- nuosekliai ir pilna apimtimi būtų įgyvendinamos numatytos priemonės, o priemonių įgyvendinimui skiriamas deramas finansavimas;
- užtikrinama vieninga teisės aktų aiškinimo ir taikymo bei tų pačių klausimų sprendimų praktika;
- būtų suformuota kvalifikuotų vaiko teisių apsaugos specialistų grandis;
- būtų vykdomas nuoseklus ir nuolatinis priemonių įgyvendinimo ir jų veiksmingumo stebėjimas bei vertinimas.

Vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos efektyvumo užtikrinimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, remdamasi savo veiklos patirtimi bei retrospektyvia daugkartinių įvairių iniciatyvų, įskaitant ir iniciatyvas Seime², dėl vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos pertvarkos analize ir atsižvelgdama į tai, kad nei dėl vienos iš jų nebuvo priimtas galutinis

² Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2007 m. spalio 19 d. sprendimu Nr. 1872 sudaryta darbo grupė, Lietuvos Respublikos Vyriausybei 2008-10-29 pateikusi du alternatyvius institucijų sistemos pertvarkos modelius; Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto 2009 m. spalio 7 d. sudaryta darbo grupė, pateikusi siūlymus dėl vaiko teisių apsaugos sistemos problemų sprendimo būdų.

sprendimas, manydama, kad šiuo klausimu yra būtinas politinis sprendimas, savo nuomonę ir pasiūlymus dėl vaiko teisių apsaugos sistemos tobulinimo, taip pat dėl egzistuojančių problemų vaiko teisių apsaugos srityje sprendimo būdų pateikė Seimo pirmininkei, Seimo Žmogaus teisių bei Socialinių reikalų ir darbo komitetams.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, vienas iš pirmųjų žingsnių, būtinų sprendžiant vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos efektyvumo ir vaiko teisių apsaugos problemas, yra pirminės ir arčiausiai vaiko esančios bei privalančios būti grandies – savivaldybių teritorijose veikiančių vaiko teisių apsaugos skyrių stiprinimas:

1) priimant politinį sprendimą dėl vaiko teisių apsaugos skyrių pavaldumo, t.y. šių skyrių vietos vaiko teisių apsaugos sistemoje;

2) sudarant galimybes vaiko teisių apsaugos skyriams kompetentingai vykdyti pavestas funkcijas:

- didinti skyriuose dirbančių darbuotojų skaičių, atsižvelgiant į skyriams nustatytą funkcijų kiekį (Bendruosiuose vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatuose, patvirtintuose Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gruodžio 2 d. nutarimu Nr. 1593, nustatytos 39 šių skyrių funkcijos). Palyginus funkcijų, priskirtų šiems skyriams, ir darbuotojų, dirbančių juose, santykį, akivaizdu, kad skyriai dėl žmogiškųjų išteklių trūkumo pajėgūs kokybiškai ir laiku atlikti tik dalį jiems priskirtų funkcijų;

- sumažinti vaikų skaičių, tenkantį vienam skyriaus darbuotojui (šiuo metu vienam darbuotojui tenka 2 500 vaikų);

- nuolat kelti darbuotojų kvalifikaciją ir spręsti darbuotojų atestavimo klausimą;

- spręsti darbuotojų darbo užmokesčio problemas (peržiūrėti atlyginimų kategorijas);

- užtikrinti reikalingą skyrių veiklos finansavimą (materialinį aprūpinimą) ir pan.

3) įtvirtinant vieningą vaiko teisių apsaugos skyrių struktūrą bei formuoti skyrius (parinkti specialistus), atsižvelgiant į jiems pavestas funkcijas (atstovauti vaiko teises teismuose, išklausti vaiko nuomonę, teikti išvadą dėl ginčo ir kt.);

4) suformuojant savivaldybėse vienodą vaiko teisių apsaugos užtikrinimo pasibaigus savivaldybės administracijos darbo laikui ir darbo apmokėjimo vaiko teisių apsaugos skyrių darbuotojams už viršvalandžius, darbą ne darbo metu, poilsio ir švenčių dienomis, praktiką.

Vaiko teisių apsaugos skyrių darbo laikas sutampa su savivaldybės administracijos darbo laiku. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2009 metais atliktas tyrimas parodė, jog darbo organizavimo klausimai pasibaigus savivaldybės administracijos darbo laikui atskirose savivaldybėse sprendžiami skirtingai, tačiau dažniausiai pasibaigus darbo laikui (po 17 val.) vaiko teisių apsaugos specialistai skyriaus funkcijų neatlieka:

- daugumoje savivaldybių vaiko paėmimą iš šeimos ar kitos aplinkos, kurioje jo sveikatai ar gyvybei gresia pavojus, pasibaigus vaiko teisių apsaugos skyrių darbo laikui, švenčių ir poilsio dienomis, vykdo policijos pareigūnai, nedalyvaujant vaiko teisių apsaugos specialistams;

- pasibaigus vaiko teisių apsaugos skyrių darbo laikui ir iškilus neatidėliotinai būtinybei ikiteisminio tyrimo pareigūnams apklausti vaikus, vaiko teisių apsaugos specialistai paprastai apklausose nedalyvauja ir neatstovauja vaiko teisių ikiteisminiame procese;

- šeimų gyvenimo ir buities sąlygos vertinamos skyrių darbo metu, iš anksto apie planuojamą apsilankymą informuojant tikrinamas šeimas;

5) atskiriant vaikų ir jaunimo apsaugos funkcijas (kai kuriose savivaldybėse šias funkcijas vykdo VTAS);

6) išsamiau reglamentuojant atskirus vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo ir užtikrinimo aspektus (pvz.: vaiko paėmimas iš šeimos; nepiniginio pobūdžio teismo sprendimų vykdymas; atstovavimas civiliniame bei baudžiamajame procese; teikiamų išvadų teismams turinys ir kt.).

Siekiant veiksmingo savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos koordinavimo bei metodinio vadovavimo šiems skyriams, būtina stiprinti Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Ši tarnyba turi atitikti paskirtį, kuri buvo numatyta ją steigiant ir tapti „centrine vaiko institucija, kuri sprendama vaiko ir šeimos

problemas ne tik įgyvendintų vaiko gerovės stebėseną, analizuotų, koordinuotų įvairių žinybų šioje srityje veiksmus, teiktų metodinę pagalbą specialistams, bet ir turėtų realius veikimo svertus³.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įgaliojimai (vaidmuo) vaiko teisių apsaugos institucijų sistemoje

Atsižvelgiant į tai, kad Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga yra viena iš vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos grandžių, paminėtina, jog Komisija⁴, rengusi Lietuvos Respublikos vaiko teisių kontrolieriaus įstatymo koncepcijos bei šio įstatymo projektus, savo 1999 m. sausio 4 d. išvadoje nurodė, kad kontrolierius savo veikloje neturėtų tiesiogiai reguliuoti konfliktų, kylančių šeimoje, pats spręsti teisme jau iškeltas bylas, kol nebaigtas jų teisminis nagrinėjimas, bei nagrinėti skundus, priklausančius Seimo kontrolierių kompetencijai.

Pagal įstatymų leidėjo pavestas funkcijas ir priskirtą kompetenciją, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pagrindinė misija yra vaiko teisių padėties stebėseną ir vertinimą. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui yra pavesta kontrolės funkcija pasireiškia (turi pasireikšti) Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo Lietuvoje, taip pat nacionalinės teisės normų, skirtų vaiko teisių apsaugai, vykdymo stebėseną, teisėkūros proceso vertinimu ir įtakos jam darymu. Nagrinėdamas individualius skundus ar atlikdamas tyrimus savo iniciatyva, vykdydamas kitas funkcijas, vaiko teisių apsaugos kontrolierius teikia tik rekomendacinio pobūdžio pasiūlymus atsakingoms institucijoms, kurių vykdymas grindžiamas asmenų geranoriškumu bei kontrolieriaus autoritetu (ne valstybinės prievartos priemonėmis). Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui nesuteikta teisė tiesiogiai dalyvauti teisminės, vykdomosios valdžios ar vietos savivaldos institucijų veikloje ir konkrečių sprendimų priėmimo. Priešingu atveju, susidarytų prielaidos iškreipti paties vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus instituto paskirtį.

Manytina, kad dėl vis dar besiformuojančių Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos tradicijų, valstybėje ir visuomenėje nėra vieningo požiūrio į vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus vietą vaiko teisių apsaugos institucijų sistemoje bei tikrąją šio pareigūno misiją. Neretai dėl funkcinų ar infrastruktūrinių vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos trūkumų, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus kompetencijos sritis nepagrįstai išplečiama ir vaiko teisių apsaugos kontrolieriui nepagrįstai priskiriamos socialinės, psichologinės ar net materialinės pagalbos teikimo funkcijos, t. y. tos funkcijos, kurias laiku ir tinkamai privalo atlikti savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai ar kiti savivaldybių struktūriniai padaliniai, teritorinės policijos įstaigos, prokurorai, tesimai, antstoliai ir kt.

Pagrindine vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos sritimi turėtų tapti vaiko teisių užtikrinimo padėties šalyje stebėseną, visuomenės švietimas vaiko teisių srityje, pasiūlymų kompetentingoms institucijoms teikimas dėl priemonių, kuriomis siekiama pagerinti vaiko teisių apsaugą, dėl naujų teisės aktų priėmimo ar galiojančių teisės aktų pakeitimo, dėl politikos, susijusios su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, formavimo ir įgyvendinimo.

Vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos pertvarka

Lietuvos Respublikos Seimo valdyba, atsižvelgdama į Seimo Pirmininkės I. Degutienės siūlymą, 2010 m. lapkričio 19 d. sprendimu sudarė darbo grupę Vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos pertvarkymo koncepcijai (toliau – Koncepcija) parengti, kurios veikloje dalyvavo ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė šiuos siūlymus rengiamai Koncepcijai:

³ Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gegužės 20 d. nutarimu Nr. IX-1569 patvirtinta Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija bei 2005 m. kovo 9 d. Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių komiteto išvada Nr.7 dėl Valstybinės vaiko teisių apsaugos įstatymo projekto (XIP-3637).

⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. birželio 2 d. nutarimas Nr. 658 „Dėl Komisijos Lietuvos Respublikos vaiko teisių kontrolieriaus įstatymo projektui parengti sudarymo“.

1) pertvarkyti esamą vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą ją centralizuojant. Sukurti iš esmės naują vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą, apimančią vykdomosios valdžios ir vietos savivaldos lygmenis – Vaiko teisių apsaugos tarnybą (centrinė institucija) ir Vaiko teisių apsaugos tarnybos teritorinius skyrius (struktūrinius padalinius), veikiančius savivaldybių teritorijose;

2) Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos reorganizuoti į Vaiko teisių apsaugos tarnybą, patikslinant jos funkcijas;

3) kiekvienoje savivaldybėje įsteigti Vaiko teisių apsaugos tarnybai pavaldžius ir atskaitingus teritorinius skyrius. Kartu išspręsti teritorinių skyrių darbo laiko klausimą, numatyti darbuotojų skaičiaus nustatymo kriterijus ir darbo laiko sąnaudų normatyvus;

4) savivaldybėms palikti atitinkamas su vaiko gerove susijusias funkcijas – socialinių paslaugų teikimą, psichologinės pagalbos užtikrinimą ir kt.;

5) palikti suteiktus įgaliojimus spręsti vaiko teisių apsaugos problemas Socialinės apsaugos ir darbo, Švietimo ir mokslo, Sveikatos apsaugos, Teisingumo ir Vidaus reikalų ministerijoms, o vaiko teisių apsaugos valdymo sritį – socialinės apsaugos ir darbo ministro kompetencijoje.

Koncepcijos projektas, atsižvelgus į vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlymus ir pastabas, Lietuvos Respublikos Seime buvo užregistruotas 2010 m. gruodžio 29 d.

3.4. Vaiko teisių apsauga šeimoje

Suaugusiųjų priežiūros vaikams užtikrinimas

Siekiant stiprinti vaikų teisių apsaugą, svarstyтина galimybė Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme ar kitame įstatyminio lygmens teisės akte įtvirtinti reikalavimą, kad vaikai iki tam tikro amžiaus nebūtų paliekami be suaugusiojo asmens priežiūros.

Valstybė, įtvirtindama šį reikalavimą, turėtų sudaryti sąlygas tėvams (globėjams, rūpintojams) ir kitiems už vaiką atsakingiems asmenims užtikrinti šio reikalavimo vykdymą (sukurdama atitinkamų paslaugų infrastruktūrą, garantuodama lanksčias darbo sąlygas ir pan.). Atsižvelgiant į susiformavusias vaikų priežiūros tradicijas, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, prieš priimant atitinkamus teisės aktų pakeitimus, tikslinga organizuoti diskusijas, išsamius svarstymus ir kitas paruošiamąsias priemones.

Didesnių įgaliojimų suteikimas kartu su vaiku gyvenančiam vienam iš tėvų

Galiojantis teisinis reglamentavimas numato, kad tėvo ir motinos teisės ir pareigos savo nepilnamečio vaiko atžvilgiu yra lygios, nepriklausomai nuo to ar tėvai gyvena santuokoje, nėra susituokę ar yra išsiskykę, o visus su vaiku susijusius klausimus tėvai sprendžia tarpusavio susitarimu arba teismine tvarka.

Atsižvelgiant į tai, kad, abiem tėvams negyvenant kartu su vaiku, dažnai dėl subjektyvių priežasčių kyla tėvų ginčai dėl klausimų, susijusių su vaiku, sprendimo, vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlo svarstyti galimybę įtvirtinti nuostatą, kad tam iš tėvų, su kuriuo gyvena vaikas, yra suteikiami didesni įgaliojimai priimti su vaiku susijusius sprendimus. Toks reglamentavimas būdingas tiek Jungtinėms Amerikos Valstijoms, tiek kai kurioms Europos valstybėms. Šio siūlymo įgyvendinimui būtina inicijuoti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3 knygos ir kitų teisės aktų pakeitimus.

Vaiko ryšių su artimaisiais išsaugojimas

Vaiko individualybės išsaugojimui yra svarbu užtikrinti vaiko teisės į šeimos ryšius įgyvendinimą. Šios teisės tinkamo įgyvendinimo problema Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus

įstaigoje nagrinėjama ne pirmus metus, ataskaitiniu laikotarpiu buvo tęsiamas ankstesnių metų darbas.

Civiliniame kodekse yra reglamentuotas ginčų dėl vaiko bendravimo su artimaisiais giminaičiais sprendimas (3.172, 3.176 straipsniai), tačiau, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, šiomis nuostatomis yra nepagrįstai susiaurintas asmenų, turinčių teisę bendrauti su vaiku (šeimos iširimo, vaikui gimus nesusituokusiems ar skyriumi gyvenantiems tėvams ir pan. atvejais), ratas. Pagal galiojančias nuostatas, tėvai (globėjai, rūpintojai) privalo sudaryti sąlygas vaikams bendrauti tik su artimaisiais giminaičiais (t.y. tėvai ir vaikai, seneliai ir vaikaičiai, broliai ir seserys), todėl praktikoje neretai sudaromos kliūtys vaikams bendrauti su pusbroliais, pusseserėmis, dėdėmis, tetomis, proseneliais.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, galiojantis teisinis reglamentavimas ir tėvų (globėjų, rūpintojų) piktnaudžiavimas šiais atvejais neatitinka geriausių vaiko interesų, kadangi visapusiškas vaiko vystymasis bei visavertis ugdymas, vaiko identiteto formavimasis didžiąja dalimi priklauso ne tik nuo bendravimo su tėvu ir motina, bet ir su kitais giminaičiais ar šeimos (plačiąja prasme) nariais. Dėl minėtų priežasčių siūlytina papildyti Civilinio kodekso 3.172 ir 3.176 straipsnius, išplečiant asmenų, su kuriais vaikui turi būti užtikrinta teisė bendrauti, ratą, atsižvelgiant į susiformavusius vaiko ir kitų asmenų šeimos ryšius.

Vaikai, kurių tėvai atsidūrę ypatingose situacijose

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, nagrinėdama kreipimąsi dėl laisvės atėmimo bausme nuteistų tėvų vaiko teisių atstovavimo ir gynimo, atkreipė dėmesį, kad praktikoje, nagrinėjant nuteistų tėvų (tėvo, motinos), turinčių nepilnamečių vaikų, malonės prašymus, gali būti skiriamas nepakankamas dėmesys prioritetiniam vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos ir gynimo principui užtikrinti.

Pagal Malonės prašymų nagrinėjimo nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. vasario 15 d. dekretu Nr. 1K-880, 11 ir 12 punktus, kad atsakingi Respublikos Prezidento kanceliarijos specialistai, rengiantys Malonės komisijos veiklai būtinus dokumentus, turi teisę prašyti, kad valstybės, savivaldybių institucijos bei kitos įstaigos pateiktų papildomus dokumentus, reikalingus malonės prašymui svarstyti ir, kad teikiant malonę (be kitų aplinkybių) atsižvelgiama į nuteistojo asmenybę, elgesį, visuomeninių organizacijų nuomonę.

Praktikoje susiduriama su situacija, kai Malonės komisija, svarstydamą nuteistųjų, turinčių nepilnamečių vaikų, malonės prašymus, ne visada turi kompetentingos vaiko teisių apsaugos institucijos nuomonę (išvadą) dėl tėvo/motinos pareigų savo mažamečio vaiko atžvilgiu vykdymo, tėvo/motinos ryšių su vaiku ir pan.

Atsižvelgiant į prioritetinės vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos ir gynimo principo turinį bei į tai, kad dėl kaltininko bausmės nukenčia ir vaikai, ypatingai kai šeimoje buvo susiformavę harmoningi tarpusavio santykiai, o pasekmės vaikams gali būti ypač skaudžios ir brangiai kainuoti valstybei (tiek dėl to, kad reikia nedelsiant steigti vaiko globą, tiek dėl to, kad dėl vaiko išskyrimo su tėvais (tėvu, motina) iškyla įvairių ilgalaikių problemų), vaiko teisių apsaugos kontrolierė Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijai, Kalėjų departamentui prie Teisingumo ministerijos ir Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateikė nuomonę, kad, nagrinėjant nuteistojo tėvo ar motinos (jeigu jam/jai neapribota tėvų valdžia nei vieno iš vaikų atžvilgiu) malonės prašymus, be kitų aplinkybių yra svarbu ir tikslinga įvertinti nuteistojo ryšius su nepilnamečiu vaiku, tėvų valdžios įgyvendinimą ir pan.

Siekiant užtikrinti vieningos praktikos formavimąsi, tinkamą nediskriminavimo, vaiko interesų pirmenybės ir kitų vaiko teisių apsaugos principų įgyvendinimą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasiūlė svarstyti galimybę teisės aktuose įtvirtinti ir praktikoje užtikrinti, kad svarstant nuteistojo, turinčio nepilnamečių vaikų (jeigu jam neapribota tėvų valdžia nei vieno iš vaikų atžvilgiu), malonės prašymą, (be kitų aplinkybių) būtų įvertinami tėvo (motinos) ir vaiko ryšiai,

tėvo (motinos) pareigų vaiko atžvilgiu vykdymas ir kitos aplinkybės. Ši informacija galėtų būti renkama per Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos arba tiesiogiai kreipiantis į atitinkamos savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrių.

Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarija sutiko su vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlymu ir nurodė, kad ateityje dėl išsamesnės ir aktualesnės informacijos pateikimo kreipsis į Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ar į savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrių.

Kalėjimų departamentas prie Teisingumo ministerijos pavaldžioms institucijoms nurodė, siunčiant Malonės komisijai būtinus dokumentus nuteistųjų malonės prašymų nagrinėjimui, pateikti vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlomą informaciją.

Tėvų (globėjų, rūpintojų) administracinė atsakomybė

Administracinių teisės pažeidimų kodekse (toliau – ATPK) numatyta, kad tėvams (globėjams, rūpintojams) gali būti taikoma administracinė atsakomybė už jų bei kai kuriuos nepilnamečių jų vaikų padarytus administracinius teisės pažeidimus, skiriant administracinę nuobaudą įspėjimą arba baudą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos bei specialistų, dirbančių vaiko teisių apsaugos srityje, praktika rodo, kad tėvams, globėjams (rūpintojams) taikomos administracinės nuobaudos nepakankamai efektyvios, neįtakoja teigiamų tėvų (globėjų, rūpintojų) elgesio vaiko atžvilgiu pokyčių ir nepasiekia administracinės nuobaudos tikslų, todėl Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga jau anksčiau yra siūliusi spręsti klausimą dėl minėtų asmenų administracinės atsakomybės tobulinimo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susipažinusi su Teisingumo ministerijos parengtu ir pateiktu derinti ATPK 13, 224 ir 259¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 181⁴ straipsniu ir trisdešimt trečiuoju skirsniu įstatymo projektu (toliau – Projektas), pritarė Projekto rengėjų siūlymui papildyti ATPK nuostatomis dėl įpareigojimo tėvams, globėjams (rūpintojams) išklausti bendravimo su vaikais tobulinimo kursus.

Atsižvelgdama į Projekto rengėjų argumentus bei Projekto turinį, ATPK struktūrą ir sistemą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė projekto rengėjams šias pastabas ir siūlymus:

- įpareigojimas tėvams, globėjams (rūpintojams) išklausti bendravimo su vaikais tobulinimo kursus turi būti priskirtas administracinių nuobaudų (administracinių poveikio priemonių) kategorijai;
- ATPK numatyti galimybę minėtą poveikio priemonę skirti ir kaip pagrindinę, ir kaip papildomą administracinę nuobaudą (papildant ATPK 22 straipsnį), kad būtų pasiektas norimas administracinės nuobaudos skyrimo ir numatomo teisinio reguliavimo tikslas;
- atsižvelgiant į tai, kad nepilnamečio padaryti administraciniai teisės pažeidimai gali būti nulemti netinkamo tėvų arba globėjo (rūpintojo) teisių ir pareigų įgyvendinimo, tam tikrais atvejais tėvams arba globėjui (rūpintojui) už atitinkamus nepilnamečio (nuo keturiolikos iki šešiolikos metų) padarytus administracinius teisės pažeidimus (neteisėtą narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimą ar laikymą nedideliais kiekiais arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą be gydytojo paskyrimo, važiavimą be bilieta arba važiavimą įsigijus važiavimo bilieta su nuolaida, tačiau nepateikus reikiamų dokumentų, patvirtinančių teisę į transporto lengvatą, arba atsisakymą sumokėti už važiavimą taksi, nepilnamečių padarytą chuliganizmą, civilinių pirotechnikos priemonių įsigijimo, naudojimo nustatytos tvarkos pažeidimas, alkoholinių gėrimų gėrimas viešosiose vietose arba girtas pasirodymas viešosiose vietose, viešosios rimties trikdymas, asmenų iki aštuoniolikos metų alkoholinių gėrimų vartojimas ar jų turėjimas, ginklo ir šaudmenų saugojimo, laikymo, nešiojimo ar gabenimo tvarkos pažeidimas), už kuriuos administracinė atsakomybėn traukiami tėvai arba globėjai (rūpintojai), taip pat tikslinga skirti įpareigojimą išklausti bendravimo su vaikais tobulinimo kursus kaip pagrindinę arba kaip papildomą administracinę nuobaudą;

- siekiant užtikrinti administracinės nuobaudos skyrimo tikslus, papildyti atitinkamus ATPK kodekso straipsnius (ne tik 181 ir 181¹), išplečiant (papildant) tėvams arba globėjams (rūpintojams) galimų taikyti administracinių nuobaudų sąrašą įpareigojimu išklaudyti bendravimo su vaikais tobulinimo kursus;
- siekiant užtikrinti nutarimo dalies dėl bendravimo su vaikais tobulino kursų vykdymą (vykdymo kontrolę), papildyti ATPK 343 straipsnį nuostatomis, numatančiomis, kad nutarimas dalyje dėl bendravimo su vaikais tobulinimo kursų vykdymo išsiunčiamas asmens gyvenamosios savivaldybės žiniai pavyzdžiui per 3 dienas nuo nutarimo apskundimo termino pasibaigimo dienos, jeigu ši nutarimo dalis nebuvo apskūsta, ar nuo tos dienos, kai skundas dėl šios nutarimo dalies lieka nepatenkintas;
- suteikti savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų pareigūnams ar jų tam įgaliotiems valstybės tarnautojams teisę surašyti administracinių teisės pažeidimų protokolus šiose bylose;
- bendravimo su vaikais tobulinimo kursus, kaip galimą pagalbą šeimai, išsamiau reglamentuoti Vaiko teisių apsaugos pagrindų ir Socialinių paslaugų įstatymuose. Šiuo metu vykdomais tėvystės įgūdžių mokymais naudojasi motyvuoti tėvai, todėl tik papildžius ATPK nuostata dėl administracinio poveikio priemonės (kursų išklaudyti) šis privalomo pobūdžio įpareigojimas tik sąlyginai galės būti prilyginamas pagalbai;
- įtvirtinus teisinę galimybę tėvams, globėjams (rūpintojams) taikyti įpareigojimą išklaudyti bendravimo su vaikais tobulinimo kursus, ypatingą dėmesį skirti praktiniam įgyvendinimui. Atsižvelgiant į tai, kad savivaldybės bus atsakingos už kursų rengimą, siekiant vienodai aukštos kursų kokybės ir jų efektyvumo, patvirtinti bendrus reikalavimus bendravimo su vaikais tobulinimo kursams (kursų programai, vykdytojams ir pan.);
- suteikti kiekvienai savivaldybei teisę savarankiškai priimti sprendimus, susijusius su kursų rengimu (vykdytojo parinkimas, kursų organizavimo periodiškumas ir pan.);
- bendravimo su vaikais tobulinimo kursai turėtų būti finansuojami iš valstybės ir savivaldybės biudžetų lėšų bei asmenų, kurie būtų įpareigoti juos lankyti ir (iš dalies) apmokėti šių kursų išklaudyti, lėšų (teismas, skirdamas tėvams, globėjams (rūpintojams) įpareigojimą išklaudyti bendravimo su vaikais tobulinimo kursus, kiekvienu atveju turėtų įvertinti šeimos socialinę padėtį ir nurodyti, ar kursų rengimo išlaidos apmokamos iš valstybės ir (ar) savivaldybės biudžetų, ar šias išlaidas apmoka asmuo, kuriam skirtas šis įpareigojimas).

Socialinių darbuotojų darbai su socialinės rizikos šeimomis veikla

Darbo su socialinės rizikos šeimomis srityje yra stebimi tam tikri teigiami pokyčiai, tačiau ši sritis vis dar reikalauja ypatingo dėmesio, siekiant mažinti socialinės rizikos šeimų, auginančių nepilnamečius vaikus, bei socialinės rizikos vaikų skaičių. Šio tikslo įgyvendinimui yra būtina užtikrinti socialinių darbuotojų darbai su socialinės rizikos šeimomis teikiamų paslaugų prieinamumą bei jų darbo efektyvumą, tobulinant teisinį socialinio darbo su socialinės rizikos šeimomis ir socialinės rizikos vaikais reglamentavimą, sprendžiant šių darbuotojų darbo krūvio problemas, išplečiant jų funkcijas prevencinės veiklos srityje ir pan.

3.5. Vaiko teisių užtikrinimas teisiniame procese

Psichologų dalyvavimas teisiniuose procesuose

Kiekviename teisiniame procese vaiko teisės turi būti gerbiamos bei užtikrinama tinkama jų apsauga. Vaikas, susidūręs su baudžiamuoju, civiliniu ar administraciniu procesu, turi būti apsaugotas nuo galimų neigiamų proceso pasekmių ir papildomų išgyvenimų, kitų proceso dalyvių piktnaudžiavimo savo teisėmis, vaiko teises ir teisėtus interesus pažeidžiančių veiksmų bei

sprendimų ir pan. Šiam tikslui pasiekti (be kitų priemonių) yra būtinas kompetentingų specialistų, išmanančių vaiko vystymosi raidos ir jo procesinės padėties (jos teisinį reglamentavimą) ypatumus, dalyvavimas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos duomenimis, 2010 metais ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai ne kartą susidūrė su profesionalaus psichologo dalyvavimo apklausoje problema. Dėl kvalifikuotų psichologų trūkumo ar nesant galimybių atlyginti už dalyvavimą vaiko apklausoje, psichologai gana retai dalyvauja vaikų apklausose ir dėl šios priežasties nukenčia vaiko interesai (dėl neprofesionaliai atliktos apklausos vaikas gali būti apklausiamas papildomai, atsiranda prielaidos patirti traumuojantį baudžiamojo proceso poveikį, sunkiau nustatyti tikrąsias nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes ir kt.), prarandama galimybė greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas, per ku trumpiausią laiką atlikti ikiteisminį tyrimą, ku mažiau traumuojant nepilnametį. Praktikoje būna atvejų, kai vaikai (nukentėję nuo seksualinės prievartos, kitų smurtinių nusikaltimų) yra apklausiami prokurorų ar teisėjų, neturinčių pakankamai specialių žinių.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalyvavo Generalinės prokuratūros, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei Seimo (Socialinių reikalų ir darbo komiteto sudarytos darbo grupės „Dėl vaiko teisių apsaugos įstaigų veiksmų, apsaugant vaiko teises ir teisėtus interesus“) organizuoetuose pasitarimuose, kuriuose buvo nagrinėjami psichologų dalyvavimo teisiniuose procesuose klausimas, ypatingą dėmesį skiriant psichologų dalyvavimo baudžiamajame procese problemai.

Atsižvelgdama į esamą Lietuvos ekonominę situaciją, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pritarė bendram suinteresuotų institucijų (Generalinės prokuratūros, Nacionalinės teismų administracijos ir kt.) sprendimui įsteigti po vieną kvalifikuoto psichologo etatą penkiuose apygardų teismuose. Nacionalinės teismų administracijos pateiktai duomenimis, penkioms psichologų pareigybėms įsteigti ir išlaikyti po vieną kiekviename apygardos teisme reikalinga skirti 300 tūkst. Lt (įskaitant darbo užmokestį, socialinio draudimo įmokas, darbo vietos įkūrimo, transporto ir kvalifikacijos kėlimo išlaidas), tačiau Lietuvos Respublikos 2011 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme nebuvo numatytos papildomos lėšos psichologų pareigybėms apygardų teismuose steigti, todėl šios pareigybės nebuvo įsteigtos.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, šių etatų įsteigimas yra vienas iš būtinų žingsnių, sprendžiant kompetentingo vaiko atstovavimo ir jo teisių apsaugos teisiniuose procesuose gerinimo problemą, tačiau jos sprendimui taip pat yra būtinas nuoseklumas, sistemiškumas ir kompleksiskumas, t.y. turi būti planuojamas naujų (papildomų) psichologų etatų steigimas apygardų teismuose bei svarstomos kitos priemonės, kurios pagerintų vaiko atstovavimo ir jo teisių apsaugos teisiniuose procesuose kokybę (pavyzdžiui, įvertinti savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių dalyvavimo teisiniuose procesuose tikslus, teises ir pareigas bei jų įgyvendinimą; įvertinti galimybę teisės aktuose įtvirtinti, jog dėl objektyvių priežasčių nuo dalyvavimo teisiniame procese būtų galima nušalinti savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrių ir įtraukti Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarybą; išanalizuoti naudojimosi įkurtai vaikų apklausos kambariais praktiką ir užtikrinti efektyvesnį jų panaudojimą; išspręsti ir psichologų, dalyvaujančių baudžiamuosiuose, civiliniuose procesuose statuso (specialisto ar eksperto, įrašomo į teisingumo ministro įsakymu tvirtinamus sąrašus) klausimą (iš dalies pakeičiant ar papildant procesinius įstatymus) ir kt.).

Psichologų dalyvavimo baudžiamajame procese problema nėra išspręsta, nors buvo nagrinėta tiek vykdomosios valdžios (vykdant Ministro Pirmininko pavedimus), tiek įstatymų leidžiamosios valdžios (Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto sudarytos darbo grupės „Dėl vaiko teisių apsaugos įstaigų veiksmų, apsaugant vaiko teises ir teisėtus interesus“ organizuoetame pasitarime) lygmenyse ir reikalauja ypatingai skubaus sprendimo.

Vaiko teisių apsaugos skyrių atstovavimas vaiko teisių ir teisėtų interesų ir dalyvavimas civiliniame procese

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės praktinė veikla, susijusi su individualių skundų nagrinėjimu, taip pat teisės aktų įgyvendinimo problemų analizės bei aptarimai išryškino savivaldybių administracijų Vaiko teisių apsaugos skyrių atstovavimo ir dalyvavimo civiliniame procese problemas (neretai formalų dalyvavimą procese, netinkamą vaiko teisių ir jo teisėtų interesų atstovavimą, išvados teismui dėl ginčo nepateikimą pasirengimo teismui nagrinėjimui stadijoje ir kt.).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pastebi, kad šios institucijos skirtingai supranta:

- nuo kada ir kokių pagrindų atsiranda vaiko teisių apsaugos skyrius, kaip išvadą teikiančios institucijos, pareigos civiliniame procese (vieni skyriai jiems pavestas funkcijas vykdyti imasi iškart po to, kai iš teismo gauna procesinius dokumentus (dažniausiai ieškinį), kiti – išvadą teikia tik tuomet, jei/kai gauna bylą nagrinėjančio teismo nutartį, kurioje suformuluoti teismo pavidimai išvadą teikiančiai institucijai);
- kurioje civilinio proceso stadijoje (pasirengimo bylos nagrinėjimui metu ar teismo posėdyje) turi būti teismui pateikiama išvada dėl ginčo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į aukščiau išdėstytus argumentus, norėdama objektyviai įvertinti ir apibendrinti miestų (rajonų) savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiklą, užtikrinti vienodos praktikos formavimąsi, nusprendė atlikti vaiko teisių apsaugos skyrių atstovavimo vaiko teisėms ir jo interesams bei išvadų teismui teikimo funkcijos įgyvendinimo analizę.

Siekdama identifikuoti aukščiau nurodytų problemų mastą, taip pat siekdama parengti siūlymus dėl Vaiko teisių apsaugos skyrių darbo (veiklos) tobulinimo ir, esant poreikiui, vienodos praktikos formavimo, tikėdamasi glaudaus teismų sistemos bendradarbiavimo identifikuojant ir sprendžiant minėtas problemas, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga tyrimo metu rinko (atrakiniais būdais) informaciją apie susiklosčiusią praktiką teismuose ir vaiko teisių apsaugos skyriuose. Artimiausiu metu planuoja užbaigti minėtą tyrimą ir pateikti siūlymus.

3.6. Mediacija ir nepiniginio pobūdžio teismo sprendimų vykdymas

Privalomos mediacijos (tarpininkavimo) poreikis

Nacionaliniai teisės aktai numato, kad vaiko tėvai turi lygias teises ir pareigas savo nepilnamečių vaikų atžvilgiu ir visus su vaiku susijusius klausimus turi spręsti tarpusavio sutarimu, tačiau nepavykus susitarti – ginčus dėl vaiko (gyvenamosios vietos, bendravimo su skyriumi gyvenančiu tėvu (motina), išlaikymo, auklėjimo, mokymo ir pan.) kompetentingas spręsti teismas. Daugumoje atvejų, kilus ginčui dėl vaiko, tėvai tik formaliai savo reikalavimus grindžia vaiko interesais ir jo gerove, realiai – tėvai vaiku naudojami savo interesams ir/ar ambicijoms tenkinti. Dėl tėvų ginčų vaikai patiria ilgalaikes, žalingas pasekmes.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos praktika patvirtina efektyvios mediacijos poreikį, sprendžiant ginčus, kylančius iš šeimos teisinių santykių, ypač ginčus dėl vaikų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, įstatymiškai (Civiliniame ir Civilinio proceso kodeksuose ar specialiaime įstatyme) įtvirtintus privalomą mediacijos tėvų ginčiuose dėl vaikų institutą ir sukūrus kokybišką mediacijos paslaugų sistemą, būtų sudaryta galimybė tėvams tarpusavio sutarimu ir vadovaujantis visiems privalomu vaiko interesų principu priimti sprendimus su vaikais susijusiais klausimais, sumažintos neigiamos tėvų ginčų pasekmės vaikams. Sėkminga ikiteisminė mediacija tėvų ginčiuose dėl vaikų mažintų tokio pobūdžio ginčų sprendimą teismuose, atitinkamai – teismų darbo krūvį.

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsakydama į Teisingumo ministerijos prašymą dėl civilinių ir kitų ginčų tarpininkavimo modelių, konkrečių teisinio reguliavimo ir organizacinių pavyzdžių, akcentavo, kad Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga teikė siūlymus rengiant Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymą (priimtas 2008 m.

liepos 15 d. Nr. X-1702) (siūlė naujai rengiamame teisiniame reglamentavime atkreipti dėmesį į šeimos ginčų specifiką, įvertinant ir aplinkybę, jog sprendžiant šiuos ginčus, būtina užtikrinti geriausių vaiko interesus; palaikė poziciją, jog būtinas mediacijos schemų sukūrimas, kuris skatintų ginčo šalis naudotis mediatorių paslaugomis; kėlė klausimą dėl galimybės svarstyti ir privalomos mediacijos nustatymą atskirose ginčų kategorijose) ir atkreipė dėmesį, kad būtinas platesnis ir aiškesnis mediacijos reglamentavimas bei praktinis jos įgyvendinimas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Teisingumo ministerijai pateikė siūlymus, kaip būtų galima užtikrinti alternatyvų ginčų sprendimo taikymą šeimos ginčiuose, kuriuose sprendžiami ir su vaikais susiję klausimai:

- numatoma mediacijos plėtra turėtų leisti aiškiai apibrėžti mediacijos šioje srityje taikymo ribas;
- sukurti (atskirose ginčų kategorijose) tam tikrais ypatumais pasižyminčią tarpininkavimo sistemą (pripažįstant, jog valstybė gali pasirinkti, ar šiam tikslui pasitelkti privatų ar valstybinį sektorių);
- sukurti aiškią skatinimo naudotis šiomis paslaugomis sistemą arba tam tikrą privalomos mediacijos modelį;
- užtikrinti profesionalų mediatorių mokymą ir jų kvalifikaciją, bendrus kvalifikacinius standartus;
- skirti reikiamą valstybinį finansavimą;
- užtikrinti visuomenės švietimą;
- skirti pakankamai dėmesio kuriant specialius tarpininkavimo institutus, skirtus padėti įgyvendinti priimtus sprendimus, susijusius su vaikais.

Pastebėtina, jog atskirų valstybių teisės aktuose labai skirtingai yra nustatomos alternatyvaus ginčų sprendimo taikymo ribos (sąlygos) – nuo galimybės pasinaudoti iki skatinimo pasinaudoti šia procedūra, įskaitant ir nustatytą išankstinę pareigą pasinaudoti šia procedūra.

Iš esmės vertinant mediacijos šeimos ginčiuose kūrimą ir plėtrą labai svarbu užtikrinti šio tarpininkavimo autonomiškumą ir galimybę, kad mediacija galėtų būti pasitelkiama prieš, per ar po teismo nagrinėjimo. Nepaisant tam tikrų fragmentiškai šiuo metu veikiančios mediacijos aspektų, galima teigti, jog tarpininkavimas, pasižymintis tam tikrais ypatumais atskirose ginčų kategorijose, prieinamas tiek ikiteisminėje stadijoje, tiek teismo proceso metu, tiek ir priėmus sprendimą, Lietuvoje nėra sukurtas.

Manytina, jog vis didesnę poreikį kurti tam tikras tarpininkavimo schemas sprendžiant šeimos ginčus (ypatingai ginčus dėl vaikų) lemia ir problemos, kylančios vykdant jau priimtus teismų sprendimus.

Nepiniginio pobūdžio teismo sprendimų, susijusių su vaikais, vykdymas

Pakankamai dažnai tėvų ir kitų su vaiku susijusių asmenų ginčai dėl vaiko sprendžiami teismine tvarka, tačiau teismo priimtas sprendimas netenkina vienos ar kitos ginčo šalies ir praktikoje kyla sunkumų dėl teismo sprendimų vykdymo (vaiko perdavimo tėvui (motinai), su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta; vaiko paėmimo iš tėvo (motinos), priėmus sprendimą apriboti tėvo (motinos) valdžią ir vaiką perduoti globėjui (rūpintojui); vaiko bendravimo su skyriumi gyvenančiu tėvu (motina), artimaisiais giminaičiais ir pan.).

2010 metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje nagrinėti skundai, kreipimaisi dėl teismo sprendimų, susijusių su vaikais, nevykdymo ar kitų priverstinio vykdymo metu kylančių problemų, patvirtino teismo sprendimų (ypatingai nepiniginio pobūdžio), susijusių su vaikais, vykdymo problemos aktualumą. Taip pat praktika parodė, kad teisingumo ministro 2009 m. kovo 30 d. įsakymu Nr.1R-93 padaryti Sprendimų vykdymo instrukcijos (patvirtintos 2005 m. spalio 27 d. įsakymu Nr.1R-352) pakeitimai – instrukcijos papildymas 25³ punktu, numatančiu privalomą

valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovo dalyvavimą vykdant neturtinio pobūdžio sprendimus nepilnamečio asmens (vaiko) atžvilgiu, neišsprendė kylančių problemų.

Ataskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo Teisingumo ministerijos ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos organizuojuose pasitarimuose dėl nepiniginio pobūdžio sprendimų, susijusių su vaikais, vykdymo bei išsakė nuomonę, jog būtina išsamiau reglamentuoti antstolių bendradarbiavimą su kompetentingomis valstybės ir savivaldybių institucijomis, kai, siekiant užtikrinti vaiko teisių ir jo interesų apsaugą, vykdymo procese yra būtinas kitų specialistų dalyvavimas, taip pat reglamentuoti vykdymo metu kylančių ginčų sprendimo tvarką (pavyzdžiui, kai išsiskiria antstolio ir savivaldybės vaiko teisių apsaugos specialistų nuomonė dėl teismo sprendimo vykdymo) ir pan.

Atsižvelgdama į praktikoje pastebimus vaikų teisių ir interesų pažeidimus vykdant neturtinio pobūdžio teismų sprendimus, skirtingą atsakingų institucijų poziciją dėl vykdymo procese dalyvaujančių subjektų vaidmens ir jų kompetencijos bei manydama, kad užsienio šalių praktika šioje srityje būtų naudinga, vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetą prašydama įvertinti galimybę pasitelkti Seimo kanceliarijos Parlamentinių tyrimų departamentą, siekiant apibendrinti užsienio šalių praktiką, vykdant neturtinio pobūdžio teismo sprendimus susijusiu su vaikais. Seimo kanceliarijos Parlamentinių tyrimų departamentas atliko ir pateikė apibendrintą informaciją apie teismo sprendimų dėl neturtinio pobūdžio tėvų pareigų vykdymo kai kuriose Europos valstybėse.

Atsižvelgdama į Teisingumo ministerijos planuojamą Sprendimų vykdymo instrukcijos pakeitimą ir ketinimą joje įtvirtinti nuostatą, jog antstolis nepiniginio pobūdžio teismo sprendimus, susijusius su nepilnamečiais vaikais, turi vykdyti pagal savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus rekomendacijas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė paprašė Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją pateikti nuomonę šiuo klausimu.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija nurodė, jog savivaldybės vaiko teisių apsaugos institucijos dalyvavimas yra tikslingas tik esant vaiko teisių pažeidimui, t. y. vykdant sprendimus, susijusius su asmenų, auginančių vaikus, iškeldinimu iš vienintelės gyvenamosios vietos, tuomet vaiko teisių apsaugos institucija, esant reikalui, organizuotų vaiko globą. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuomone, netikslinga Sprendimų vykdymo instrukcijoje, vykdant nepiniginio pobūdžio sprendimus, susijusius su vaikais, numatyti prievolę savivaldybės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovui pateikti antstoliui raštu rekomendacijas ir nurodymus, nes tik nustačius vaiko teisių pažeidimo faktą savivaldybės vaiko teisių apsaugos institucija turėtų imtis atitinkamų, teisės aktais jos kompetencijai priskirtų veiksmų, siekiant apginti vaiką ir jo teisėtus interesus.

Teisingumo ministerija parengė ir 2010 m. rugpjūčio 10 d. pateikė suinteresuotoms institucijoms derinti Sprendimų vykdymo instrukcijos, patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymu Nr. 1R-352, pakeitimo projektą Nr. 10-3310-01. Vienas iš pakeitimų buvo susijęs su neturtinio pobūdžio sprendimų nepilnamečių asmenų atžvilgiu vykdymu, t.y. buvo siūloma pakeisti Sprendimų vykdymo instrukcijos 25³ punktą ir jį išdėstyti taip: „25³. Antstolis, priėmęs vykdyti vykdomąjį dokumentą dėl neturtinio pobūdžio išieškojimo nepilnamečio asmens (vaiko) atžvilgiu, apie priimtą vykdyti vykdomąjį dokumentą nedelsdamas praneša valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai. Užtikrinant vaiko teisių apsaugą bet kurios iš šalių, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovo prašymu ar nusprendus antstoliui dalyvauti vykdymo procese antstolio patvarkymu kviečiamas psichologas. Vykdamas teismo sprendimą dėl vaikų perdavimo, kai skolininkas per teismo sprendime arba antstolio raginime nustatytą terminą sprendimo neįvykdo, antstolis kuo skubiau kviečia valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ir policijos atstovus bei psichologą, su kuriais aptaria sprendimo vykdymo priemonių pobūdį bei taikymo tvarką ir priima patvarkymą dėl sprendimo vykdymo tvarkos. Jeigu aptarimo metu nepavyksta surasti bendro sprendimo, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ir policijos atstovai bei psichologas per antstolio nustatytą terminą privalo pateikti rašytines rekomendacijas dėl vaiko perdavimo procedūrų. Antstolis, išnagrinėjęs gautas rašytines rekomendacijas, priima patvarkymą dėl sprendimo vykdymo tvarkos. Šiame punkte nurodytas

patvarkymas dėl sprendimo vykdymo tvarkos ne vėliau kaip kitą darbo dieną siunčiamas proceso šalims, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ir policijos atstovams bei psychologui. Jeigu skolininkas nevykdo antstolio patvarkymo dėl sprendimo vykdymo tvarkos, antstolis surašo sprendimų, įpareigojančių skolininką atlikti arba nutraukti tam tikrus veiksmus, neįvykdymo aktą ir kreipiasi į teismą Civilinio proceso kodekso 771 straipsnyje nustatyta tvarka.“.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė nuomonę dėl Teisingumo ministerijos parengto projekto ir atkreipė dėmesį, kad numatomi Įsakymo 25³ punkto pakeitimai neužtikrins tinkamo visų nepiniginio pobūdžio teismo sprendimų nepilnamečių atžvilgiu vykdymo proceso, bei siūlė išsamiau reglamentuoti ne tik sprendimų dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo vykdymo procesą, bet ir kitų nepiniginio pobūdžio sprendimų (vaiko ir tėvų ar artimųjų giminaičių teisių įgyvendinimo) vaiko atžvilgiu vykdymą, taip pat numatyti, kokios savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius dalyvauja nepiniginio pobūdžio sprendimo vaiko atžvilgiu vykdyme, atsižvelgiant į tai, kad savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių (valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos) veikla yra pagrįsta teritoriniu principu ir, kad praktikoje vykdymo proceso šalių (skolininko, išieškotojo) ir (ar) vaiko gyvenamoji (buvimo) vieta gali būti skirtingose savivaldybėse.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė rengėjų dėmesį į projekte vartojamas skirtingas antstolių vykdomus sprendimus apibūdinančias sąvokas „neturtinio pobūdžio išieškojimas nepilnamečio asmens (vaiko) atžvilgiu“; „teismo sprendimas dėl vaiko perdavimo“, kurios, neatskleidus jų turinio, praktikoje gali kelti suinteresuotų asmenų ginčus.

Teisingumo ministro 2011 m. sausio 11 d. įsakymu Nr. 1R-8 „Dėl teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymo Nr. 1R-352 „Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“ pakeitimo“ buvo pakeistas Įsakymo 25³ punktas, tačiau į vaiko teisių apsaugos kontrolierės pateiktus siūlymus atsižvelgta nebuvo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, teikdama Seimo pirmininkei I. Degutienei pasiūlymus dėl vaiko teisių apsaugos padėties gerinimo pažymėjo, kad siekiant užtikrinti tinkamą vykdymo bylą, susijusių su nepilnamečiais vaikais, įvykdymą, būtina tobulinti Civilinio proceso kodeksą, Sprendimų vykdymo instrukciją, patvirtintą teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymu Nr. 1R-352, ir kitus teisės aktus, išsamiau reglamentuojant atskirų vykdymo bylą dėl nepilnamečių vaikų aspektus bei asmenų, kurių dalyvavimas kartu su antstoliu vykdymo procese yra būtinas (savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių, psichologų, policijos pareigūnų ir kt.), teises, pareigas ir atsakomybę vykdymo procese. Reglamentuojant kitų specialistų, kurie galėtų padėti antstoliui užtikrinti sprendimo vykdymą, turi būti įvertintos aplinkybės, dėl kurių gali kilti praktinio įgyvendinimo problemų, pavyzdžiui, vykdymo veiksmai gali būti: atliekami ne darbo metu; tęstinio pobūdžio; atliekami skirtingų savivaldybių teritorijose ir kt. Taip pat, atsižvelgiant į tai, kad viena iš teismo sprendimų, susijusių su vaikais, nevykdymo priežasčių yra ginčo šalies ar trečiosios šalies vengimas atlikti būtinus vykdymo veiksmus (neveikimas), būtina užtikrinti aktyvesnę antstolių dalyvavimą vykdymo procese, išsamiau ir aiškiau reglamentuoti jų veiklą bei vykdyti veiksmingesnę jų veiklos priežiūros kontrolę.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga yra ne vieną kartą atkreipusi kompetentingų institucijų dėmesį į problemas, kylančias teismo sprendimų vykdymo procese, ypačingai vykdant nepiniginio pobūdžio teismo sprendimus, tačiau iš esmės teismo sprendimų, susijusių su vaikais, vykdymo problema nėra sprendžiama ir dėl augančio tėvų, turinčių nepilnamečių vaikų, gyvenančių skyriumi skaičiaus bei kitų priežasčių, kiekvienais metais ši problema tampa vis aktualesnė.

3.7. Vaiko apsauga nuo smurto

Baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas vaiko seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui griežtinimas; amžiaus ribos, nuo kurios nepilnametis asmuo galėtų duoti sutikimą dėl lytinio santykiavimo didinimas; vaikų santuokinio amžiaus ribos didinimas

Nuo 2004 metų Lietuvos Respublikos Seime vyko diskusijos ir svarstymai dėl Baudžiamojo kodekso nuostatų pakeitimų, susijusių su asmens nuo 14 metų amžiaus galimybe savanoriškai duoti sutikimą lytiškai santykiuoti, amžiaus ribos, nuo kurios netaikoma baudžiamoji atsakomybė už savanoriškus lytinius santykius su nepilnamečiu asmeniu, didinimu, sankcijų už nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus vaiko seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui griežtinimu bei Civilinio kodekso nuostatų pakeitimų, susijusių su santuokinio amžiaus ribos pakėlimu.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga nuo pat pradžios dalyvavo Baudžiamojo kodekso ir Civilinio kodekso pakeitimų klausimo svarstyme (darbo grupių veikloje, Seimo komitetuose vykusiuose teisės aktų projektų svarstymuose ir organizuotuose klausymuose dėl šių teisės aktų pakeitimo, pasitarimuose ir kt.) bei teikė pastabas ir siūlymus parengiantiems Baudžiamojo kodekso 151¹, 153 straipsnių papildymo ir pakeitimo bei Civilinio kodekso 3.14 straipsnio pakeitimo įstatymų projektams.

Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui 2010 metais tęsiant klausymus dėl Civilinio kodekso 3.14 straipsnio pakeitimo įstatymo projektų (XIP-944, XIP-946, XP-246), Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo apibendrinta ir Teisės ir teisėtvarkos komitetui pateikta savivaldybių vaiko teisių apsaugos informacija apie 2007 – 2009 metais teiktas išvadas dėl santuokinio amžiaus sumažinimo.

Apibendrinus savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių pateiktos informacijos tapo žinoma, kad šie skyriai 2007 – 2009 metais, pagal asmenų kreipimusis, pateikė 465 išvadas dėl nepilnamečio santuokinio amžiaus sumažinimo.

Pažymėtina, kad į savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrius kreipiamasi dėl santuokinio amžiaus sumažinimo 14-17 metų merginoms (galimo sutuoktinio amžius 18-37 metai), 16-17 metų vaikinams (galimos sutuoktinės amžius 18-19 metų), taip pat kai abu galimi sutuoktiniai yra nepilnamečiai 15-17 metų. Pagrindinės priežastys dėl kurios buvo prašoma sumažinti santuokinį amžių: nėštumas ir gimęs vaikas. Daugumoje atvejų savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai, įvertinę nurodytas santuokinio amžiaus sumažinimo priežastis ir kitą informaciją, duodavo teigiamą išvadą.

Lietuvos Respublikos Seimas 2010 metų birželio 22 d. priėmė Civilinio kodekso 3.14 straipsnio pakeitimo įstatymą, kuriuo galima santuokinio amžiaus riba padidinta iki šešiolikos metų, t.y. norinčio tuoktis, tačiau neturinčio aštuoniolikos metų asmens prašymu teismas supaprastinto proceso tvarka turi teisę sumažinti tokio asmens santuokinį amžių, bet ne daugiau kaip dvejais metais.

Lietuvos Respublikos Seimas 2010 metų liepos 2 d. priėmė Baudžiamojo kodekso 151¹, 153 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymą, kuriuo buvo sugriežtintos sankcijos už mažamečių tvirkinimą bei įtvirtinta atsakomybė pilnamečio asmens atsakomybė už lytinį santykiavimą ar kitokį lytinės aistros tenkinimą su jaunesniu negu šešiolikos metų asmeniu, pažeidžiant šio nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą (numatant išlygą, kad atitinkami veiksmai nelaikomi nusikaltimu, jeigu tarp veiksmų dalyvių nėra didelio amžiaus, dvasinės ir fizinės brandos skirtumo).

Vaiko apsauga nuo seksualinės prievartos ir seksualinio išnaudojimo

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsakydama į Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei Lietuvos Respublikos Žmogaus teisių komiteto paklausimus dėl Europos Tarybos Konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos ratifikavimo, pažymėjo, jog siekiant stiprinti bei gerinti kiekvieno vaiko apsaugą nuo seksualinės prievartos ir seksualinio išnaudojimo, be kitų priemonių, yra būtina ratifikuoti teisingumo ministro 2007 metais pasirašytą minėtą Konvenciją dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos.

Seimo Žmogaus teisių komitetui pateikdama nuomonę kontrolierė pažymėjo, kad, norint pasiekti tinkamą Konvencijos nuostatų praktinį įgyvendinimą Lietuvoje, būtina tobulinti teisinę

bazę, vykdomas nacionalines programas bei užtikrinti praktinį teisės aktų, programų ir kitų priemonių, skirtų vaikų apsaugai nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos, įgyvendinimą. Taip pat atkreipė dėmesį į keletą Konvencijos nuostatų, kurių įgyvendinimui reikalingi teisės aktų pakeitimai ar kiti sprendimai, kad:

1) būtų įtvirtintas draudimas asmenims, teistiems už vaiko seksualinį išnaudojimą ar seksualinę prievartą prieš jį, dirbti darbą (tiesiogiai) susijusį su vaikais (socialinės, sveikatos priežiūros, sporto, švietimo ir kitos įstaigose, organizacijose ir kt.), o įtvirtinus šį draudimą – išspręstas šių asmenų registro sukūrimo ir kiti susiję klausimai;

2) praktikoje baudžiamasis procesas dėl vaiko seksualinio išnaudojimo ar seksualinės prievartos prieš jį truktų kuo trumpiau, nukentėjęs vaikas būtų apklausiamas profesionalaus specialisto, vaiko apklausų skaičius būtų kuo mažesnis ir griežtai apspręstas būtinumo ir kt.;

3) praktikoje būtų užtikrinta galimybė aukai ir jos artimiesiems ar asmenims, atsakingiems už auką, gauti reikalingą kvalifikuotą pagalbą;

4) būtų tobulinamos asmenų, (tiesiogiai) dirbančių su vaikais švietimo, sveikatos, socialinės apsaugos, teisingumo ir teisėsaugos sektoriuose bei su sporto, laisvalaikio ir kultūros veikla susijusiose srityse, žinios apie vaiko teisių gynimą, vaiko seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą bei jos atpažinimo būdus;

5) būtų teikiama (užtikrinta) pagalba asmenimis, įvykdžiusiems seksualinio pobūdžio nusikaltimus prieš vaikus, ar asmenims, kurie baiminasi, kad gali įvykdyti šio pobūdžio nusikalstamas veikas (užtikrinta galimybė dalyvauti intervencijos programose ar pan.), neapsiribojant išimtinai asmens baudimu už įvykdytą seksualinio pobūdžio nusikalstamą veiką prieš vaiką;

6) būtų koordinuojami institucijų veiksmai, skirti apsaugai, prevencijai ir kovai su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir seksualine prievarta;

7) atsižvelgiant į vaiko amžių, brandą ir kitus objektyvius kriterijus kiekvienam vaikui būtų suteikiamos žinios, būtinos apsisaugoti nuo galimo seksualinio išnaudojimo ar prievartos, ypatingą dėmesį skiriant situacijoms, kai nusikalstamoms veikoms yra naudojamos naujos informacijos ir komunikacijos technologijos; ir pan.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė išdėstė nuomonę, kad siekiant išsamiai išanalizuoti ir įvertinti Konvencijos ratifikavimo galimybę bei užtikrinti nuoseklų Konvencijos nuostatų įgyvendinimą, turėtų būti apsvarstyta galimybė sudaryti tarpinstitucinę darbo grupę Konvencijos ratifikavimo ir įgyvendinimo analizei parengti. (Ministro Pirmininko 2011 m. kovo 15 d. potvarkiu Nr. 65 buvo sudaryta tarpžinybinė darbo grupė Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos ratifikavimo ir Konvencijos nuostatų įgyvendinimo Lietuvoje galimybėms išnagrinėti. Darbo grupei, kurios veikloje dalyvauja ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai, pavesta išnagrinėti Konvencijos ratifikavimo ir jos nuostatų įgyvendinimo Lietuvoje galimybes, parengti išvadas bei pasiūlymus ir iki 2011 m. birželio 1 d. pateikti juos Ministrui Pirmininkui.

Vaiko apsaugos nuo smurto reglamentavimas

Lietuvoje nėra priimtas įstatymas, kuris aiškiai ir nedviprasmiškai uždraustų fizinės bausmės vaikų atžvilgiu. Galiojančiuose teisės aktuose įtvirtintos nuostatos dėl smurto draudimo nėra pakankamos, kad apsaugoti vaikus nuo smurto, ypatingai fizinių bausmių auklėjant, naudojimo.

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė teikė pastabas dėl Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengto *Apsaugos nuo smurto privačioje erdvėje įstatymo projekto Nr. XIP-2325*, kuriuo buvo siekiama užtikrinti didesnę asmenų, nukentėjusių nuo smurto, apsaugą.

Kontrolierė pateikė šias pastabas ir siūlymus:

1) projekte yra skirtas nepakankamas dėmesys vaikų apsaugai nuo visų smurto privačioje erdvėje formų (ypatingai fizinio, psichologinio smurto, kuris yra naudojamas kaip auklėjimo priemonė), todėl svarstyтина galimybė tobulinti visų pirma fizinio smurto sąvoką, įtvirtinant, kad

smurtu laikomos ir fizinės bausmės. Be to, psichinis smurtas turėtų būti įvardijamas plačiau (pripažįstant psichiniu smurtu ir tokius veiksmus kaip nuvertinimas, menkinimas ar žeminimas, kuriuos Pasaulio sveikatos organizacija yra apibrėžusi kaip emocinį smurtą prieš vaikus), o pateikta seksualinio smurto sąvoką apimti visus Baudžiamajame kodekse numatytus nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui;

2) Būtina skirti didesnę apsaugą nepilnamečiams asmenims, numatant, kad, įvykus smurto atvejui, kai nukentėjęs asmuo yra nepilnametis ar nėščia moteris, bejėgiškos būklės asmuo ir kt., smurtautojui būtų iš karto taikomas įpareigojimas laikinai išsikelti iš gyvenamosios vietos (netaikant Projekte numatytos privalomos sąlygos, kad smurtautojui pirmą kartą už neleistinus veiksmus kito asmens atžvilgiu taikomas oficialiai įspėjimas ir tik po to įpareigojimas laikinai išsikelti iš gyvenamosios vietos);

3) Sprendžiant smurto šeimoje problemą, būtina užtikrinti tinkamą baudžiamosios ir civilinės teisės nustatytų smurto aukos apsaugos mechanizmų taikymą, t. y. asmens (smurtautojo) įpareigojimo gyventi skyriumi įgyvendinimą, nes praktikoje šis įpareigojimas ne visuomet taikomas net ir esant būtinybei dėl subjektyvių priežasčių ar aplinkybių (pavyzdžiui, asmuo, kuriam gali (turi) būti taikomas įpareigojimas, neturi kito būsto, pakankamai lėšų būsto nuomai ar pan.). Atsižvelgus į tai, ypatingas dėmesys turėtų būti skirtas socialinių paslaugų įstaigų infrastruktūros plėtrai, steigiant savivaldybėse centrus, kuriuose galėtų gyventi (būti apgyvendinti) smurtautojai ar smurto aukos, kai jų interesus labiau atitinka aplinkos pakeitimas nei smurtautojo įpareigojimas gyventi skyrium nuo smurto aukos;

4) Atsižvelgus į tai, jog Projekte įtvirtintos teisinės nuostatos taikomos ir nepilnamečiams smurto privačioje erdvėje subjektams, turėtų būti numatytos tam tikros teisės ir pareigos įstatyminiams tam tikro amžiaus nesulaukusio vaiko atstovams;

5) Atsižvelgus į nacionalinių teismų suformuotą praktiką, jog smurto demonstravimas vaiko akivaizdoje reiškia vaiko teisių pažeidimą ir galėtų būti traktuojamas kaip paties vaiko patiriamas smurtas, svarbu užtikrinti, kad Projekte naudojama nukentėjusio sąvoka apimtų ir šiuos atvejus;

6) Projekto nuostatose siūloma įtvirtinti, kad nepilnamečių asmenų apsaugos nuo smurto privačioje erdvėje mechanizmą įgyvendintų vaiko teisių apsaugos tarnybų (skyrių) darbuotojai kartu su policijos pareigūnais. Projekte įvardijamas vaiko teisių apsaugos tarnybų (skyrių) vaidmuo, susijęs su konkrečių funkcijų vykdymu ir ne darbo laiku. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ne kartą yra pažymėjusi būtinybę spręsti klausimą dėl tarnybų (skyrių) funkcijų įgyvendinimo ne darbo laiku, kai būtina nedelsiant spręsti su vaiko teisių apsauga susijusius klausimus, tačiau į tai nebuvo atsižvelgta rengiant naująją Bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų redakciją – numatyta, jog skyrius (arba skyrius kartu su policija), tik *savo darbo laiku* atlieka tam tikras funkcijas, susijusias su vaiko teisių apsaugos klausimais, kuriuos būtina spręsti nedelsiant.

Atsižvelgus į tai, būtina sistemiskai įvertinti teisinį reglamentavimą ir išspręsti vaiko teisių apsaugos tarnybų (skyrių) funkcijų vykdymo klausimą ir *ne darbo laiku*.

7) Didelis dėmesys turėtų būti skiriamas lėšoms, reikalingoms užtikrinti atitinkamos apsaugos ir pagalbos teikimą, numatyti (iš valstybės ar savivaldybės biudžetų), įvertinant aplinkybę, jog turės būti sukurta tokia paslaugų infrastruktūra, kuri užtikrintų reikiamos pagalbos teikimą pagal šį įstatymą ir jame nustatytais terminais, t.y. apgyvendinimą, smurtinio elgesio keitimo kursų organizavimą, mediacijos paslaugas ir kt.

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė teikė siūlymus ir dalyvavo svarstant konsoliduotą *Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo projektą Nr. XIP-2325(2)*. Kontrolierė pritarė projektų rengėjų iniciatyvai užtikrinti kuo didesnę ir efektyvesnę smurto privačioje erdvėje aukų apsaugą bei pasiūlė tikslinti smurto sąvokas (skiriant ypatingą dėmesį vaikų apsaugai nuo fizinio ir psichologinio smurto, kuris yra naudojamas kaip auklėjimo priemonė), užtikrinti griežtesnių smurto aukos apsaugos mechanizmų taikymą, plėsti socialinių paslaugų įstaigų infrastruktūrą ir kt.

Taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolierė teikė pastabas su aukščiau minėto projekto įgyvendinimu susijusiems projektams: Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų

kodekso papildymo nauju šeštuoju¹ skirsniu ir 225, 266, 267 ir 282 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui Nr. XIP-1781(2), Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 140 ir 141 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui Nr. XIP-1782(2), Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo papildymo 40¹ straipsniu bei 18 ir 41 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui Nr. XIP-1783(2), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 739 straipsnio papildymo įstatymo projektui Nr. XIP-1784(2) ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 132⁽¹⁾ straipsnio papildymo įstatymo projektui Nr. XIP-2297.

Smurto prieš vaikus prevencija

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susipažinusi su Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateiktu derinti Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2011-2015 metų programos projektu pateikė nuomonę, kad reikėtų svarstyti galimybę skirti didesnę dėmesį smurto formų *mokykloje* prevencijai. Mokyklose siūlomas plėtoti projektas „Saugūs ir sveiki mokykloje“ ir jam įgyvendinti numatytos lėšos yra nepakankamos efektyviai kovai su smurtu ir patyčiomis vaikų atžvilgiu mokyklose, todėl būtina numatyti ilgalaikių, moksliskai pagrįstų smurto prevencijos programų tęstinį įgyvendinimą mokyklose ir, atitinkamai, jų finansavimą. Be to, vertinant Programos uždavinių įgyvendinimą turėtų būti remiamasi ne tik kiekybiniais kriterijais (kvalifikaciją tobulinusių specialistų skaičius, suteiktų kompleksinių paslaugų vaikams skaičius, vaikų, gavusių nemokamą pagalbą telefonu, skaičius ir kt.), bet visų pirma *kokybiniais* – išanalizuoti nustatytų tikslų pasiekimo laipsnį, bendradarbiavimo su tarptautinėmis organizacijomis veiksmingumą, lėšų, skirtų Programos priemonėms įgyvendinti, panaudojimo efektyvumą ir kt.

3.8. Vaiko globa

Vaiko globos (rūpybos) reglamentavimas

Įstatyminiame lygmenyje nėra įtvirtintas vaiko laikinosios globos (rūpybos) terminas, todėl praktikoje vaiko laikinoji globa (rūpyba) trunka (gali trukti) neapibrėžtą laiką, vykdant formalią priežiūrą ir nepriimant sprendimų dėl laikinosios globos (rūpybos) panaikinimo arba pakeitimo į nuolatinę globą (rūpybą).

Vaikui nustačius laikinąją globą (rūpybą), tačiau kompetentingiems asmenims (savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriui, prokurorui) nesikreipiant į teismą dėl tėvų valdžios apribojimo, sukuriama situacija, kai tėvams tėvų valdžia vaiko atžvilgiu nėra apribota, tačiau vaikui yra paskirtas kitas teisėtas atstovas – globėjas (rūpintojas).

Atsižvelgdama į esamas problemas vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasiūlė pradėti diskusijas dėl Lietuvos Respublikos Seime įregistruotų Civilinio kodekso 3.172, 3.176, 3.182, 3.183, 3.250 ir 3.262 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. XIP-1038 bei Civilinio proceso kodekso 407 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-1038.

Pažymėtina kad, siekiant užtikrinti tinkamą tėvų globos netekusių vaikų teisių apsaugą, būtina tobulinti vaiko globos (rūpybos) reglamentavimą poįstatyminiuose teisės aktuose.

Taip pat būtina išsamiai reglamentuoti globojamų (rūpinamų) vaikų svečiavimosi ir globos (rūpybos) priežiūros institutus ir siekti vienodos praktikos formavimosi šiose srityse, nes Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliktų skundų tyrimai patvirtino, jog praktikoje kyla nemažai problemų ir piktnaudžiavimo atvejų.

Vaiko globos organizavimo nuostatai

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susipažinusi su Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtu ir pateiktu derinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos

Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimo Nr. 405 „Dėl Vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ projektais (toliau – Projektas), ataskaitiniu laikotarpiu teikė rengėjams savo pastabas ir pasiūlymus dėl projektų tobulinimo. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga dalyvavo ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei kitų suinteresuotų institucijų organizuojuose pasitarimuose dėl Projekto. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė atsisakyti vaiko nuolatinės ir laikinosios globos (rūpybos) reglamentavimo skirtingo lygmens teisės aktuose bei Vaiko globos organizavimo nuostatuose išsamiai reglamentuoti vaiko nuolatinės ir laikinosios globos organizavimo tvarką. Esant poreikiui, socialinės apsaugos ir darbo bei kitų ministrų (bendrai) teisės aktais reglamentuoti atskirus vaiko nuolatinės/laikinosios globos aspektus.

Rengėjams siūlyta atsisakyti nuostatų, skatinančių ydingą ir teisiškai nepagrįstą praktiką dėl teismo sprendimo keitimo administraciniu teisės aktu. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, tais atvejais, kai nuolatinis vaiko globėjas (rūpintojas) negali eiti savo pareigų ar netinkamai jas atlieka, kol globėjo (rūpintojo) atleidimo (nušalinimo) klausimas bus išspręstas teisme, turėtų būti naudojamosi laikinųjų apsaugos priemonių institutu.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė minėtame projekte įtvirtinti pareigą Vaiko teisių apsaugos skyriui kreiptis į teismą su prašymu priteisti globojamam (rūpinamam) vaikui išlaikymą, jei globėjas (rūpintojas) šios pareigos nevykdo, taip pat intensyvinti vaiko laikinosios ir nuolatinės globos (rūpybos) peržiūros terminus (siūlytina peržiūrą organizuoti vaiko laikinosios globos (rūpybos) plane nustatytu laiku arba, esant svarbioms priežastims, anksčiau, bet ne rečiau kaip du kartus per metus, o vaiko nuolatinės globos (rūpybos) – ne rečiau kaip vieną kartą per metus), nustatyti pareigą globėjui pasirūpinti, kad globotiniai (rūpintiniai), įgiję visišką civilinį veiksnumą būtų įrašyti į eilę socialinio būsto nuomai ar bendrabučiu gauti.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė nesutiko su projektų rengėjų siūlymu rekomendacinio pobūdžio aktais reglamentuoti kai kuriuos vaiko teisių apsaugos ir užtikrinimo požiūriu itin svarbius institutus (pvz. vaiko svečiavimosi, globos priežiūros ir kt.) bei pažymėjo, kad vaiko teisių apsaugos funkcija yra valstybės deleguota savivaldybėms funkcija, turinti ypatingą svarbą bendruomenės ir visuomenės gyvenimui. Todėl valstybė ir/ ar jos subjektai gali ir privalo, atsižvelgdami į identifikuotas problemas ir jas sprenddami, nustatyti tam tikrų santykių reguliavimo mechanizmus ir privalomo pobūdžio taisykles. Tokie atvejai yra numatyti Vietos savivaldos įstatymo 5 straipsnio 1 dalies 2 punkte, nustatančiame, jog savivaldybės, įgyvendindamos valstybines funkcijas, turi įstatymų nustatytą sprendimų priėmimo laisvę, tačiau savivaldybių veiklą įgyvendinant šias funkcijas riboja valstybės institucijų ir (arba) pareigūnų sprendimai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į aukščiau nurodytus argumentus, ir siekdama vaiko globos organizavimo srityje egzistuojančių problemų sprendimo, taip pat siekdama vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo ir prioritetiškumo principų įgyvendinimo teisėkūros procese, prašė pakartotinai apsvaistyti Ministerijos poziciją dėl vaiko globos priežiūros, vaiko svečiavimosi tvarkos rekomendacinio pobūdžio reglamentavimo.

Vaiko globos (rūpybos) finansavimo ir vienodo dydžio vaiko globos (rūpybos) išmokos nustatymas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, tikslinga svarstyti galimybę įdiegti vieną vaiko globos (rūpybos) finansavimo mechanizmą, kuris suvienodintų reikalavimus ir sąlygas socialinių paslaugų teikėjams bei sąlygotų efektyvesnę vaiko globalai (rūpybai) skiriamų lėšų panaudojimą. Tačiau šiam pasiūlymui nepritarė Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, teigdama, kad šiuo metu esantis finansavimo mechanizmas yra analogiškas siūlomam. Kontrolierės nuomone, ministerijos argumentus paneigia nuo 2010 m. liepos 1 d. įsigaliojęs šeimynų veiklos teisinis reglamentavimas, numatantis skirtingą šeimynų teikiamų socialinių paslaugų finansavimo mechanizmą.

Priėmus Išmokų vaikams įstatymo pakeitimus, nuo 2009 m. sausio 1 d. yra mokama diferencijuota vaiko globos išmoka. Vaikams, globojamiems šeimose ar vaikų globos įstaigose

mokama 520 litų dydžio išmoka, o vaikams, globojamiems šeimynose, mokama – 1040 litų dydžio išmoka.

Siūlytina atsisakyti vaiko globos išmokos diferencijavimo atsižvelgiant į vaiko globos formą (šeima, šeimyna, vaikų globos įstaiga) ir nustatyti vienodus (nepriklausomai nuo globos formos) vaiko globos išmokos panaudojimo kriterijus. Pagal šiuo metu galiojantį teisinį reglamentavimą, šeimynoje globojamam vaikui mokama vaiko globos išmoka gali būti naudojama darbuotojų darbo užmokesčiui, kvalifikacijai kelti ir pan. Šiuo tikslu keistinas Išmokų vaikams įstatymas (8 straipsnio 1 dalis) ir Socialinių paslaugų finansavimo ir lėšų apskaičiavimo metodika, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. spalio 10 d. nutarimu Nr. 978 (su vėlesniais pakeitimais). Šie Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos pasiūlymai pateikti Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkei bei Socialinių reikalų ir darbo komitetui.

Šeimynų veiklos teisinio reglamentavimo tobulinimas

2010 m. liepos 1 d. įsigaliojus Šeimynų įstatymui bei Šeimynų nuostatams, šeimynos, globojusios vaikus iš kelių savivaldybių, neteko teisės tęsti veiklą, kadangi Šeimynų įstatymo 15 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog šeimyna sutartį dėl socialinės globos finansavimo sudaro su savivaldybės, kurios teritorijoje ji steigiama (veikia), administracija. Šeimynų nuostatų 13 punkte nustatyta, kad šeimynoje gali būti globojami (rūpinami) tik tos savivaldybės, kurios teritorijoje šeimyna steigiama (veikia), vaikai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, gavusi savivaldybių administracijų Vaiko teisių apsaugos skyrių bei šeimynų kreipimąsi dėl teisės aktų nuostatų įgyvendinimo praktinių problemų, manydama, kad esamas teisinis šeimynų veiklos reglamentavimas kai kuriais atvejais apsunkina (gali apsunkinti) ir nesudaro tinkamų prielaidų vaikų globos (rūpybos) tęstinumui šeimynose, įsteigtose ir veikusiose iki Šeimynų įstatymo įsigaliojimo, todėl galimai neatitinka ir vaiko teisių bei interesų prioritetiškumo principo, siekdama nustatyti minėtuose kreipimuose nurodytų problemų mastą, ataskaitiniu laikotarpiu atliko *tyrimą dėl Šeimynų įstatymo nuostatų įgyvendinimo praktinių problemų, galimai pažeidžiančių vaiko teises ir teisėtus interesus*.

Apibendrinus tyrimo metu šeimynų ir vaiko teisių apsaugos skyrių pateiktą informaciją bei atlikus teisės aktų analizę, nustatyta, kad Šeimynų įstatymas įtvirtino šeimynų veiklos teritorinį principą, ir susiaurino Civilinio kodekso 3.260 straipsnio, reglamentuojančio vaiko globą (rūpybą) šeimynoje, turinį. Reglamentuojant šeimynų veiklą buvo nepagrįstai sutapatinti socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo bei socialinių paslaugų teikimo teritoriniai kriterijai, todėl vienos iš socialinių paslaugų įstaigų grupių – šeimynų – veikla buvo apribota teritoriniu principu ir tai sukėlė problemas. Iki Šeimynų įstatymo įsigaliojimo, šeimynose galėjo būti ir buvo globojami (rūpinami) vaikai ir iš kitų savivaldybių. Vaikai, kuriems globa (rūpyba) buvo nustatyta kitos savivaldybės sprendimu ar teikimu, buvo apgyvendinti ne vienoje iki minėto įstatymo įsigaliojimo veikusioje šeimynoje, vaikai juose adaptavosi, tarp jų ir globėjų (rūpintojų) užsimezgė emocinis ryšys. Nuo 2010 m. liepos 1 d. įsisteigusios šeimynos gali globoti (rūpintis) tik tuos vaikus, kuriems globa (rūpyba) nustatyta savivaldybės, kurioje veikia šeimyna, sprendimu ar teikimu. Pastebėtina, jog globėjo (rūpintojo) pakeitimas, pakartotinis gyvenamosios vietos ir socialinės aplinkos pakeitimas, užsimezgsio emocinio ryšio su kitais vaikais ir globėjais (rūpintojais) nutraukimas neužtikrintų vaikams saugumo jausmo, tuo pačiu neigiamai emociškai juos paveiktų, todėl toks teisinis reguliavimas laikytinas neatitinkančiu vaiko teisių apsaugos ir jo teisėtų interesų gynimo principo.

Vertinant su šeimynų veikla, vaikų globa (rūpyba) juose susijusias problemas bei analizuojant jų priežastis, manytina, kad įtaką turėjo ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vienas kitam prieštaraujančių išaiškinimų pateikimas savivaldybėms dėl socialinės globos finansavimo tais atvejais, kai vaikams globa (rūpyba) buvo nustatyta ne šeimynos veiklos teritorijos savivaldybės sprendimais ar teikimais. Kardinaliai priešingi įstatymų nuostatų įgyvendinimo praktikoje išaiškinimai ne tik užvilkino kai kurių šeimynų steigimąsi, bet ir suformavo nevienodą praktiką finansuojant socialines paslaugas kitų savivaldybių teritorijose veikiančioms šeimynoms.

Kai kurioms savivaldybėms buvo neteisingai išaiškintas Šeimynų įstatymo ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių socialinės globos nustatymą bei finansavimą, santykis.

Vaiko globos išmokos diferencijavimas atsižvelgiant į vaiko globos formą, išskiriant šeimynose globojamus (rūpinamus) vaikus, vaiko teisių apsaugos kontrolieri sukėlė abejones dėl nediskriminavimo principo vaikų, globojamų šeimose ir institucijose, atžvilgiu užtikrinimo. Taip pat kontrolierė kritiškai vertina šeimynoms suteiktą teisę naudoti vaiko globos išmoką su vaiko poreikiais ir reikmėmis nesusijusioms išlaidoms padengti.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atlikusi tyrimą, pasiūlė tobulinti šeimynų veiklos teisinį reglamentavimą, atsisakant šeimynų veiklos teritorinio apribojimo, atsižvelgiant į tai, kad šeimynose globojami (rūpinami) vaikai yra kilę ne tik iš tų savivaldybių, kurių teritorijoje veikia (įsteigtos) šeimynos. Siekiant sudaryti prielaidas šeimynose globoti vaikus iš skirtingų savivaldybių, būtina priimti Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymo pakeitimus (15 straipsnio 1 dalis), atsisakant galiojančiame įstatyme įtvirtinto apribojimo sudaryti socialinės globos finansavimo sutartį tik su tos savivaldybės administracija, kurios teritorijoje šeimyna įsteigta (veikia).

Kompleksiškai sprendžiant nurodytą problemą ir šalinant teisės spragą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė priimti sprendimus ir vykdomosios valdžios lygmenyje, t. y. pakeisti Šeimynų nuostatų, patvirtintų socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 m. birželio mėn. 28 d. įsakymu Nr. A1-294, 13 punktą, kuriame nustatyta, jog šeimyna globoja (rūpinasi) likusius (likusiais) be tėvų globos vaikus (vaikais) tik tos savivaldybės, kurios teritorijoje šeimyna steigama (veikia), išskyrus atvejus, kai siekiama neiškirti brolių ir seserų.

Minėti siūlymai pateikti Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai bei Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetui. Apie nustatytas Šeimynų įstatymo praktinio taikymo problemas, nevienodos praktikos formavimąsi šeimynų veiklos srityje bei kitas tyrimo metu nustatytas problemas vaiko teisių apsaugos kontrolierė informavo Lietuvos Respublikos Prezidentę.

Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitete ataskaitiniu laikotarpiu vyko intensyvios diskusijos ir svarstymai dėl šeimynų veiklos teisinio reglamentavimo tobulinimo, praktinių šeimynų veiklos problemų sprendimo.

Atsižvelgiant į vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlymus, Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. sausio 20 d. įsakymu Nr. A1-24 „Dėl šeimynų nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo, buvo pakeistas Šeimynų nuostatų 13 punktas, panaikinant šeimynų veiklos teritorinį principą, tačiau nepakeitus Šeimynų įstatymo 15 straipsnio problema lieka neišspręsta.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo VI (pavasario) sesijos darbų programos“ projekte, kuriame nurodyti Lietuvos Respublikos Vyriausybės parengti ir numatomi parengti įstatymo projektai, Šeimynų įstatymo pakeitimo įstatymo projekto pateikimas nenumatytas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, sprendama su šeimynų teisiniu reglamentavimu susijusias problemas, aktyviai bendradarbiavo su šeimynomis, dalyvavo Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto posėdžiuose aptariant minėtas problemas.

Nevyriausybinių vaikų globos įstaigų veiklos gerinimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, nagrinėdama skundus dėl vaikų globos nevyriausybinesėse organizacijose, pastebėjo, jog neretai savivaldybės, pirkdamos socialinės globos paslaugas vaikams, kuriems nustatyta globa (rūpyba), iš nevyriausybinių organizacijų, neatsižvelgia į perkamų paslaugų kokybę ir atitikimą Socialinės globos normų reikalavimams.

Pažymėtina, jog atvejai, kai nevyriausybinesė globos įstaigose nesilaikoma teisės aktų reikalavimų dėl socialinės globos teikimo sąlygų (higienos normų, reikalavimų socialinės globos įstaigos patalpoms, paslaugų spektrui ir kokybei, kt.), ne pagal paskirtį panaudojama vaiko globos (rūpybos) išmoka (darbo užmokesčiui, mokesčiams už komunalines paslaugas), ne tik neigiamai įtakoja pačią teikiamų socialinių paslaugų kokybę, bet kelia abejones dėl racionalaus valstybės

biudžeto ir savivaldybių biudžetų lėšų socialinėms paslaugoms finansuoti panaudojimo, tinkamo vaiko teisių užtikrinimo savivaldos lygmenyje.

Šią situaciją įtakoja ir valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšų socialinėms paslaugoms pirkti iš nevyriausybinių įstaigų nuolatinės kontrolės trūkumas savivaldybėse.

Valstybės kontrolė 2009 metais atliko valstybinį auditą „Socialinių paslaugų teikimas“, kurio metu buvo nagrinėtas socialinių paslaugų teikimas apskričių, savivaldybių socialinių paslaugų įstaigose, tačiau audito metu nebuvo nagrinėtas socialinių paslaugų pirkimas iš socialines paslaugas teikiančių nevyriausybinių organizacijų.

Šią problemą (socialinių paslaugų kokybės dalyje) iš dalies galėtų padėti spręsti aktyvesnis vaiko teisių apsaugos skyrių globos priežiūros vykdymas (šiuo metu nėra nustatyti globos priežiūros reikalavimai ir kriterijai) bei aktyvesnis vaiko teisių apsaugos skyrių bendradarbiavimas su Socialinių paslaugų departamentu prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, taip pat socialinės globos įstaigų licencijavimas.

Vaiko socialinės globos paslaugų kokybės, vaiko globos finansavimo ir lėšų panaudojimo kontrolės srityje problemos

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į tyrimo dėl galimai netinkamos nevyriausybines globos įstaigos globojamų vaikų priežiūros, netinkamo globėjo (rūpintojo) pareigų atlikimo, netinkamai savivaldybės administracijos vaiko teisių apsaugos skyriaus vykdomos globos priežiūros bei vaiko teisių užtikrinimo rezultatus bei nagrinėdama skundus dėl vaikų globos nevyriausybines organizacijose, pastebėjusi, jog neretai savivaldybės, pirkdamos socialinės globos paslaugas vaikams, kuriems nustatyta globa (rūpyba), iš nevyriausybinių organizacijų, neatsižvelgia į perkamų paslaugų kokybę ir jų atitikimą Socialinės globos normų reikalavimams, netikrina ar pagal paskirtį panaudojama vaiko globos (rūpybos) išmoka, kreipėsi į valstybės kontrolierę su prašymu atlikti valstybinį auditą nevyriausybines organizacijose, teikiančiose socialinės globos paslaugas vaikams, likusiems be tėvų globos.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos duomenimis, Valstybės kontrolė svarsto galimybę įtraukti į darbo planus socialinių vaiko globos (rūpybos) paslaugų teikimo nevyriausybines organizacijose valstybinį auditą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, problemą dėl socialinių paslaugų kokybės galėtų padėti spręsti aktyvesnis savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių globos priežiūros vykdymas (šiuo metu nėra nustatyti globos priežiūros reikalavimai ir kriterijai) bei aktyvesnis šių skyrių bendradarbiavimas su Socialinių paslaugų departamentu prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, bei socialinės globos įstaigų licencijavimas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė informavo vyriausybės atstovus apskrityse (veikusius iki 2010 m. liepos 1 d.), vykdančius savivaldybių administracinę priežiūrą, ir savivaldybių asociaciją apie teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių užtikrinimą, priežiūros ir kontrolės procese išryškėjusias problemas vaikų socialinės globos paslaugų ir vaiko globos išmokų panaudojimo srityje:

- dėl globos (rūpybos) išmokos panaudojimo pagal paskirtį kontrolės trūkumo;
- dėl lėšų, mokamų globos įstaigoms iš savivaldybės biudžetų, už suteiktas socialines paslaugas, panaudojimo pagal paskirtį kontrolės;
- dėl socialinės vaikų globos finansavimo vaikams, kuriems globa nustatyta iki 2007 m. sausio 1 d. (dar ne visos savivaldybės sudarę socialinės globos finansavimo sutartis su nevalstybiniais vaikų globos namais dėl iš jų savivaldybių atvykusių vaikų, kuriems globa (rūpyba) šiose vaikų globos įstaigose buvo nustatyta iki 2007 m. liepos 1 d. (išgaliojus Socialinių paslaugų įstatymo nuostatoms, susijusios su socialinės globos finansavimu). Savivaldybėms nesudarant sutarčių dėl iš jų savivaldybių atvykusių vaikų socialinės globos finansavimo, nevalstybiniuose vaikų globos namuose vaikai yra išlaikomi tik iš jų gaunamos išmokos globojamam (rūpinamam)

vaikui, kuri naudotina išskirtinai vaiko poreikiams tenkinti, o likusi socialinės globos sąnaudų dalis yra kompensuojama pačių nevalstybinių vaikų globos namų lėšomis).

Socialinių paslaugų (globos) įstaigų licencijavimas ir socialinių paslaugų įstaigų vadovų atestavimas

Pagal Socialinių paslaugų įstatymo 39 straipsnio nuostatas, socialinės globos įstaigų licencijavimas turėjo prasidėti 2010 m. sausio 1 d., tačiau 2010 m. balandžio 22 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymą (Nr. XI-777), kuriuo pakeitė ir papildė tam tikrus Socialinių paslaugų įstatymo straipsnius, reglamentuojančius socialinės globos įstaigų licencijavimą ir įtvirtino nuostatas, pagal kurias socialinės globos įstaigų licencijavimas prasideda tik nuo 2013 metų, t.y. nuo 2013 metų sausio 1 d. socialinės globos įstaigos gali pradėti teikti dokumentus Socialinių paslaugų priežiūros departamentui, o įgyti licencijas jos privalo iki 2015 m. sausio 1 d. Toks Socialinių paslaugų įstatymo pakeitimas reiškia, jog faktiškai socialinės globos įstaigų licencijavimas bus įgyvendintas ne anksčiau kaip 2015 metais.

Minėtu įstatymu taip pat buvo įteisinta socialinių paslaugų (globos) įstaigų vadovų atestacija, tačiau ji taip pat bus pradėta ne anksčiau kaip nuo 2015 m. sausio 1 d.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (įstatymo rengėjas) socialinės globos įstaigų licencijavimo termino atidėjimą motyvavo tuo, kad toks sprendimas suteiks įstaigoms papildomai laiko pasiruošti socialinių paslaugų įstaigų licencijavimui ir pagerinti teikiamos socialinės globos kokybę. Pažymėtina, kad socialinės globos įstaigų licencijavimas Socialinių paslaugų įstatyme buvo įtvirtintas 2006 metų šio įstatymo redakcijoje, t.y. šios įstaigos turėjo pakankamai laiko pasiruošti licencijavimo procesui.

Pagrindinis socialinės globos įstaigų licencijavimo ir vadovų atestavimo tikslas – užtikrinti kuo geresnę teikiamų globos paslaugų kokybę. Socialinės globos paslaugų kokybės, lėšų panaudojimo kontrolės problema yra ypač aktuali nevyriausybinių organizacijų įsteigtose socialinės globos įstaigose, nes nėra sukurtas efektyvus kontrolės mechanizmas (nors socialinės paslaugos finansuojamos iš savivaldybių biudžetų, savivaldybių kontrolieriai negali tikrinti ar tikslingai, efektyviai ir pagal paskirtį nevyriausybieniai vaikų globos namai naudoja gaunamas lėšas). Priešingai nei savivaldybių vaikų globos atveju, nevyriausybinių vaikų globos namų, kaip privataus juridinio asmens, veiklos negali įtakoti ir daryti su veikla (jos tęstinumu) susijusių sprendimų nei valstybės, nei savivaldybės įstaigos, todėl šių įstaigų licencijavimas yra pati efektyviausia ir realiausia priemonė užtikrinti juose apgyvendintiems vaikams teikiamų socialinės globos paslaugų kokybę.

Atsižvelgiant į aukščiau nurodytus argumentus, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, būtina pakartotinai grįžti prie socialinės globos įstaigų licencijavimo bei jų vadovų atestavimo klausimo ir atitinkamai pakeisti Socialinių paslaugų įstatymo nuostatas.

Vaikų, palikusių globos įstaigas, integracija visuomenėje

Viena iš nuolat su vaiko globa (rūpyba) minimų problemų yra pilnametystės sulaukusių vaikų, kuriems buvo nustatyta globa (ypatingai vaikų globos įstaigose), sėkminga integracija į visuomenę. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, Socialinių paslaugų įstatyme ir kituose teisės aktuose tikslinga įtvirtinti nuostatą numatančią, kad bent pirmaisiais pilnametystės metais buvusiems vaikų globos įstaigų globotiniams būtų skiriamas kuratorius (socialinis darbuotojas ar pan.), kuris teiktų konsultacinę, tarpininkavimo ir kitą reikalingą pagalbą, padėtų spręsti kitas buvusiam globotiniui kylančias problemas ir klausimus. Minėtas siūlymas buvo teiktas praėjusių metų vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitoje, pakartotinai šis siūlymas buvo pateiktas Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkei 2010 metais, teikiant siūlymus dėl vaiko teisių apsaugos padėties gerinimo.

Tėvų sutikimas įvaikinti

Civilinio kodekso 3.212 straipsnyje nustatyti reikalavimai, keliami įvaikinant vaiką, kurio tėvai yra gyvi, taip pat kurį globoja ar kuriuo rūpinasi asmenys, paskirti globėjais ar rūpintojais. Tokiu atveju įvaikinat vaiką būtinas vaiko tėvų, o jei tėvai nepilnamečiai ar neveiksnūs - jų tėvų ar globėjų, arba vaiko globėjo (rūpintojo) (jeigu vaikui įstatymu nustatyta tvarka paskirtas globėjas) rašytinis sutikimas, patvirtintas teismo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, remdamasi įstaigos duomenimis, atkreipė dėmesį į kelias problemas:

- galimų įvaikinti vaikų neveiksnių tėvų globėjai kategoriškai prieštarauja savo globotinių vaikų įvaikinimui, kai tuo tarpu patys neketina įvaikinti/globoti (rūpintis) tų vaikų. Neretai galimi įvaikinti vaikai neturi jokio ryšio su savo neveiksniais biologiniais tėvais ir jų globėjais, nes pastarieji nelanko ir kitais būdais nepalaiko ryšių su globos įstaigoje gyvenančiais vaikais;
- negatyvus nevyriausybinų globos įstaigų požiūris į įvaikinimą. Nevyriausybinių globos įstaigos, piktnaudžiaudamos teisės aktuose globėjams (rūpintojams) įtvirtintu reikalavimu patvirtinti teisme sutikimą dėl globojamo (rūpinamo) vaiko įvaikinimo, neretai, siekdamos, kad nepilnamečiai liktų globos įstaigoje, nelinkusios patvirtinti minėto sutikimo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, būtina keisti Civilinio kodekso 3.212 straipsnio nuostatas, nes jos neužtikrina galimybės tėvų globos netekusiam vaikui būti įvaikintam bei augti šeimos aplinkoje.

Vaiko teisių apsaugos skyriai kaip vaiko atstovai pagal įstatymą

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į Valstybinės medicininio audito inspekcijos prie Sveikatos apsaugos ministerijos Asmens sveikatos priežiūros paslaugų kokybės kontrolės sprendimą, kuriuo savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus vedėja, pristačiusi į sveikatos priežiūros įstaigą be tėvų globos likusį vaiką, buvo pripažinta netinkamu vaiko atstovu pagal įstatymą, kreipėsi į Sveikatos apsaugos ministeriją bei instituciją, priėmusią minėtą sprendimą, atkreipdama dėmesį į ydingos praktikos formavimą, kai savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius nebus laikomas tinkamu vaiko, netekusio tėvų globos, atstovu ir negalės atstovauti be įstatyminių atstovų likusio vaiko interesų. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, tokiu būdu sudaromos sąlygos vaiko teisių apsaugos pažeidimams, t.y. siekiant apsaugoti vaiką, savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriams užkertama galimybė tinkamai vykdyti teisės aktuose jiems nustatytą pareigą – atstovauti vaiko interesus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, kad ypač svarbu tinkamai užtikrinti vaiko, likusio be tėvų globos interesus, tuo metu, kai laikinosios globos (rūpybos) klausimas sprendžiamas skubiai, atsiradus ypatingoms aplinkybėms, kai konkrečias pagalbos priemones vaikui reikia teikti nedelsiant. Šiais atvejais savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius paima vaiką iš jo buvimo vietos, organizuoja tokio vaiko laikiną apgyvendinimą ir per tris darbo dienas savivaldybės administracijos direktoriui pateikia siūlymus dėl vaiko laikinosios globos nustatymo. Daugumai tėvų globos netekusiems vaikams reikalinga sveikatos priežiūros specialistų pagalba.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, ypatingais atvejais, kai būtina nedelsiant užtikrinti be tėvų globos likusio vaiko interesus, vaiko atstovo pagal įstatymą sąvoka negali būti aiškinama siaurinamai ir vaiko atstovais pagal įstatymą negali būti laikytini tik jo tėvai ir globėjai (rūpintojai), priešingai, išimtinai vaiko interesais, taikant sisteminių teisės aktų aiškinimo metodą, vaiko atstovo pagal įstatymą sąvoka turi būti aiškinama plečiamai, vaiko atstovo pagal įstatymą sąvoką tapatinant su Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 3 straipsnyje įtvirtinta teisėto vaiko atstovo sąvoka. Tokiu būdu tėvų globos netekusių vaikų atstovais pagal įstatymą, iki vaikams bus nustatyta laikinoji globa, laikytini savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai, kurie teisės aktų nustatyta tvarka atstovauja bei atstovaus vaiko interesus ir sveikatos priežiūros įstaigoje.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, vaiko teisių apsaugos kontrolieriui kreipusis dėl nuomonės pateikimo, pritarė kontrolierės nuomonei ir akcentavo, kad vaikui netekus tėvų globos ir nepaskyrus globėjo, remiantis Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 3 straipsniu, savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius gali būti laikomas įstatyminiu atstovu, kurio sutikimo reikia hospitalizuojant be įstatyminių atstovų likusį vaiką.

3.9. Vaiko teisės į mokslą įgyvendinimas

Mokyklose nesimokantys vaikai

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, reaguodama į Lietuvos Respublikos Seimo Narkomanijos ir alkoholio prevencijos komisijos pirmininkės V. V. Margevičienės iškeltą problemą, jog, remiantis Švietimo informacinių technologijų centro pateiktais statistiniais duomenimis, Lietuvos Respublikos mokyklose nesimoko⁵ 15897 vaikų, siekdama išsiaiškinti šalies mokyklose nesimokančių vaikų skaičių, taip pat nustatyti galimas nesimokymo priežastis, išanalizuoti su duomenų apie nesimokančius vaikus rinkimu savivaldybėse ir jų sisteminimu šalies mastu susijusias problemas, atliko tyrimą dėl mokyklose nesimokančių vaikų problemų.

Išanalizavusi ir įvertinusi tyrimo metu surinktą medžiagą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į šias *pagrindines problemas*:

1) dėl Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo nuostatų įgyvendinimo problemų nėra galimybės tiksliai apskaičiuoti iš šalies išvykusių nepilnamečių skaičių, suformuoti tikslų Mokyklose nesimokančių vaikų sąrašą bei nustatyti tikslų Lietuvos Respublikos mokymo įstaigose nesimokančių vaikų skaičių. Minėto įstatymo reikalavimų nežinojimas ir kitos priežastys lėmė tai, kad daugelis šeimų nėra deklaravę apie gyvenamosios vietos pasikeitimą, taip apsunkindami ir Nesimokančių vaikų duomenų bazės veikimą;

Preliminariai gauti mokyklose nesimokančių mokinių skaičiai (pažymėti kaip „Nerasti“) rodo realią padėtį apie šeimas ir vaikus, kurie apie tai nedeklaravę išvyko gyventi į užsienį ir Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose nesimoko.

2) neužtikrinama tinkama asmenų pareigų, kylančių iš Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo nuostatų, vykdymo kontrolė;

3) švietimo ir mokslo ministro 2010 m. balandžio 13 d. įsakymu Nr. V-515 patvirtinus Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinės sistemos nuostatus, problemos dėl duomenų surinkimo nepakito, nes iki šios dienos nėra patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo projektas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugpjūčio 4 d. nutarimo Nr. 889 „Dėl savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitos tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“, aiškiai įtvirtinantis atsakingų institucijų pareigas (veiksnius), susijusias su mokyklose nesimokančių vaikų paieška bei priežasčių nustatymu. Dėl šios priežasties daugelis savivaldybių, laukdamos minėtų teisės aktų pakeitimų, savivaldybės tarybos sprendimu vis dar nėra patvirtinusios Duomenų apie nesimokančius vaikus paieškos bei priežasčių nustatymo atitinkamoje savivaldybėje tvarkos;

4) dėl užtrukusių Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinės sistemos nuostatų ir specifikacijos tvirtinimo procedūrų bei programinės įrangos sukūrimo darbų Nesimokančių vaikų informacinė duomenų bazė funkcionuoja netobulai. Duomenų bazėje „Nesimokantys“ kaupiami duomenys ne visada tikslūs, yra įtakoti korektūros, techninių ir kitokių klaidų;

⁵ Nesimokantis vaikas – vaikas iki 18 metų, neįregistruotas Mokinių registre, t. y. nė karto nebuves registruotas nė vienoje šalies mokykloje

5) ribota asmenų, organizuojančių mokyklose nesimokančių vaikų paiešką bei priežasčių nustatymą, galimybė surinkti papildomą informaciją iš kaimynų, giminaičių, suinteresuotų institucijų apie vaikus, kurių šeimos, išvykdamos iš deklaruotos gyvenamosios vietos, apie tai neinformavo seniūnijos ar atitinkamo savivaldybės administracijos padalinio. Ne visada tinkamas savivaldybių administracijų atsakingiems specialistams nustatytos pareigos – išsiaiškinti į nesimokančių vaikų sąrašą patekusių nepilnamečių nesimokymo priežastis – vykdytas;

6) užtikrinant vaiko mokymąsi pagal privalomojo švietimo programas ne visada pakankamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir pagalbą teikiančių institucijų įtraukimas į priežasčių nustatymo ir problemų sprendimo procesą, ribotas vaiko ir šeimos atžvilgiu taikomų poveikio priemonių spektras – nepakankamai plačiai naudojama galimybė skirti vaikui minimalią ar vidutinės priežiūros priemonę, retai surašomi administracinio teisės pažeidimo protokolai už Administracinių teisės pažeidimų kodekso 181 straipsnio nuostatų pažeidimus, nėra taikomos civilinės ir baudžiamosios poveikio priemonės už vaiko iki 16 metų mokymosi pagal privalomojo švietimo programas neužtikrinimą;

7) trūksta tėvų geranoriško bendradarbiavimo kaupiant informaciją apie jų vaiko mokyklos nelankymo priežastis, taikant prevencines priemones, organizuojant atitinkamos pagalbos vaikui ir šeimai teikimą;

8) ne visos savivaldybės veda apskaitą apie mokyklos nelankančius 17 – 18 metų vaikus. Vaiko teisių apsaugos skyrius apie nesimokančius vyresnius nei 16 metų vaikus dažnai sužino tais atvejais, kai vaikas auga socialinės rizikos šeimoje, jam yra nustatyta rūpyba, vaikas daro nusikaltimo ar baudžiamąjį nusižengimą bei administracinių teisės pažeidimų požymių turinčias veikas ar kitais atvejais, kai, pavyzdžiui, tenka atstovauti vaiko teises ir teisėtus interesus teismuose.

Atsižvelgdama į atskleistas problemas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atsakingoms institucijoms pateikė šiuos *siūlymus*:

1. Atsižvelgus į Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo nuostatų įgyvendinimo problemas ir siekiant, kad asmenys, išvykstantys iš Lietuvos ilgesniam nei šešių mėnesių laikotarpiui ar keičiantys gyvenamąją vietą, apie tai informuotų atitinkamas institucijas, siūlytina:

1.1. didinti visuomenės informatyvumą apie įstatyme įtvirtintą pareigą informuoti apie gyvenamosios vietos pasikeitimus;

1.2. svarstyti klausimą dėl galimybės susieti asmens gyvenamąją vietą ir pragyventą joje laiką su mokesčių/išmokų sistema.

2. Atsižvelgus į praktinius savivaldybių pastebėjimus, tobulinti ir užtikrinti tinkamą Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinės sistemos funkcionavimą, leidžiantį surinkti tikslesnius duomenis apie nesimokančius ir mokyklos nelankančius vaikus, taip užtikrinant galimybę, juos išsiaiškinus, greičiau imtis kompleksinių priemonių, skirtų jų teisei į mokslą užtikrinti.

3. Stiprinti prevencinę veiklą, skirtą mažinti mokyklos nelankančių vaikų skaičių, užtikrinti tinkamą Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. spalio 7 d. įsakymu Nr. V-1688 patvirtintos Mokyklos nelankančių vaikų sugrąžinimo į mokyklas programos įgyvendinimą, nenutrūkstamą prevencijos priemonių finansavimą.

4. Skubos tvarka svarstyti Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo projekto „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugpjūčio 4 d. nutarimo Nr. 889 „Dėl savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitos tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“ priėmimo klausimą.

Nevyriausybinių ikimokyklinio ugdymo įstaigų rengiamos ikimokyklinio ugdymo programos

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ataskaitiniais metais iškelė problemą dėl ikimokyklinio ugdymo programų kokybės nevyriausybiniuose ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Atsižvelgdama į tai, kad, pagal galiojantį teisinį reglamentavimą, nevyriausybinių organizacijų įsteigtos ikimokyklinio ugdymo įstaigos, rengdamos ikimokyklinio ugdymo programas, neturi pareigos jų derinti su

savivaldos ar valstybės institucijomis, todėl programų turinio atitikimas Ikimokyklinio ugdymo programų kriterijų aprašo reikalavimams, dėl minėtos priežasties, nėra tikrinamas, kreipėsi į Švietimo ir mokslo ministeriją, prašydama išanalizuoti šią problemą ir pateikti nuomonę bei siūlymus dėl teisinio reglamentavimo tobulinimo poreikio ir galimybių.

Švietimo ir mokslo ministerija informavo vaiko teisių apsaugos kontrolierę, kad, siekiant maksimaliai užtikrinti ikimokyklinio ugdymo kokybę, ketinama peržiūrėti Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. balandžio 18 d. įsakymu Nr. ISAK–627 patvirtintą Ikimokyklinio ugdymo programų kriterijų aprašą.

Ikimokyklinio ugdymo įstaigos Vilniaus rajone

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, reaguodama į tėvų skundus dėl Vilniaus rajone esančiose ugdymo įstaigose teikiamo prioriteto ugdymui lenkų kalba ir galimai dėl to diskriminuojamų vaikų, siekiančių gauti išsilavinimą valstybine lietuvių kalba, bei siekdama išsiaiškinti kitas problemas, 2010 m. atliko tyrimą dėl problemų ikimokyklinėse ugdymo įstaigose Vilniaus rajone.

Siekdama išsiaiškinti skunduose nurodytų aplinkybių pagrįstumą, kontrolierė apsilankė viename iš Vilniaus rajono darželių. Lankymosi metu paaiškėjo, kad Vilniaus rajono savivaldybės administracijos Švietimo skyrius, neatsižvelgdamas į lietuvių ir lenkų tautybės gyventojų norą, atsisakė šioje ikimokyklinio ugdymo įstaigoje steigti papildomą grupę lietuvių kalba. Po kontrolierės apsilankymo Vilniaus rajono savivaldybės tarybos sprendimu Kalvelių vaikų darželyje buvo įsteigta lietuviška grupė.

Be to, tirdama pareiškėjų skundus, kontrolierė paprašė pateikti informaciją apie kylančias problemas Vilniaus rajono savivaldybės ikimokyklinio ugdymo įstaigas, Vilniaus rajono savivaldybės administracijos Švietimo skyrių bei seniūnijas. Išanalizavus ir įvertinus tyrimo metu surinktą medžiagą buvo konstatuota, kad:

1) Vilniaus rajone esančiose 4 iš 25 ikimokyklinio ugdymo įstaigų vaikų ugdymas vysta tik lenkų kalba, todėl tėvams nėra sudaryta galimybė šiuose darželiuose ugdyti savo vaikus valstybine lietuvių kalba;

2) Vilniaus rajono savivaldybės įstaigose, vykdančiose ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programas, yra įsteigtos 84 vaikų grupės. 4 grupėse, kuriose vaikų amžius nuo 1.5 iki 3 metų ir 13 grupių, kuriose vaikų amžius nuo 3 iki 7 metų, yra viršijamas Lietuvos higienos normoje HN 75:2010 „Įstaiga, vykdanči ikimokyklinio ir (ar) priešmokyklinio ugdymo programą. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ nustatytas maksimalų vaikų skaičius grupėje (ugdymo grupėse nuo 1 iki 1.5 metų gali būti ne daugiau kaip 10 vaikų, o grupėse nuo 1.5 iki 3 metų – ne daugiau kaip 15 vaikų <...>);

3) Vilniaus rajono savivaldybė neužtikrina, kad visi norintys ir Vilniaus rajone gyvenantys ikimokyklinio amžiaus vaikai galėtų lankyti ikimokyklinio ugdymo įstaigas, t. y. ikimokyklinio ugdymo įstaigose nėra grupių, kuriose vaikai būtų ugdomi iki 1 metų;

4) Vilniaus rajono savivaldybėje nėra kaupiami duomenys apie švietimo įstaigas, vykdančias ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą bei vaikus, lankančius ikimokyklinio ugdymo grupes lietuvių, lenkų ir rusų kalbomis.

Atsižvelgdama į pastebėtas problemas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė *siūlė*:

1) Vilniaus visuomenės sveikatos centrui atlikti patikrinimą Vilniaus rajono savivaldybių darželiuose dėl galimų Higienos normos 75:2010 „Įstaiga, vykdanči ikimokyklinio ir (ar) priešmokyklinio ugdymo programą. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ pažeidimų dėl per didelio vaikų skaičiaus ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo grupėse;

2) Vilniaus rajono savivaldybei įsteigti Lavoriškių ir Rudaminos lopšeliuose-darželiuose bei Buivydžių ir Mostiškių vaikų darželiuose bent po vieną lietuvišką grupę, kad Vilniaus rajono gyventojai turėtų galimybę šiose ikimokyklinio ugdymo įstaigose ugdyti savo vaikus lietuvių kalba;

3) Vilniaus rajono savivaldybės Švietimo skyriui:

3.1. atkreipti dėmesį į tai, kad Vilniaus rajono savivaldybės įstaigose, vykdančiose ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programas, nėra grupių, kuriose vaikai būtų ugdomi iki 1 (vienerių) metų ir spręsti šią susidariusią problemą;

3.2. nuo 2010 m. rugsėjo 1 d., pradėdant registruoti vaikus Mokinių registre, pažymėti, kokia kalba vaikas nori būti ugdomas ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, taip pat kaupti duomenis apie švietimo įstaigas, vykdančias ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą bei vaikus, lankančius šias įstaigas.

Vilniaus rajono savivaldybės meras informavo, kad yra analizuojami gyventojų poreikiai steigti papildomas ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo grupes. Vaikų darželiuose bus steigiamos naujos grupės vaikams iki trijų metų ir grupės lietuvių kalba gavus tėvų prašymus ir esant patalpoms, kuriose yra galimybė šias papildomas grupes steigti. Nuo 2010 m. rugsėjo 1 d. buvo pradėti kaupti duomenys apie švietimo įstaigas, vykdančias ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą bei vaikus, lankančius šias ikimokyklinio ugdymo įstaigas.

Vilniaus visuomenės sveikatos centras informavo, kad kontrolierės prašymu Vilniaus rajono savivaldybei pavaldžiose ikimokyklinio ugdymo įstaigose ir darželių-mokyklų ikimokyklinio ugdymo grupėse buvo atlikta operatyvioji visuomenės sveikatos saugos kontrolė. 3 (trijose) įstaigose buvo viršytas Lietuvos higienos normoje HN 75:2010 „Įstaiga, vykdanči ikimokyklinio ir (ar) priešmokyklinio ugdymo programą. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ nustatytas maksimalų vaikų skaičius grupėje.

Ikimokyklinio ugdymo įstaigos Vilniaus mieste

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į Vilniaus miesto seniūnijų gyventojų ir Europos Parlamento nario V. Tomaševski kreipimąsi, atliko tyrimą dėl tautinėms mažumoms priklausančių vaikų švietimo problemų ikimokyklinėse įstaigose Vilniaus mieste.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad Vilniaus mieste esančiose 33 ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo grupėse lenkų ugdomąja kalba yra 93 laisvos vietos, todėl kontrolierė priėjo išvadą, kad Vilniaus mieste tautinių mažumų šeimoms, auginančioms mažamečius vaikus, yra užtikrinama galimybė juos ugdyti gimtąja kalba. Įvertinusi šią aplinkybę, kontrolierė pasiūlė tautinių mažumų šeimoms, norinčios ugdyti vaikus lenkų kalba, leisti savo vaikus į gretimoje seniūnijoje esančios ikimokyklinio ugdymo įstaigos lenkišką grupę, kurioje yra laisvų vietų.

Tautinėms mažumoms priklausančių vaikų teisės į mokslą įgyvendinimas Lietuvoje

Reaguodama į Lenkijos Respublikos vaiko teisių gynėjo M. Michalik išreikštą susirūpinimą dėl lenkų tautinei mažumai priklausančių vaikų teisės į mokslą įgyvendinimo Lietuvoje ir Lietuvos Respublikos Seime svarstomo Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto nuostatų, kad nuo 2012 metų Lietuvoje nebeliks vidurinės mokyklos tipo, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atliko tyrimą ir, įvertinusi esamą situaciją, informavo, kad Lietuvos Respublikos įstatymuose ir kituose teisės aktuose įtvirtintos tautinių mažumų švietimo teisės atitinka demokratines nuostatas, Lietuvoje yra sudarytos realios galimybės visiems vaikams pasirinkti švietimo įstaigą, vykdančią pradinio, pagrindinio ar vidurinio ugdymo programą, ir be jokios diskriminacijos mokytis gimtąją lenkų kalba, be to, nėra pagrindo teigti, kad mokyklų tinklo pertvarka bei švietimo sistemos kaitą atspindintys teisės aktai (jų projektai) pažeistų garantuotas vaiko teises švietimo srityje.

3.10. Vaiko sveikatos užtikrinimas

Vaikas sveikatos apsaugos sistemoje

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susipažinusi su 2010 m. spalio 5 d. vykusio Tarpžinybinės vaiko gerovės tarybos posėdžio metu pristatytu Sveikatos sistemos plėtros 2010-2015 metais metmenų projektu (toliau – Projektas), siekdama atkreipti dėmesį į vaikų amžiaus, fizinio ir psichinio nebrandumo sąlygojamą ypatingą vaikų padėtį bei pareigą užtikrinti aukščiausius standartus atitinkančią jų apsaugą ir priežiūrą, kreipėsi į šios tarybos narius ir Sveikatos apsaugos ministeriją dėl skirto nepakankamo dėmesio vaikų sveikatai, įtvirtinant pamatines vaikų sveikatos apsaugos ir sveikatos priežiūros paslaugų vaikams sistemos tobulinimo nuostatas, bei pateikė šias pastabas ir siūlymus:

- apribojus vaikų ligų gydytojų (pediatrų) veiklą pirminiame sveikatos priežiūros lygmenyje, t. y. numačius jų paslaugas teikti tik antriniame lygyje, kaip konsultuojančių gydytojų, išskiltų kvalifikuotų paslaugų pirminės sveikatos priežiūros grandyje vaikams užtikrinimo bei visuotinai privalomo vaiko interesų pirmenybės principo įgyvendinimo problema. Plėtojant šeimos gydytojo paslaugas, tikslinga pirminėje sveikatos priežiūros grandyje sudaryti galimybes ir vaikų ligų gydytojams teikti sveikatos priežiūros paslaugas vaikams, tokiu būdu sudarant alternatyvaus pasirinkimo galimybę vaiko tėvams (kitiems vaiko atstovams pagal įstatymą). Kvalifikuota sveikatos priežiūra yra labai svarbi vaiko vystymuisi. Tinkamesnę vaiko sveikatos priežiūrą galėtų užtikrinti vaikų ligų gydytojai, turintys daugiau specialių žinių ir įgūdžių, kurie būtini dėl vaiko fiziologinių ypatumų;

- atliekant esminių pokyčių valstybėje poveikio (teisės aktų, reformų, projektų) vertinimą, siekti įtraukti poveikio visuomenės sveikatai, ypač atskirų visuomenės grupių, kurioms dėl objektyvių kriterijų turi būti skiriamas ypatingas dėmesys (pavyzdžiui, vaikams, pagyvenusiems žmonėms ir pan.), vertinimą;

- skatinti tėvus (globėjus, rūpintojus) rūpintis vaikų sveikata bei skirti didesnę dėmesį profilaktiniams sveikatos tikrinimams;

- įvertinti šiuo metu veikiančių sveikatos paslaugų teikimo vaikams pirminėje sveikatos priežiūroje modelių efektyvumą bei alternatyvių sveikatos paslaugų teikimo vaikams pirminėje sveikatos priežiūroje modelių taikymo galimybes;

- plėtoti visuomenės ir atskirų jos grupių (vaikų ir pan.) sveikatos stebėsenos sistemą.

Vaikų sveikatos priežiūros gerinimo ir sveikatos sistemoje vykdomos reformos klausimais vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2010 m. spalio mėnesį diskutavo su Lietuvos pediatrų draugijos pirmininku prof. A. Valiuliu. Susitikimo metu buvo išsakyta nuomonė, kad vaikų sveikatos apsaugos srityje trūksta prioritetingo dėmesio vaikui bei nuoseklaus ir konceptualaus dokumento, kuriame būtų įtvirtintos sveikatos politikos formavimo kryptys, siekiai ir gairės dėl sveikatos priežiūros paslaugų teikimo vaikams.

Vaikų medicininė rehabilitacija ir sanatorinis (antirecidyvnis) gydymas

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė, tęsdama ankstesniais metais pradėtą darbą, ėmėsi veiksmų vaikų medicininės rehabilitacijos ir sanatorinio gydymo paslaugų plėtros, prieinamumo bei teikiamų paslaugų kokybės užtikrinimo problemoms spręsti.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje įvyko susitikimas su vaikų rehabilitacijos įstaigų – Kačerginės vaikų sanatorijos „Žibutė“, sanatorijos „Pušyno kelias“ ir Druskininkų vaikų rehabilitacijos sanatorijos „Saulutė“ – vadovais. Susitikimo metu buvo iškelta medicininės rehabilitacijos paslaugų vaikams prieinamumo problema dėl sveikatos priežiūros įstaigoms nustatytų kvotų (ribojimo) vaikų siuntimui rehabilitacijos paslaugoms gauti bei per mažo pačių gydytojų skiriamo dėmesio vaikų rehabilitaciniam gydymui.

Reaguodamas į vaiko teisių apsaugos kontrolierės kreipimuisi dėl rehabilitacijos paslaugų teikimo vaikams problemų sprendimo bei atsižvelgdamas į Lietuvos Respublikos Seimo Sveikatos reikalų komiteto sprendime „Dėl vaikų rehabilitacijos problemų Lietuvoje“ pateiktą siūlymą panaikinti realiai egzistuojančias gydymo įstaigoms nustatytas kvotas siuntimui rehabilitacijos

paslaugoms gauti, o vaikams, sergantiems sunkiomis ligomis bei patyrusiems sunkias traumas, skirti medicininės reabilitacijos paslaugas keletą kartų per metus, sveikatos apsaugos ministras 2010 m. birželio mėnesį sudarė darbo grupę optimaliai vaikų atrankos ir siuntimo į medicininės reabilitacijos sveikatos priežiūros įstaigas tvarkai nustatyti bei sveikatos apsaugos ministro 2008 m. sausio 17 d. įsakymu Nr. V-50 patvirtintam Medicininės reabilitacijos paslaugų vaikams teikimo specialiųjų reikalavimų aprašui peržiūrėti. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė šiuos siūlymus:

- gydytojas specialistas arba šeimos gydytojas privalo suteikti informaciją vaiko atstovams pagal įstatymą arba (ir) vaikui nuo 16 metų apie jam priklausančias medicininės reabilitacijos paslaugas ar pavienes nemedikamentinio gydymo procedūras sveikatos priežiūros įstaigoje (atitinkamose sveikatos priežiūros įstaigose) pirmajame ir antrajame etape. Apie suteiktą informaciją privaloma pažymėti medicinos dokumentuose ir patvirtinti gydytojo specialisto arba šeimos gydytojo, vaiko atstovų pagal įstatymą arba (ir) vaiko nuo 16 metų parašu;
- atsisakyti nuostatos – reikalavimo (be kitų dokumentų) gauti teritorinės ligonių kasos pažymą, patvirtinančią paciento teisę į medicininę reabilitaciją, nes tai apsunkina paslaugos prieinamumą, o teritorinių ligonių kasos atliekamas patikrinimas dėl paciento teisės į medicininę reabilitaciją gali būti (yra) formalus procesas;
- stacionarinę reabilitaciją (sveikatą gražinantį gydymą) skirti ir tada, kai nėra galimybių arba netikslinga vaikui skirti ambulatorinę reabilitaciją dėl objektyvių priežasčių (pavyzdžiui, vaiko gyvenamojoje vietoje nėra asmens sveikatos priežiūros įstaigos, teikiančios ambulatorinės reabilitacijos paslaugas) arba (ir) atsižvelgus į vaiko interesus;
- sudaryti galimybę vaikams iki 8 metų amžiaus vykti į medicininės reabilitacijos įstaigas, lydintiems jų slaugančio asmens.

Sveikatos apsaugos ministras 2010 m. gruodžio 8 d. įsakymu Nr. V-1043 patvirtino Medicininės reabilitacijos ir sanatorinio (antirecidyvinio) gydymo organizavimo tvarkos pakeitimus, atsižvelgdamas į darbo grupės narių siūlymus.

Biomedicininiai tyrimai

Vaikų biomedicininio tyrimo klausimas Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje yra nagrinėjamas nuo 2009 metų.

Biomedicininį tyrimų etikos įstatymo 7 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad, jeigu tiriamasis yra nepilnametis, asmens sutikimą atlikti biomedicininį tyrimą duoda abu tėvai ar įstatyminiai nepilnamečio atstovai ir rajono, miesto vaikų teisių apsaugos tarnyba, o jeigu nepilnamečio tėvai gyvena skyrium, būtinas vieno iš tėvų ar įstatyminio atstovo ir rajono, miesto vaikų teisių apsaugos tarnybos sutikimas.

Ataskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo gautas Lietuvos bioetikos komiteto kreipimasis, kuriame teigiama, jog praktikoje kyla problemų dėl Biomedicininį tyrimų etikos įstatymo 7 straipsnio 2 dalies nuostatos, reikalaujančios gauti vaiko teisių apsaugos tarnybos sutikimą, įgyvendinimo, nes vaistinių preparatų tyrimų užsakovai nežino kaip vaiko teisių apsaugos tarnybos turėtų praktiškai įgyvendinti šią įstatymo nuostatą. Kreipimesi, taip pat buvo nurodyta, kad svarstantį klausimą bendrame Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, vaiko teisių apsaugos tarnybų, tyrimų užsakovų ir Lietuvos bioetikos komiteto atstovų posėdyje, buvo pažymėta, jog vaiko teisių apsaugos tarnyboms kyla neaiškumų dėl minėtos įstatymo nuostatos taikymo, kad vaiko teisių apsaugos tarnybų sutikimas dėl vaiko dalyvavimo biomedicininuose tyrimuose papildomai vaiko teisių ir teisėtų interesų negina. Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistai, neturėdami medicininio išsilavinimo, nėra kompetentingi tokių sutikimų duoti.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į Lietuvos bioetikos komiteto kreipimąsi, nurodė, kad pritaria anksčiau teiktai Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos nuomonei dėl vaikų teisių ir interesų apsaugos užtikrinimo biomedicininuose tyrimuose. Kontrolierė pabrėžė, kad dėl vaikų vystymosi, fiziologinių ir psichologinių ypatumų turi būti siekiama klinikinius tyrimus

atlikti tokiomis sąlygomis, kurios leistų kiek įmanoma geriau apsaugoti tiriamuosius vaikus. Darytina prielaida, kad dėl šios priežasties, įstatymų leidėjas Biomedicinių tyrimų etikos įstatyme įtvirtino nuostatą, kad priimant sprendimą dėl vaiko dalyvavimo biomediciniame tyrime svarbu gauti ne tik nepilnamečio vaiko tėvų, bet ir savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnybos sutikimą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnyba, duodama sutikimą dėl vaiko dalyvavimo biomediciniame tyrime, užtikrina, jog konkrečiu atveju nėra pažeidžiamos vaiko teisės ir jo teisėti interesai, vaiko tėvai (kiti vaiko atstovai pagal įstatymą) nepiktnaudžiauja savo teisėmis vaiko atžvilgiu, o vaikui buvo suteikta išsami informacija bei sudaryta galimybė laisvai išreikšti savo norus ir nuomonę, t.y. nevertina vaiko dalyvavimo biomediciniame tyrime medicininio aspekto.

Atsižvelgdama į tai, kad keliamą problemą yra susijusi su galiojančios Biomedicinių tyrimų etikos įstatymo nuostatos įgyvendinimu praktikoje, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai suteiktus įgaliojimus teikti savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybos metodinę paramą, koordinuoti jų darbą ir kt.

Priklausomybės ligų centrų veikla

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į apskričių reformos metu priimtus sprendimus dėl Kauno, Klaipėdos, Panevėžio ir Šiaulių priklausomybės ligų centrų (įstaigų, kurių savininko teises ir pareigas įgyvendino atitinkamų apskričių viršininkų administracijos) perdavimo savivaldybėms ir manydama, kad dėl priimto sprendimo šių centrų teikiamos kompleksinės specializuotos paslaugos gali tapti neprieinamos visiems Lietuvos gyventojams (ypatingai vaikams), sergantiems priklausomybės ligomis ir gyvenantiems kitose savivaldybėse ar neturintiems pastovios gyvenamosios vietos, kreipėsi į Lietuvos Respublikos Vyriausybę ir Sveikatos apsaugos ministeriją. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė išdėstė nuomonę, kad priklausomybės ligų centrų pavaldumas turėtų būti vykdomosios valdžios lygmenyje, garantuojant susiformavusios bei veikiančios paslaugų ir pagalbos sistemos išlaikymą bei gerinimą, taip pat sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą, tinkamą teisės aktuose įtvirtintų žmogaus (vaiko) teisių ir interesų apsaugą ir įgyvendinimą.

Sveikatos apsaugos ministerija, išnagrinėjusi vaiko teisių apsaugos kontrolierės kreipimąsi ir vykdydama Ministro Pirmininko pavedimą, informavo, kad teikiamų specializuotų paslaugų prieinamumas tiek vaikams, tiek suaugusiems, žalingai vartojantiems alkoholį ar kitas psichiką veikiančias medžiagas, sergantiems priklausomybės ligomis, neturėtų pasikeisti. Kauno, Klaipėdos, Panevėžio ir Šiaulių miestų savivaldybių perimtų apskričių priklausomybės ligų centrų veiklai ir ūkio reikmėms finansuoti yra numatytos tikslinės valstybės biudžeto dotacijos. Be to, ilgametė sėkminga Vilniaus priklausomybės ligų centro darbo patirtis įrodo, kad įstaigos pavaldumas nedaro įtakos teikiamų asmenų sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumui ir kokybei. Sveikatos apsaugos ministerija pažymėjo, kad siekiant realizuoti vaiko teisių apsaugos kontrolierės pateiktus siūlymus dėl priklausomybės ligų centrų pavaldumo, reikalingas įstatyminis pagrindas, kuriam būtinas politinis Lietuvos Respublikos Seimo sprendimas.

Atsižvelgdama į Sveikatos ministerijos pateiktą nuomonę dėl priklausomybės ligų centrų pavaldumo, teikiamų paslaugų prieinamumo ir kokybės, bei Seimo Narkomanijos ir alkoholizmo prevencijos komisijos veiklos tikslą, funkcijas ir teises, vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Seimo Narkomanijos ir alkoholizmo prevencijos komisijos pirminę V. V. Margevičienę, prašydama atkreipti dėmesį į galimas neigiamas apskričių priklausomybės ligų centrų pavaldumo perdavimo savivaldybėms pasekmes.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai taip pat dalyvavo Seimo Narkomanijos ir alkoholizmo prevencijos komisijos 2010 m. lapkričio 3 d. organizuotame pasitarime dėl Kauno apskrities priklausomybės ligų centro. Pasitarimo dalyviai aptarė Kauno priklausomybės ligų centro veiklos, ypač paslaugų vaikams ir jaunimui, tęstinumo klausimą, taip pat respublikinio/metodinio centro įsteigimo klausimą.

Anoniminių sveikatos priežiūros paslaugų teikimas asmenims, vyresniems nei 16 metų

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Lietuvos Respublikos Seimo Narkomanijos ir alkoholizmo prevencijos komisijai pateikė nuomonę dėl Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 10 straipsnio, kuriame asmenims, vyresniems nei 16 metų, įtvirtinta teisė į sveikatos priežiūros paslaugas, neatskleidžiant jų asmens tapatybės.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, paciento informacijos konfidencialumo reglamentavimas iš esmės saugo kiekvieno vaiko, kaip paciento, teises ir riboja kitų asmenų (taip pat ir jo atstovų pagal įstatymą) teisę gauti tam tikrą informaciją, todėl anoniminis paslaugų teikimas vaiko ir tėvų santykių sveikatos priežiūros srityje nepakeitė. Tačiau kontrolierė išreiškė susirūpinimą dėl anoniminių sveikatos priežiūros paslaugų teikimo vaikams nuo 16 metų pasekmių, kai sprendžiamas klausimas dėl vaikai reikalingos pagalbos ateityje. Be to, kontrolierė atkreipė dėmesį į sveikatos apsaugos ministro 2010 m. vasario 22 d. įsakyme Nr. V-164 nurodytos grupės ligų (priklausomybės nuo alkoholio ir kitų psichiką veikiančių medžiagų sutrikimo) gydymo specifiką – skirtingai nei įtvirtinta Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatyme tėvų dalyvavimas, sprendžiant šiuos su vaiko sveikatos priežiūra susijusius klausimus, pagal Psichikos sveikatos priežiūros įstatymą yra privalomas.

Įvertinusi praktikoje kylančias problemas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė raštu kreipėsi į Sveikatos apsaugos ministeriją, prašydama pateikti nuomonę dėl Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo, Psichikos sveikatos priežiūros įstatymo, Narkologinės priežiūros įstatymo ir atitinkamų poįstatyminių teisės aktų nuostatų suderinamumo ir praktinio jų įgyvendinimo, taip pat dėl minėto Ligų sąrašo suderinamumo su teisės aktais, reglamentuojančiais ligas, kuriomis sergantys asmenys negali tapti vaikų globėjais (rūpintojais) ar įvaikintojais.

Sveikatos apsaugos ministerija informavo, jog teisė į anoniminį gydymą yra garantuojama tik dėl ligų, įrašytų į Ligų sąrašą. Teisė į anoniminį gydymą nėra išskirtinė ar viršesnė už kitas teisės aktų garantuojamas teises, todėl kitos pacientų teisės ir pareigos bei asmens sveikatos priežiūros įstaigų pareigos paciento atžvilgiu išlieka tokios pačios, tame tarpe Psichikos sveikatos priežiūros įstatyme įtvirtinta pareiga teikti informaciją tėvams ar globėjams (rūpintojams) bei pareiga gauti tėvų sutikimą raštu dėl nepilnamečio asmens gydymo.

Atsakydama dėl ligų, kuriomis sergantys asmenys negali tapti vaikų globėjais (rūpintojais) ar įvaikintojais, Sveikatos apsaugos ministerija pateikė poziciją, kad sveikatos priežiūros specialistas, vertindamas asmens, ketinančio tapti tėviu ar globėju (rūpintoju) sveikatos būklę, net ir neturėdamas informacijos apie šio gydymą anonimiškai, turi galimybę patikrinti, ar asmuo neserga ligomis, dėl kurių jis negalėtų būti skiriamas globėju (rūpintoju) ar tapti įvaikintoju.

Dirbtinis apvaisinimas

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė teikė siūlymus ir pastabas dėl pakartotinai pateikto svarstyti Pagalbinio apvaisinimo įstatymo projekto ir Dirbtinio apvaisinimo įstatymo projekto nuostatų. Kontrolierė išreiškė nuomonę, kad :

- ne partnerių lytinių ląstelių donorai negali turėti ne tik išipareigojimų, bet ir teisių pagalbinio apvaisinimo būdu pradėtiems vaikams, taip pat negali turėti teisės reikalauti būti pripažinti jų tėvais ar reikalauti kitų vaikų pareigų tėvams vykdymo;
- tikslinga nurodyti aplinkybes (vaikas gimė su negalia ar donoras galimai neatskleidė paveldimos ligos), kurioms esant vaiko įstatyminiams atstovams būti suteikta informacija apie donorą, vaikui nesulaukus 18 metų;
- reikėtų įtvirtinti nuostatą dėl pagalbinio apvaisinimo, esant medicininiams kontraindikacijoms, apribojimo.

Psichikos sveikata

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovas dalyvauja sveikatos apsaugos ministro 2010 m. spalio 27 d. įsakymu Nr. V-936 sudarytoje tarpžinybinėje darbo grupėje Valstybinės psichikos sveikatos strategijos įgyvendinimo 2011-2013 metų programos projektui (toliau – Projektas) parengti.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, teikdama pastabas atkreipė dėmesį į tai, jog nemažai Valstybinės psichikos sveikatos strategijos įgyvendinimo 2008-2010 m. programos priemonių liko neįgyvendintos, todėl siūlė svarstyti į Projektą perkelti anksčiau neįgyvendintas priemones – tėvystės įgūdžių ugdymo ir tėvų konsultavimo mokymo programų (skyrų metu; vaikams, kurių tėvai išvykę dirbti į užsienį; vaikams, kai bent vienas iš tėvų serga psichikos ligomis; tėvams, kai psichikos ligomis serga jų vaikas (-ai); tėvai, piktnaudžiaujantys psichotropinėmis medžiagomis) parengimą, psichosocialinės reabilitacijos paslaugų teikimo aprašo parengimą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, nemažesnis dėmesys turi būti skiriamas ir Programos rezultatams bei efektui įvertinti, todėl Projekte siūlė numatyti Programos įgyvendinimo galutinį vertinimą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė išreiškė pritarimą tarpinstitucinio veiklos plano projekto priemonei, kuria numatoma parengti vaikų psichikos sveikatos koncepcijos projektą, atsižvelgiant į tarptautinio projekto „Vaikų ir paauglių psichikos sveikata Europos Sąjungoje po plėtros: efektyvios politikos ir praktikų sukūrimas (CAMHEE)“, kurios įgyvendinimas būtų svarbus žingsnis, formuojant vaikų psichikos sveikatos politikos gaires.

Vaikų poilsio stovykla. Higienos normos

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į teisės aktuose įtvirtintą vaiko teisę būti sveikam bei esamą situaciją dėl sveikatos saugos teisės aktų reikalavimų užtikrinimo, ataskaitiniu laikotarpiu pateikė pastabas Sveikatos apsaugos ministerijai dėl Lietuvos higienos normos HN 79:2010 „Vaikų poilsio stovykla. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ projekto.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui kilo abejonių, ar galiojantys sveikatos saugos reikalavimai vaikų poilsio stovykloms iš tiesų sąlygoja vaikų poilsio stovyklų trūkumą, o Švietimo ir mokslo ministerijos pateiktas siūlymas liberalizuoti reikalavimus paskatins vaikų vasaros stovyklų plėtrą.

Kontrolierė taip pat atkreipė dėmesį, kad, atsižvelgus į projekte pateikiamą vaikų poilsio stovyklos sąvoką, gali kilti problemų užtikrinant sveikatos saugos reikalavimus organizuojant kitų formų vaikų poilsį ir pasiūlė patikslinti Higienos normos projekte įtvirtintą sąvoką „vaikų poilsio stovykla arba išplėsti kitų vaikų poilsio formų organizavimo reglamentavimą. Be to, pateikė siūlymus dėl vaikų poilsio stovyklų maudymosi vietų, maitinimo organizavimo (reikalavimo dėl privalomo valgiaraščių derinimo su visuomenės sveikatos centru, kurio teritorijoje yra stovykla, įtvirtinimo), sveikatos priežiūros bei dienos režimo organizavimo ir kt.

Higienos normos bendrojo lavinimo mokykloms

Atsižvelgdama į teisės aktuose įtvirtintą vaiko teisę mokytis sveikoje ir saugioje aplinkoje, kontrolierė, teikdama pastabas dėl Lietuvos higienos normos HN 21:2009 „Bendrojo lavinimo mokykla. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ (toliau – Higienos normos mokyklai) projekto, pasiūlė išsamiau reglamentuoti mokyklos patalpoms keliamus reikalavimus – drausti įrengti mokymo klases ir mokymo kabinetus rūsiuose ir cokoliniuose aukštuose, numatyti minimalų plotą, skirtą vienam mokiniui persirengimo kambariuose ar drabužinėse, taip pat pateikė poziciją dėl mokinių ugdymo proceso higienos, patalpų ir įrenginių priežiūros, apšvietimo ir kt. Kontrolierė taip pat išsakė abejones dėl to, ar praktikoje, priėmus sprendimą dėl galimybės bendrojo lavinimo mokyklas įrengti ne specialiai šiam tikslui pastatytuose pastatuose, bus sudarytos prielaidos užtikrinti tinkamą vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą.

Be to, kontrolierė atkreipė dėmesį, kad bendrojo lavinimo mokykloms yra priskiriami ir vaikų socializacijos centrai, užtikrinantys vaiko vidutinę priežiūrą ir vykdantys pradinio,

pagrindinio ir vidurinio ugdymo ir (ar) pirminio profesinio mokymo programas bei vaiko laikinąją globą (rūpybą), tuo tarpu jiems yra taikomi vaikų globos įstaigoms keliami bendrieji sveikatos saugos reikalavimai. Atsižvelgus į tai, buvo pasiūlyta įvertinti poreikį patikslinti Higienos normos mokyklai ir Lietuvos higienos normos HN 124:2009 „Vaikų socialinės globos įstaigos: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ atitinkamas nuostatas dėl higienos normų reikalavimų taikymo vaikų socializacijos centrums.

Ortopedinė avalynė

Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetas, Nacionalinė sveikatos taryba, NVO vaikams konfederacija ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga 2010 m. rugsėjo 17 d. organizavo konferenciją „Vaikų traumatizmo problemos“, skirtą vaikų traumatologinės pagalbos organizavimo, reabilitacijos ir ortopedinės technikos aprūpinimo problemoms aptarti bei pasidalinti tarptautine traumatizmo prevencijos patirtimi.

Reaguodama į konferencijos diskusijų metu dalyvių pateiktą informaciją, jog 2000 vaikų nėra sudaryta galimybė laiku įsigyti ortopedinę avalynę bei atsižvelgdama į konferencijos dalyvių pateiktą nuomonę, kad praktikoje kyla problemų, norint dažniau (dėl sparčiai kintančių augančio vaiko proporcijų), nei nustatyti terminai, pakeisti ortopedinę avalynę, vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Valstybinę ligonių kasą prie Sveikatos apsaugos ministerijos ir paprašė pateikti išsamius duomenis apie ortopedijos techninių priemonių poreikį vaikams bei pareikšti nuomonę apie galimai kylančias ortopedinės avalynės įsigijimo problemas.

Valstybinė ligonių kasa prie Sveikatos apsaugos ministerijos informavo, kad 2011 metams iš Privalomo sveikatos draudimo fondo biudžeto skiriama suma ortopedijos techninių priemonių įsigijimo išlaidoms kompensuoti padidėjo – nuo 38.4 mln. Lt iki 39.5 mln. Lt. Be to, reaguojant į vaiko teisių apsaugos kontrolierės kreipimąsi, buvo surengtas pasitarimas dėl ortopedijos techninių priemonių įsigijimo išlaidų kompensavimo problemų ir jų sprendimo galimybių bei nutarta sudaryti darbo grupę išsamiesiems siūlymams dėl posėdžio metu aptartų problemų sprendimo pateikti.

Odontologija

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2010 m. birželio 17 d. susitiko su Lietuvos Respublikos odontologų rūmų Profilaktikos programų koordinavimo komisijos pirmininke J. Narbutaite ir komisijos nare R. Račiene. Susitikimo metu buvo atkreiptas dėmesys į odontologijos paslaugų vaikams prieinamumo problemas, šeimos gydytojų ir pediatrų neskiriamo pakankamo dėmesio informacijos tėvams sklaidai apie profilaktinių patikrinimų svarbą, siekiant užtikrinti geresnę vaikų dantų būklę, aptartos problemos, kylančios ir dėl tėvų neskiriamo pakankamo dėmesio vaiko burnos sveikatai dėl žinių ar įgūdžių trūkumo.

Sveikatos apsaugos ministro 2010 m. lapkričio 18 d. įsakymu Nr. V-999 buvo sudaryta darbo grupė, skirta parengti siūlymus dėl vaikams teikiamų odontologinių paslaugų prieinamumo gerinimo ir šių paslaugų teikimo sistemos efektyvumo tobulinimo. Darbo grupės veikloje dalyvauja Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovas.

Grupės veikloje buvo atkreiptas dėmesys į pirminės ambulatorinės odontologinės asmens sveikatos priežiūros ir vaikų krūminių dantų dengimo silantinėmis medžiagomis paslaugų kokybės gerinimą ir geresnio vaikų iki 18 metų burnos higienos ir eduoines profilaktikos valdymo užtikrinimą.

Vegetariška mityba

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, reaguodama į visuomenėje kilusią diskusiją dėl vegetariškos vaikų mitybos, kreipėsi į Sveikatos apsaugos ministeriją dėl nuomonės pateikimo šiuo klausimu. Ministerija atsakė pateikdama Maisto ir mitybos mokslo komiteto pirmininko

A. Kranausko raštą, kuriame teigiama, jog vaikų mityba turi būti visavertė, o vegetariškas maitinimas, atsisakant gyvūninės kilmės maisto, negali aprūpinti organizmo reikalingomis maisto medžiagomis.

3.11. Nepilnamečių justicija

Pagalbos vaikams, turintiems elgesio problemų ir sveikatos sutrikimų, užtikrinimas

Atsižvelgdama į tai, kad 2009 metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje, kartu su Švietimo ir mokslo ministerija bei Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centru, buvo pradėtas nagrinėti vaikų, turinčių elgesio problemų ir sveikatos sutrikimų, ugdymo vaikų socializacijos centruose klausimas, bei į tai, kad rengiami Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo pakeitimo bei Vaikų socializacijos centrų veiklos modelio aprašo projektai, vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2010 metų pradžioje kreipėsi į Švietimo ir mokslo ministeriją bei Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centrą dėl suinteresuotų institucijų pasitarimo organizavimo nurodytai problemai aptarti.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė Švietimo ir mokslo ministerijos bei Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro dėmesį į tai, kad kai kurių vaikų socializacijos centrų nuostatuose yra įtvirtinta sąlyga, jog į vaikų socializacijos centrus priimami vaikai, neturintys vidutinio ir sunkaus lygio fizinių ir psichinių negalių ir, kad šių sąlygų įtvirtinimas yra viena iš priežasčių, dėl kurių praktikoje kyla (gali kilti) ginčai tarp savivaldybės administracijos direktorių (jų įgaliotų asmenų) ir vaikų socializacijos centrų dėl vidutinės priežiūros priemonės vaikams, turintiems elgesio problemų ir sveikatos sutrikimų, skyrimo ir vykdymo. Įstatyminio lygmens teisės aktuose nėra įtvirtinta nuostata ribojanti (draudžianti) specialiųjų poreikių vaikų nukreipimą į vaikų socializacijos centrus.

Remiantis suinteresuotų institucijų atstovų ir specialistų nuomonėmis, buvo suformuota išvada, kad nėra vieningos nuomonės dėl vaikų, turinčių elgesio problemų ir sveikatos sutrikimų, ugdymo vaikų socializacijos centruose. Vienų specialistų nuomone – šie vaikai gali būti ugdomi bendruosiuose vaikų socializacijos centruose, kitų specialistų nuomone – būtina steigti specializuotus vaikų socializacijos centrus. Atsižvelgiant į skirtingas gydytojų psichiatrų, teikiančių išvadas dėl vaikų, turinčių elgesio ir sveikatos sutrikimų, tinkamumo būti ugdomiems vaikų socializacijos centre, nuomonę buvo padaryta prielaida, kad nėra aiškių kriterijų, pagrindų, kurie sudarytų prielaidas vieningos ir vaiko interesus atitinkančios psichiatrų praktikos, teikiant išvadas dėl vaiko tinkamumo būti ugdomam vaikų socializacijos centre, formavimuisi bei, kad žinių apie vaikų socializacijos centrus (šių įstaigų pobūdį, veiklos tikslą ir uždavinius, ir pan.) trūkumas, turi įtakos psichiatrų sprendimams dėl vaiko tinkamumo būti ugdomam vaikų socializacijos centre.

Švietimo ir mokslo ministerijos bei Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro 2010 m. balandžio 21 d. organizuotame pasitarime, kuriame dalyvavo vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir patarėjai, buvo pažymėta, kad vaikų socializacijos centruose daugėja specialiųjų poreikių mokinių, turinčių intelekto, psichikos ir elgesio sutrikimų, dėl kurių tinkamumo būti ugdomiems šio tipo įstaigose nėra vieningos nuomonės, taip pat aptartos kitos su šių vaikų nukreipimu į vaikų socializacijos centrus, jų ugdymu ir pan. susijusios problemos.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, specialiųjų poreikių vaikų tinkamumo būti ugdomiems vaikų socializacijos centruose bei specializuotų vaikų socializacijos centrų steigimo problemos sprendimas didžiąja dalimi (faktiškai) priklauso nuo sveikatos priežiūros specialistų ir švietimo pagalbą teikiančių specialistų išvados, ypačingai vaikų ir paauglių psichiatrų.

Atsižvelgdama į problemos aktualumą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė taip pat paprašė Teisės institutą pateikti nuomonę dėl kai kurių vaikų socializacijos centrų nuostatuose įtvirtintos sąlygos, kad į vaikų socializacijos centrą priimami vaikai, neturintys vidutinio ir sunkaus lygio fizinių ir psichinių negalių.

Teisės institutas, atsakydamas į vaiko teisių apsaugos kontrolierės paklausimą, pateikė nuomonę, kad:

- vaikui, turinčiam fizinę ar psichinę negalią, skiriant vidutinės priežiūros priemonę turėtų būti visapusiškai įvertinta galimybė užtikrinti tinkamą priežiūrą konkrečiame socializacijos centre;
- turėtų būti vadovaujama Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 3 straipsnyje įtvirtintu lygių galimybių principu, pagal kurį neįgaliesiems, kaip ir kitiems visuomenės nariams, sudaromos tokios pat ugdomosios, darbo, laisvalaikio leidimo, dalyvavimo visuomenės, politiniame ir bendruomenės gyvenime galimybės. Tik tais atvejais, kai tokios pat sąlygos ir priemonės yra neveiksmingos, numatomos specialiosios priemonės, gerinančios neįgaliųjų padėtį;
- visais atvejais išieities tašku turėtų būti integracijos į bendrą vidutinės priežiūros sistemą įvertinimas, teikiant medicininę priežiūrą negaliai turintiems vaikams bendruose socializacijos centruose;
- turėtų būti analizuojama kiekvieno vaiko situacija atskirai, nepaisant kokio lygio neįgalumą jis turi, t.y. neapsiribojant bendromis nuostatomis, jog vaikai, turintys vidutinę ar sunkią negalią į socializacijos centrą nepriimami;
- esant vidutinei ar sunkiai fizinei ar psichinei negaliai, turėtų būti įvertintas vidutinės priežiūros priemonės skyrimo tikslingumas apskritai, taip pat galimybė norimus tikslus pasiekti medicininių ir minimalios priežiūros priemonių kompleksu pagalba;
- paraleliai turėtų būti svarstoma vieno socializacijos centro, skirto vidutinę ar sunkią negalią turintiems vaikams, kuriems paskirta vidutinė priežiūra, šalyje steigimo poreikis ir galimybė.

Atsižvelgdama į tai, kad vaikų socializacijos centruose apgyvendinami ne tik vaikai, kuriems skiriama vidutinės priežiūros priemonė, vadovaujantis Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymu, bet ir vaikai, kuriems skiriama auklėjamojo poveikio priemonė – atidavimas į specialią auklėjimo įstaigą (toliau – auklėjamojo poveikio priemonė), vadovaujantis Baudžiamojo kodekso nuostatomis, vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Nacionalinę teismų administraciją ir Generalinę prokuratūrą prašydama pateikti nuomonę ar sprendžiant klausimą dėl Baudžiamojo kodekso 82 straipsnio 1 dalies 6 punkte ir 88 straipsnyje numatytos auklėjamojo poveikio priemonės – atidavimas į specialią auklėjimo įstaigą - taikymo būtų atsižvelgiama į Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo bei poįstatyminių teisės aktų nuostatas dėl vaikų, turinčių psichikos sveikatos sutrikimų, nukreipimo į vaikų socializacijos centrus sąlygų, t. y. teismui būtų pateikiama vaikų ir paauglių psichiatro išvada dėl vaiko psichikos sveikatos būklės, kad teismas galėtų įvertinti ar vaikui gali būti taikoma auklėjamojo poveikio priemonė – atidavimas į vaikų socializacijos centrą; teismo nuosprendyje nebūtų nurodomas konkretus vaikų socializacijos centras, o konkretų vaikų socializacijos centrą nurodytų ir, esant būtinybei, priimtų sprendimą dėl vaiko perkėlimo į kitą vaikų socializacijos centrą Specialiosios psichologijos ir pedagogikos centras.

Nacionalinės teismų administracijos pateikė nuomonę, kad teisės aktų nuostatos, įtvirtinančios sąlygas, pagal kurias vaiko psichikos sveikatos būklę nustatytų psichiatras ir pateiktų išvadą teismui, padėtų teismams spręsti klausimą dėl Baudžiamajame kodekse numatytos auklėjamojo poveikio priemonės vaiku – atidavimo į specialiąją auklėjimo įstaigą – taikymo.

Generalinė prokuratūra pateikė nuomonę, kad jei teismo nagrinėjimo metu paaiškėja, jog nepilnametis bus atleidžiamas nuo atsakomybės ir jam bus taikoma Baudžiamajame kodekse numatyta auklėjamojo poveikio priemonė, o byloje vaikų psichiatro išvados nėra, teismas galėtų išsikviesti į posėdį vaikų psichiatrą. Toks klausimo išsprendimas būtų racialesnis nei įpareigojimas absoliučiai visose bylose pateikti vaiko psichiatro išvadą.

Nacionalinė teismų administracija ir Generalinė prokuratūra pritarė nuomonei, kad teismo sprendime neturėtų būti nurodytas konkretus vaikų socializacijos centras. Jį turėtų paskirti Specialiosios psichologijos ir pedagogikos centras.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo pasitarimuose, diskusijose, susijusiose su vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros vykdymu, rengiant Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo pakeitimo projektą bei Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro sudarytose darbo grupėse dėl sutrikimų, kurių turintys vaikai negali būti ugdomi vaikų socializacijos centruose, sąrašo sudarymo bei kriterijų nustatymo ir dėl Vaikų socializacijos centro veiklos modelio aprašo projekto parengimo.

Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros tobulinimas

Siekiant tobulinti vaiko, turinčio elgesio problemų, socializacijai, ugdymui bei pagalbos teikimui sukurta vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistema, Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2009 m. gegužės 6 d. sprendimu Nr. SV-S-247 sudaryta darbo grupė (jos veikloje dalyvavo ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai) parengė ir Lietuvos Respublikos Seimui 2010 m. gegužės 5 d. pateikė naujos redakcijos Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo projektą (XIP-2025) (priimtas 2010 m. gruodžio 14 d. įstatymu Nr. XI-1232, įsigaliojo nuo 2011 m. sausio 1 d.).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į institucijų teiktas išvadas bei pastabas dėl Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo projekto (toliau – Įstatymo projektas), Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetui teikė nuomonę dėl kai kurių diskusijas keliančių Įstatymo projekto nuostatų bei pasiūlymus dėl Įstatymo projekto nuostatų papildymo. Esminės iš jų:

1) atsižvelgiant į tai, kad minimalios priežiūros priemonės vaikui gali būti neskiriamos dėl subjektyvių priežasčių (pavyzdžiui, savivaldybėje nėra vaikų dienos centro arba jis nevykdo minimalios priežiūros priemonių; vaiko galimybės lankyti vaikų dienos centrą yra ribotos dėl jo gyvenamosios vietos; ir pan.), abejotina, jog skyrus Įstatymo projekte numatytas minimalios priežiūros priemones (įpareigojimą vaikui būti namuose nustatytu laiku; įpareigojimą vaikui nesilankyti vietose, kuriose daroma neigiama įtaka vaiko elgesiui, arba nebendrauti su žmonėmis, darančiais jam neigiamos įtakos; įpareigojimą vaikui dirbti auklėjamojo pobūdžio darbus, jeigu vaikas sutinka) bus pasiektas minimalios priežiūros tikslas. Esant galimybei taikyti minėtas priemones, praktikoje gali būti piktnaudžiaujama šių priemonių skyrimu ir nebus ieškoma galimybių plėsti pagalbos ir paslaugų vaikams, turintiems elgesio problemų, tinklą savivaldybėje. Prieš priimant sprendimą dėl Įstatymo projekto 6 straipsnio 1 dalies 6 - 8 punktuose numatytų priemonių įtvirtinimo, būtina išsamiai išnagrinėti Europos žmogaus teisių teismo praktiką;

2) siekiant užtikrinti vieningos praktikos formavimąsi tais atvejais, kai vaikui, kuriam skirta vidutinės priežiūros priemonė, yra skiriama arešto arba terminuoto laisvės atėmimo bausmė, siūlytina papildyti Įstatymo projekto 11 straipsnį 5 dalimi: „Jeigu vidutinės priežiūros priemonės vykdymo metu vaikui skiriama arešto bausmė, vidutinės priežiūros priemonės vykdymas sustabdomas. Jeigu vidutinės priežiūros priemonės vykdymo metu vaikui skiriama terminuota laisvės atėmimo bausmė, vidutinės priežiūros priemonės vykdymas nutraukiamas“;

3) vaikų socializacijos centrui nustatyti pareigą informuoti savivaldybės administracijos direktorių apie vaikui paskirtos vidutinės priežiūros priemonės sustabdymą ir nutraukimą bei organizuoti vaiko, kuriam vidutinės priežiūros priemonės vykdymo metu buvo skirta arešto bausmė, pristatymą į vaikų socializacijos centrą iš arešto bausmės atlikimo vietos;

4) vaiko teisių apsaugos kontrolierė nesutiko su Lietuvos Respublikos Vyriausybės 28 pastaba, jog vaikas, esantis vaikų socializacijos centre, neturi teisės į atostogas. Pažymėtina, kad vaikų socializacijos centras yra bendrojo lavinimo mokykla, kurioje, teikiant reikalingą pagalbą ir paslaugas, siekiama padėti vaikui pakeisti savo elgesį, sėkmingai integruotis į visuomenę ir pan. Užtikrinant vaikui teisę į atostogas yra sudaroma galimybė pasiruošti sėkmingam integravimuisi į visuomenę, įvertinti vaiko elgesio pokyčius bei galimybę nutraukti vidutinės priežiūros priemonės taikymą prieš terminą. Bausmių vykdymo kodekse įtvirtinta, jog nuteistieji turi teisę į atostogas ir trumpalaikę išvyką į namus;

5) įvertinti galimybę ir tikslingumą išsamiau reglamentuoti vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros finansavimo aspektą. Ypatingai svarbu užtikrinti, jog kiekvienoje savivaldybėje būtų asmuo, kuriojantis vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros klausimus (koordinadorius).

Nepilnamečių justicijos 2009-2013 metų programos priemonių įgyvendinimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga dalyvavo Teisės instituto sudarytoje darbo grupėje Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimu Nr. 1070 patvirtinto Nepilnamečių justicijos 2009-2013 metų programos įgyvendinimo priemonių plano 2.3 priemonės „Parinkti savivaldybę, kurioje būtų galima įgyvendinti nusikaltimo aukos ir nepilnamečio nusikaltėlio eksperimentinį taikinamojo tarpininkavimo projektą, nustatyti, kas galėtų teikti taikinamojo tarpininkavimo paslaugas, ir parengti taikinamojo tarpininkavimo proceso taisykles“ vykdymo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, siekdama aptarti susiformavusią praktiką ir problemas, kylančias dėl vaikų ryšių su šeima palaikymo (atnaujinimo) stiprinimo, bei užtikrinti Nepilnamečių justicijos 2009-2013 metų programos įgyvendinimo priemonių plano (toliau – Planas) 4.1 punkte numatytos priemonės (sukurti ir įdiegti nepilnamečių, atliekančių laisvės atėmimo bausmę ar esančių vaikų socializacijos centre, ryšių su šeima palaikymo priemonių sistema) vykdymą, ataskaitiniu laikotarpiu organizavo atsakingų institucijų atstovų koordinacinį pasitarimą. Pasitarimo metu Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriaus – pataisos namų atstovai informavo, kad pradeda vykdyti bendradarbiavimo su nuteistų nepilnamečių artimaisiais programą. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos duomenimis, programa įgyvendinama sėkmingai, todėl šios įstaigos patirtis bus naudinga sprendžiant vaikų, esančių vaikų socializacijos centruose, ryšių su artimaisiais palaikymo (atnaujinimo) problemas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė paprašė vaikų socializacijos centrus informuoti apie minėtas problemas. Priimtas naujos redakcijos Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas padės geriau įvykdyti Plano 4.1 priemonę.

Vykdamas Plano 5.2 punkte numatytą priemonę „Teikti Nepilnamečių justicijos programos valdymo komitetui pasiūlymus dėl nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos plėtros“, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga aktyviai bendradarbiavo su Švietimo ir mokslo ministerija, Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centru, Generaline prokuratūra, Nacionaline teismų administracija, Teisės institutu, sprendžiant su vaiko minimalios ir (ar) vidutinės priežiūros priemonių taikymu susijusius klausimus.

Vykdamas Plano 8.1 punkte numatytą priemonę „Organizuoti visuomenės informavimo kampanijas (radijo, televizijos laidas, leidinius ir kita)“, vaiko teisių apsaugos kontrolierė davė interviu informaciniame leidinyje „Švietimo naujienos“, savaitraščiuose „Veidas“ ir „Valstietis“, dienraštyje „15min“, portale „Kasdien.lt“ bei interneto konferencijose portale „Delfi“ skirtiems įvairiems vaiko teisių apsaugos (tarp jų ir nepilnamečių justicijos) aspektams aptarti.

Vaikų administracinė atsakomybė

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, teikdama pastabas ir pasiūlymus Teisingumo ministerijai dėl jos parengto ir pateikto derinti Administracinių teisės pažeidimų kodekso 13, 224 ir 259¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 181⁴ straipsniu ir trisdešimt trečiuoju skirsniu įstatymo projekto, kuriuo tikslas – tobulinti nepilnamečių tėvų (globėjų, rūpintojų) administracinę atsakomybę reglamentuojančias Administracinių teisės pažeidimų kodekso nuostatas, pasiūlė tobulinti ir pačių nepilnamečių administracinę atsakomybę reglamentuojančias nuostatas.

Kontrolierė atkreipė dėmesį į tai, kad naujos redakcijos Administracinių teisės pažeidimų kodekso rengimo ir priėmimo procesas yra itin užsitęsęs, o galiojančiame Kodekse (priimtas 1985 metais su vėlesniais pakeitimais) numatytos ir nepilnamečiams, sulaukusiems administracinės atsakomybės amžiaus, taikomos administracinės nuobaudos nėra pakankamai efektyvios.

Kontrolierės nuomone, turėtų būti svarstoma galimybė papildyti nepilnamečiams taikomų administracinių nuobaudų sąrašą atitinkamais įpareigojimais, skirtais įtakoti teigiamus nepilnamečio elgesio pokyčius (pavyzdžiui, įpareigojimas išklaudyti tam tikrus kursus, įgyti tam tikrų žinių ir pan.).

3.12. Vaiko apsauga nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio

Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo (toliau – Įstatymas) nuostatų įgyvendinimo priežiūrą atlieka Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba (pagrindinė institucija). Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai ir kitoms Įstatyme nurodytoms institucijoms suteikta teisė kreiptis į žurnalistų etikos inspektorius dėl viešosios informacijos priskyrimo informacijos kategorijai, kuri daro neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi.

Viešosios informacijos žymėjimas ir skleidimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios viešosios informacijos žymėjimo ir skleidimo tobulinimo bei filtravimo priemonių naudojimo viešųjų kompiuterių tinklų (interneto) vietose klausimas nagrinėjamas nuo 2005 metų.

Ataskaitiniai metais siekiant užtikrinti išsamesnį neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios informacijos žymėjimo reglamentavimą, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo Kultūros ministerijos organizuose pasitarimuose siūlymams dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir skleidimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ nuostatų pakeitimo parengti. Įstaigos atstovai, atsižvelgdami į gautų skundų dėl viešosios informacijos priemonių analizės metu paaiškėjusias praktikoje kylančias problemas, siekdami tobulesnio vaiko teisės būti apsaugotam nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio jo vystymuisi teisinio reglamentavimo, dėmesį atkreipė į kompiuterinių žaidimų, televizijos laidose (jų anonsuose) ir kitais būdais skleidžiamos viešosios informacijos žymėjimo tvarkos ypatumus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, siekdama užtikrinti tinkamą šiuo metu galiojančių Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatų įgyvendinimą praktikoje, ataskaitiniais metais ne kartą kreipėsi į visuomenės informavimo priemones, prašydama informacijos rengėjus, skleidėjus ir žurnalistus, rengiant reportažus ar publikacijas, atsakingai teikti informaciją visuomenei, rūpintis vaiko gerove, neatskleisti nepilnamečio, įtariamo padarius nusikalstamą veiką, kaltinamojo, nuteistojo ar nuo nusikalstamos veikos arba kitų teisės pažeidimų nukentėjusio nepilnamečio (aukos) asmens duomenis, vaikams pateikiamus klausimus kruopščiai apgalvoti ir užtikrinti jų atitikimą vaiko amžiui, neversti vaikus kalbėti apie tėvų santykius, šeimos gyvenimo būdą ar konfliktus ir kt. Kontrolierė pabrėžė, kad nepilnamečių interesai ir viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų ir žurnalistų bei nepilnamečių tėvų (globėjų, rūpintojų) pareigų ir atsakomybės už nepilnamečių interesų apsaugą derinimas yra vieni iš pagrindinių nepilnamečių interesų visuomenės informavimo srityje apsaugos ir įgyvendinimo principai.

Filtravimo priemonių naudojimas viešųjų kompiuterių tinklų (interneto) vietose

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, tęsdama veiklą nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio srityje, pasiūlė Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl prieigos prie viešųjų kompiuterių tinklų (interneto) vietose privalomų filtravimo priemonių naudojimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ projekte išsamiau reglamentuoti filtravimo priemonių naudojimo tvarką prieigos prie viešųjų kompiuterių tinklų (interneto) vietose, nustatant, kad turi

būti pažymėta techninė įranga (kompiuteriai), kurie skirti nepilnamečių naudojimuisi ir į kuriuos įdiegta filtravimo įranga.

3.13. Psichologinės pagalbos vaikui prieinamumo ir kokybės užtikrinimas

Psichologų veiklos reglamentavimas

Psichologinės pagalbos vaikams paslaugų prieinamumo (trūkumo) problema egzistuoja ne vienerius metus. Problema yra žinoma ir aptarinėjama įvairiuose valdžios lygmenyse, tačiau dėl finansavimo ir specialistų (ypač atokesnėse nuo didmiesčių vietovėse) trūkumo iki šiol nėra išspręsta.

Pažymėtina, kad praktikoje kyla ne tik psichologinės pagalbos paslaugų vaikams prieinamumo, bet ir teikiamos psichologinės pagalbos profesionalumo ir kokybės problema, kadangi šiuo metu nėra reglamentuoti psichologo veiklos standartai: kvalifikacija, praktinės kompetencijos tobulinimas, profesinės etikos reikalavimai, nėra psichologų veiklos ir jos kokybės priežiūros sistemos.

Lietuvos Respublikos Seime yra įregistruotas ne vienas Psichologų praktinės veiklos įstatymo projektas (2008 m. birželio 5 d. Nr. XP-3149; 2010 m. rugsėjo 24 d. Nr. XIP-1084 (2); 2010 m. lapkričio 4 Nr. XIP-2628), kuriais siekiama vieno tikslo – užtikrinti kokybiškų psichologinių paslaugų teikimą: sukurti psichologų praktinės veiklos priežiūros mechanizmus ir licencijavimo sistemą; nustatyti kvalifikacinius reikalavimus asmenims, siekiantiems užsiimti praktine psichologo veikla ir gauti licenciją; nustatyti psichologo pagrindines profesines teises, pareigas ir atsakomybę, ir kt.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, būtina paspartinti minėtų įstatymų projektų svarstymo eigą ir kuo skubiau priimti Psichologų praktinės veiklos įstatymą, kuris įtvirtintų aukščiau minėtus reikalavimus, reikšmingus teikiant pagalbą ne tik kasdieniais atvejais, bet ir užtikrinant vaiko teises teisiniuose procesuose (baudžiamosiose, civilinėse, administracinėse bylose, visose jų stadijose).

IV. VAIKO DALYVAVIMO UŽTIKRINIMAS. VAIKAS KAIP TEISĖS SUBJEKTAS IR AKTYVUS DALYVIS

Lietuva, ratifikuodama Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją ir prisiimdama kitus tarptautinius įsipareigojimus vaiko teisių apsaugos srityje, įsipareigojo skirti reikiamą dėmesį vaiko nuomonės išklausymui, užtikrinti jam galimybę dalyvauti ir teikti siūlymus, sprendžiant su jo gerove susijusius klausimus.

Vaikų ir jų organizacijų dalyvavimui įvairiuose renginiuose su jais susijusiais klausimais ataskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo skiriamas didelis dėmesys.

Vaikų dalyvavimas kuriant tarptautinius instrumentus:

- *Europos vaikų patariamasis tinklas (ENYA).* Paryžiuje 2009 m. vykusio Europos vaikų ombudsmeno tinklo (toliau – ENOC), kuriam priklauso ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, narių metinio susitikimo metu buvo priimtas sprendimas 2010 m. sukurti Europos vaikų patariamąjį tinklą (forumą), siekiant įtraukti jaunus ir aktyvius vaikus į ENOC veiklą ir paskatinti vaikų dalyvavimą, sprendžiant su jų gerove susijusius klausimus, surinkti iš įvairių Europos geografinių vietovių kilusių vaikų idėjas ir nuomones jiems rūpimais klausimais, išklausti jų gerąją patirtį vaiko teisių apsaugos srityje, o šią informaciją panaudoti įgyvendinant svarbiausią ENOC tikslą – užtikrinti tinkamą vaiko teisių apsaugą.

Įgyvendinant minėto susitikimo metu iškeltus tikslus ir 2010 m. vasario 25-28 d. Paryžiuje įvykusio Europos vaikų patarimo tinklo koordinatorių, paskirtų po vieną iš kiekvienos ENOC tinklui priklausančios Vaiko ombudsmeno institucijos, susirinkime priimtus sprendimus, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga ataskaitiniais metais organizavo vaikų nuo 12 m. iki 18 m. amžiaus, kurie norėtų dalyvauti Europos vaikų patarėjų forumo (ENYA) veikloje, atranką. Kvietimai buvo išsiųsti Lietuvos Moksleivių sąjungos ir Lietuvos Mokinių parlamento nariams, taip pat buvo bendradarbiauta su žinių viktorinos „Lietuvos tūkstantmečio vaikai“ organizatoriais. Iš viso, įvertinus Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai atsiųstas vaikų paraiškas, dalyvauti ENYA veikloje buvo pakviesti 7 vaikai, iš kurių 3 aktyviausieji 2010 m. spalio 6-9 d. dalyvavo Strasbūre įvykusiame metiniame ENOC narių susitikime.

Jaunieji patarėjai iš 13 Europos šalių pateikė savo pastabas ir rekomendacijas 4 temomis – smurtas prieš vaikus, vaiko teisės į mokslą įgyvendinimas, vaiko teisė į sveikatą bei naujosios technologijos ir internetas.

Kalbėdami apie *smurtą* vaikai pastebėjo, jog:

- 1) smurtas šeimoje yra dažniausiai pasitaikanti užslėpta smurto forma, todėl svarbu šalyse įgyvendinti mokymo programas tėvams ir mokytojams, siekiant mažinti smurto apraiškas šeimoje bei užtikrinti greitesnį smurtą šeimoje patyrusių vaikų atpažinimą;

- 2) mokytojai dažnai yra pasyvūs ir nepastebi arba nenori pastebėti mokyklose egzistuojančių patyčių, todėl būtina į pedagogų mokymo programas įtraukti mokymus apie patyčias, kad šis reiškinys būtų lengviau identifikuotas ir imtasi efektyvių priemonių jam spręsti;

- 3) mokyklose reikalinga įsteigti specialias grupes, kurių veikloje dalyvaujantys mokiniai, mokytojai ir psichologai vykdytų smurto prevenciją, spręstų įvykusius smurto atvejus;

- 4) atsižvelgus į tai, kad visuomenės informavimo priemonėse dažnai aprašomi (rodomi) smurto atvejai (scenos), būtina vykdyti didesnę viešai teikiamos informacijos kontrolę, sugriežtinti video žaidimų kontrolę ir filmų, skirtų vaikams, priežiūrą, organizuoti daugiau socialinių reklamų, atskleidžiančių smurto problemas visoje Europoje;

- 5) pagalba turi būti teikiama ne tik vaikui, patyrusiam smurtą, bet ir vaikui-smurtautojui, kad nuoseklios pagalbos teikimo proceso metu jis įvertintų savo veiksmus ir ateityje to nekartotų.

Siekdami užtikrinti tinkamą *vaiko teisės į mokslą įgyvendinimą*, jaunieji patarėjai siūlė:

- 1) privalomus perkvalifikavimo ir mokymo kursus mokytojams ne rečiau nei 5-7 metai, kad pedagogai būtų supažindinami su mokymo naujovėmis;

- 2) į mokymosi programas įtraukti daugiau praktikos ir meno dalykų, kad mokiniai galėtų tobulinti savo talentus, o vaikams su negalia būtų lengviau integruotis į visuomenę;
- 3) užtikrinti vaikams galimybę lankyti ne tik konkrečios šalies praktikuojamos religijos pamokas;
- 4) kiekvienoje mokykloje įsteigti psichologo etatą, kad būtų užtikrintas vaiko poreikius ir geriausius interesus atitinkantis mokyklos mikroklimatas;
- 5) mokyklose įrengti patalpas, kuriose vaikai galėtų leisti laisvą nuo mokymosi laiką (ilsėtis, muzikuoti, sportuoti ir pan.).

Jaunieji patarėjai, diskutuodami apie *vaiko teisę į sveikatą*, išskėlė šias problemas:

- 1) mokyklose dirbantys psichologai konsultacijas teikia tik įvykus sunkiam vaiko teisių pažeidimo atvejui, tačiau neatlieka jokio prevencinio darbo su mokiniais, kad tokie atvejai neįvyktų. Be to, galimybę pasinaudoti psichologo pagalba riboja kai kuriose šalyse reikalaujamas tėvų sutikimas (kreipiantis pas medicinos specialistą);
- 2) vaikams per mažai teikiama informacijos apie psichinę sveikatą ir žmones su negalia;
- 3) trūksta efektyvių mokymo programų kaip atpažinti asmenį, ypač vaiką, turintį psichologinių problemų, laiku suteikti jam reikiamą pagalbą ir nukreipti gydymui.

Kalbėdami apie *naujasias technologijas ir internetą* vaikai atkreipė dėmesį, kad, naudodamiesi jomis, dažniausiai susiduria su netolerancija ir smurtu (patyčiomis internetinėje erdvėje), kyla grėsmė dėl priklausomybės internetui, taip pat sveikatos problemos.

- *Europos gairės dėl vaikams palankaus teisingumo*. Europos Taryba, prieš užbaigdama ir paskelbdama taisykles (gaires), skirtas ginti vaikų teises teisingumo srityje, parengė klausimyną apie vaikams palankų teisingumą ir paprašė Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos bendradarbiauti išsiaiškinant, kokia yra vaikų ir jaunimo patirtis bei požiūris šiuo klausimu.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, reaguodama į Europos Tarybos prašymą, 2010 m. vasario mėnesį išplatino informaciją apie galimybę vaikams pateikti nuomonę ir pasidalinti patirtimi (užpildant anoniminį klausimyną) apie Lietuvos teisingumo sistemą įstaigos interneto svetainėje, taip pat raštu kreipėsi į vaikų socializacijos centrus, Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorių-pataisos namus, vaikų globos institucijas, miesto/rajono savivaldybių Švietimo skyrius, Lietuvos mokinių parlamentą ir Lietuvos moksleivių sąjungą, prašydama informuoti vaikus apie minėtą Europos Tarybos kvietimą pareikšti nuomonę.

Remiantis Europos Tarybos pateikta informacija, užpildytas anketas iš Lietuvos atsiuntė 275 vaikai.

Akcija „Savaitė BE PATYČIŲ“. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, kartu su Lietuvos mokinių parlamento ir Lietuvos moksleivių sąjungos nariais, 2010 m. prisidėjo organizuojant pirmąją nevyriausybinės organizacijos „Vaikų linija“ inicijuotą akciją „Savaitė BE PATYČIŲ“, kuri vyko kovo 22-26 dienomis. Akcija skirta didinti visuomenės sąmoningumą apie patyčių problemą, o mokyklas ir kitas ugdymo įstaigas, mokytojus, tėvus, mokinius, politikus, mokslininkus, specialistus, žiniasklaidą ir kitus asmenis pakviesti prisiimti atsakomybę dėl įsigalėjusios patyčių kultūros bei visiems kartu ieškoti priemonių, kurios užtikrintų saugią mokymosi aplinką.

Akcija „Savaitė BE PATYČIŲ“ prasidėjo Lietuvos Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės inicijuotu valstybės institucijų vadovų ir nevyriausybinių organizacijų atstovų susitikimu, kurio metu buvo pasirašytas memorandumas „Vaikystė be patyčių“.

Prie inicijuotos akcijos „Savaitė BE PATYČIŲ“ prisijungė daugiau kaip 600 Lietuvos ugdymo įstaigų bei nevyriausybinių organizacijų, kurios organizavo įvairius renginius, skirtus kovai su patyčiomis.

V. BENDRADARBIAVIMAS IR KITA VEIKLA

Efektyvus vaiko teisių problemų sprendimas didžiaia dalimi priklauso nuo glaudaus ir geranoriško visų institucijų, visuomeninių organizacijų bendradarbiavimo. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė aktyviai naudojami visomis bendradarbiavimo formomis, siekdama teigiamų pokyčių vaiko teisių apsaugos srityje.

Šioje ataskaitos dalyje pateikiama informacija apie Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos bendradarbiavimą su valstybės ir savivaldybių institucijomis, nevyriausybinėmis organizacijomis, kitais vaiko gerove suinteresuotais asmenimis, taip pat įstaigos atstovų dalyvavimą darbo grupių veikloje bei kt.

Su Lietuvos Respublikos Seimu

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir (ar) jos patarėjai dalyvavo Lietuvos Respublikos Seimo komitetų posėdžiuose ir klausymuose, svarstant teisės aktų projektus bei kitus su vaiko teisių apsauga susijusius klausimus (vaiko teisių apsaugos kontrolierės pateiktos pastabos ir pasiūlymai paminėta ataskaitoje prie konkrečių temų), Seimo organizuojuose pasitarimuose, diskusijose, iš jų paminėtinos:

- Žmogaus teisių komiteto klausymai ir posėdžiai dėl žmogaus teisių gynimo institucijų pertvarkos, Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo projekto, Europos Tarybos Konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos ratifikavimo ir kt.;

- Socialinių reikalų ir darbo komiteto posėdžiai dėl vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos pertvarkos, šeimynų veiklos problemų sprendimo, naujos redakcijos Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo projekto ir kt.

- Teisės ir teisėtvarkos komiteto klausymai ir posėdžiai dėl Baudžiamojo kodekso 151¹, 153 straipsnių papildymo ir pakeitimo bei Civilinio kodekso 3.14 straipsnio pakeitimo įstatymų projektų;

- Narkomanijos ir alkoholizmo prevencijos komisijos organizuotoje diskusijoje „Psichologų praktinės veiklos reglamentavimas“, kurio metu aptartos psichologų praktinės veiklos galimybės, veiklos reglamentavimas ir problemos, ieškota optimaliausių sprendimo būdų, pasitarime dėl Kauno priklausomybės ligų centro, pasitarimo metu aptarti teikiamų paslaugų vaikams ir jaunimui tęstinumo, respublikinio/metodinio centro įsteigimo klausimai ir kt.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo Lietuvos Respublikos Seimo valdybos sudarytų darbo grupių veikloje:

- Vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos pertvarkymo koncepcijai parengti.
- Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo pakeitimo įstatymo projektui parengti.

Su prokuratūra

Atskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga aktyviai bendradarbiavo su Generaline prokuratūra, taip pat teritorinėmis prokuratūromis:

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kartu su patarėjais dalyvavo Generalinės prokuratūros organizuotame tarpinstituciniame koordinaciniame pasitarime, siekiant aptarti Generalinės prokuratūros, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos bei Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos, kitų atsakingų institucijų bendradarbiavimo sritis, bendros veiklos efektyvumą, kylančias problemas ir nustatyti Susitarimo dėl keitimosi informacija parengimo būtinybę. Pasitarimo metu buvo svarstyti vaiko teisių ir teisėtų interesų gynimo baudžiamajame procese (vaiko teisių padėties; atstovų dalyvavimo įstatymo numatytais atvejais; įtariamojo

nepilnamečio aplinkos socialinio tyrimo), geriausios teritorinių prokuratūrų praktikos formavimo nepilnamečių justicijos srityje, prokuratūros bendradarbiavimo su vaiko teisių apsaugos institucijomis formos ir kylančios problemos bei susitarimo dėl keitimosi informacija parengimo būtinybės klausimai.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjai dalyvavo Generalinės prokuratūros organizuotame pasitarime dėl ikiteisminio tyrimo duomenų paviešinimo žiniasklaidoje, viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų atsakomybės, vaikų interesų apsaugos ir kitų aktualių klausimų. Susitikime dalyvavo Generalinės prokuratūros, Vilniaus apygardos bei Vilniaus miesto apylinkės prokuratūrų prokurorai, Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos bei Asmens duomenų apsaugos inspekcijos atstovai, Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistai, viešųjų ryšių specialistai.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierės patarėjos dalyvavo darbo grupės Lietuvos Respublikos prokuratūros ir vaiko teisių apsaugos institucijų bendradarbiavimo susitarimui parengti, sudarytos generalinio prokuroro 2010 m. rugpjūčio 9 d. įsakymu Nr. I-102, veikloje. Darbo grupė buvo sudaryta, atsižvelgiant į Generalinėje prokuratūroje vykusio tarpinstitucinio pasitarimo metu iškeltas problemas bei siekiant gerinti vaiko teisių apsaugą baudžiamajame procese, užtikrinti veiksmingesnį vaikų teisių ir teisėtų interesų gynimą, glaudesnę teritorinių prokuratūrų ir savivaldybių Vaiko teisių apsaugos skyrių bendradarbiavimą. Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras, socialinės apsaugos ir darbo ministras bei vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2011 m. sausio 27 d. pasirašė bendradarbiavimo susitarimą, kuriame aptarė teritorinių prokuratūrų ir savivaldybių Vaiko teisių apsaugos skyrių bendradarbiavimą baudžiamajame procese bei visų susitarimo šalių bendradarbiavimą rengiant ir įgyvendinant įvairius projektus, susijusius su vaiko padėties baudžiamajame procese gerinimu, vaiko teisių ir teisėtų interesų gynimu civilinės teisės priemonėmis, vykdant bendras švietėjiškas priemones, skirtas vaiko teisių apsaugos ir atstovavimo jam baudžiamajame procese gerinimui, keičiantis informacija apie jų įgyvendinimą ir rezultatus, taip pat informacija apie organizuojamus renginius ir gerąją praktiką.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjai dalyvavo Kauno ir Vilniaus apygardų prokuratūrų organizuotuose koordinaciniuose pasitarimuose dėl smurto prieš nepilnamečius ir atsakingų institucijų bendradarbiavimo. Pasitarimuose dalyvavo prokuratūros, savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių, policijos atstovai.

Pasitarimuose buvo aiškinamasi ką reikėtų pakeisti/pagerinti bendradarbiaujančių institucijų veikloje, kad smurto atvejai prieš vaikus būtų išsiaiškunami kuo operatyviau, o vaikams suteikiama kvalifikuota pagalba, vaikas būtų kuo mažiau traumuojamas proceso metu. Pasitarimų metu iškeltos šios pagrindinės problemos:

- √ išaugęs fizinis smurtas šeimose, nepakankama vaikų priežiūra;
- √ mokyklose didėja socialinis ir psichologinis nesaugumas, fizinis smurtas iš viešų vietų persikėlė į mokyklas;
- √ jaunėja smurtaujančių nepilnamečių amžius;
- √ per platus smurto atvejų išviešinimas visuomenės informavimo priemonėse (daug smurto atvejų atkartojama iš matytų televizijos laidų, skaitytų straipsnių ir pan.);
- √ trūksta kvalifikuotos psichologų pagalbos (apklausiant nepilnamečius);
- √ ilga teismo psichiatrinės psichologinės ekspertizės trukmė;
- √ savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrių atstovai teismo procese pasyvūs, dažnai netinkamai atstovauja vaikus procese;
- √ socialiniai darbuotojai, lankydami šeimose ir pastebėję smurtą, dažnai nepraneša apie tai teisėsaugos institucijoms;
- √ teigiamas visuomenės požiūris į vaiko auklėjimą diržu;
- √ nesprendžiama pagalbos teikimo smurtautojui (suaugusiam) problema.

Su policija

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Policijos departamente prie Vidaus reikalų ministerijos susitiko su tuometiniais Policijos generaliniu komisaru V. Telyčėnu ir jo pavaduotoju S. Skverneliu. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į policijos įstaigose įrengtus vaiko apklausos kambarius, kuriuose trūksta tinkamų specialistų (psichologų, psichiatrų). Susitikimo metu aptarta įstatyminė bazė, jos būtini pakeitimai, aptarta pedofilijos ir seksualinių nusikaltimų problematika. Iškeltos problemos, kad policijos pareigūnai neturi galimybių susisiekti su vaikų teisių apsaugos skyriaus specialistais pasibaigus darbo laikui, arba poilsio ir švenčių dienomis, kai konkrečiu atveju reikia pasitarti ar gauti kompetentingą konsultaciją. Atkreiptas dėmesys į vis didėjančius patyčių atvejus mokyklose, agresyvų vaikų elgesį, žiniasklaidos įtaką ir poveikį vaikams, kas skatina jų agresiją, apie tėvų atsakomybės klausimus.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalyvavo Vilniaus apskrities Vyriausiojo policijos komisariato surengtame seminare viešosios policijos Prevencijos padalinių darbuotojams. Seminare buvo aptartas atsakingų policijos ir vaiko teisių apsaugos institucijų (ypatingai nepilnamečių reikalų pareigūnų ir savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių atstovų) bendradarbiavimas, vaikų teisių pažeidimai mokyklose ir praktikoje kylančių problemų sprendimas (nepranešimas tėvams apie incidentus mokykloje ir pan.), tėvų ir mokyklų atsakomybės už vaikų padaromus pažeidimus atskyrimo klausimas, teismų praktika bylose dėl vaikų padaromų teisių pažeidimų mokyklose ir kt.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierės patarėja dalyvavo Vilniaus apskrities Vyriausiojo policijos komisariato surengtame pasitarime dėl nepilnamečių, gyvenančių Vilniaus, Vėliučionių ir Čiobiškio vaikų socializacijos centruose, saugumo problematikos ir aktualumo. Pasitarimo metu buvo aptartos vaikų socializacijos centruose kylančios problemos, sprendžiant vaikų tarpusavio bei vaikų ir centrų darbuotojų konfliktus, policijos pareigūnų įgaliojimai šiose situacijose, administracinės atsakomybės taikymo vaikų socializacijos centrų ugdytiniams problemos ir kt.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė susitiko su tuometiniu Vilniaus apskrities Vyriausiojo policijos komisariato Vilniaus miesto 3 policijos komisariato viršininku D. Malaškevičiumi. Susitikimo metu buvo sprendžiama kaip policijos pareigūnams elgtis su sostinės naktinius klubus lankančiais nepilnamečiais. Policijos pareigūnų reidų metu nustatyta, kad apie antrą valandą nakties klubuose lankosi nepilnamečiai. Nepilnamečių reikalų pareigūnės, susitikusios su vaikų tėvais, dažnai išgirdavo, kad tėvai leidžia paaugliams taip leisti laisvalaikį. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pastebėjo, kad teisės aktai numato, jog būtent tėvai turi teisę ir pareigą auklėti savo vaikus bei yra atsakingi už savo vaikų auklėjimą ir vystymą, privalo rūpintis savo vaikų sveikata, jų dvasiniu ir moraliniu ugdymu. Todėl tėvų, nevykdančių savo pareigų vaikams, veiksmai ar neveikimas laikytini priešingais teisei. Vienas iš kontrolierės siūlymu - tėvams, neįgyvendinantiems tėvų valdžios, t.y. leidžiantiems savo vaikams laisvalaikį leisti naktiniuose klubuose, taikyti atsakomybę. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pastebėjo, kad nepilnamečių patekimą į naktinius klubus griežčiau turėtų kontroliuoti ir klubų administracija. Kontrolierė priminė, kad prieš metus Lietuvos Respublikos Seime buvo užregistruotas įstatymo projektas, kuriame siūloma įteisinti draudimą dėl vaikų buvimą viešose vietose nakties metu be suaugusiųjų priežiūros (vadinamą „šeimos valandą“).

Su Teisingumo ministerija ir jai pavaldžiomis įstaigomis

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo Teisingumo ministerijos organizuotame pasitarime aptarti esamo teisinio reguliavimo, susijusio su teismų sprendimais nepilnamečių asmenų atžvilgiu, trūkumus, taip pat praktines problemas, su kuriomis susiduriama vykdant nepiniginio pobūdžio teismo sprendimus, bei galimus problemų sprendimo būdus.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos organizuotame pasitarime – diskusijoje dėl klausimų, susijusių su nepilnamečių, kuriems laisvės atėmimo bausmės vykdymas atidėtas, elgesio kontrole, jeigu teismas

leidžia jiems išvykti gyventi už Lietuvos Respublikos ribų. Pasitarime taip pat dalyvavo atstovai iš Generalinės prokuratūros ir Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos,

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2009 metų pabaigoje, atlikusi tyrimą dėl nuteisto nepilnamečio, kuriam laisvės atėmimo bausmės vykdymas buvo atidėtas, teisių ir interesų pažeidimo, informavo Generalinę prokuratūrą ir Kalėjų departamentą apie Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartį nepilnamečio baudžiamojoje byloje ir atkreipė dėmesį į šioje nutartyje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išdėstytus argumentus. Pasitarimo dalyviai svarstė tiek minėtą, tiek kitus su teismo nuosprendžių vykdymu nepilnamečiams, kuriems bausmės vykdymas atidėtas, susijusius klausimus, pasidalino patirtimi.

Pasitarimo metu buvo nutarta pasiūlyti:

1) Generalinei prokuratūrai svarstyti galimybę parengti nurodymą ar metodines rekomendacijas prokurorams, kad atliekant ikiteisminį tyrimą byloje, kurioje įtariamas nepilnametis, būtų surinkta nepilnametį charakterizuojanti medžiaga, jo tėvus charakterizuojanti medžiaga, taip pat duomenys apie gyvenamąją vietą. Jeigu yra duomenų apie tai, kad nepilnamečio tėvai ar vienas iš tėvų gyvena užsienyje ir yra tikimybė, kad įtariamasis gali išvykti gyventi į užsienį pas tėvus, gauti visą medžiagą apie gyvenimo, mokymosi ir kitas sąlygas užsienyje. Šie duomenys yra reikalingi, kad teismas sprenddamas bausmės skyrimo klausimus turėtų pilną informaciją;

2) Kalėjų departamentui esamą problemą pateikti svarstyti, išsiunčiant atitinkamus raštus, akademinėi visuomenei – Mykolo Romerio universitetui, Vilniaus universitetui, Vilniaus pedagoginiam universitetui, Teisės institutui.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir jos patarėja lankėsi Panevėžio pataisos namuose, kur susitiko su pataisos namų administracija, susipažino kokiomis sąlygomis laisvės atėmimo ir arešto bausmę išlieka nuteistos nepilnametės, taip pat nuteistosiomis motinomis, gyvenančiomis kartu su savo mažamečiais vaikais. Kontrolierė pastebėjo, kad uždaroje įstaigoje gyvenantys vaikai nėra lėpinami labdara ir dėmesiu, kaip gyvenantys vaikų globos namuose vaikai.

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė teikė nuomonę Europos teisės departamentui prie Teisingumo ministerijos dėl Lietuvos Respublikos pozicijos pateikimo Europos Sąjungos teisingumo teisme svarstomose bylose vaiko teisių apsaugos srityje.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo:

- Nepilnamečių justicijos programos valdymo komiteto darbe.
- Teisės instituto sudarytoje darbo grupėje dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimu Nr. 1070 patvirtinto Nepilnamečių justicijos 2009-2013 metų programos įgyvendinimo priemonių plano 2.3 priemonės (parinkti savivaldybę, kurioje būtų galima įgyvendinti nusikaltimo aukos ir nepilnamečio nusikaltėlio eksperimentinį taikinamojo tarpininkavimo projektą, nustatyti, kas galėtų teikti taikinamojo tarpininkavimo paslaugas, ir parengti taikinamojo tarpininkavimo proceso taisyklės) įgyvendinimo. Darbo grupės veikloje buvo svarstomos atkuriamojo teisingumo modelio plėtojimo nepilnamečių justicijos sistemoje galimybės, diskutuota kokioje teritorijoje ir kas galėtų teikti taikinamojo tarpininkavimo paslaugas, kokiose bylose būtų galima taikyti atkuriamąjį teisingumą, kokios institucijos turėtų dalyvauti šiame procese, taip pat aptartos taikinamojo tarpininkavimo proceso taisyklės.

Su Švietimo ir mokslo ministerija bei jai pavaldžiomis įstaigomis

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjai dalyvavo:

- Švietimo ir mokslo ministerijos organizuotame pasitarime dėl pedagoginių psichologinių tarnybų psichologų dalyvavimo teismuose, nagrinėjant civilines ir baudžiamąsias bylas. Pasitarimo metu iškelta problema dėl aiškios sistemos ir tarpžinybinio funkcijų pasiskirstymo teikiant psichologų paslaugas nagrinėjant civilines ir baudžiamąsias bylas, kuriose dalyvauja nepilnamečiai; nebuvimo valstybėje.

- Švietimo ir mokslo ministerijos organizuotame pasitarime dėl specialiųjų poreikių mokinių, turinčių intelekto, psichikos ir elgesio sutrikimų, ugdymo vaikų socializacijos centruose. Pasitarimo metu išklaustyti suinteresuotų institucijų nuomonės, galimi sprendimo būdai, kurie galėtų būti įtvirtinti atitinkamuose teisės aktuose, siekiant, kad šalyje formuotųsi vieninga praktika dėl šių vaikų ugdymo;

- Švietimo ir mokslo ministerijos, Specialiosios pedagogikos ir psichologijos ir VšĮ „Globali iniciatyva psichiatrijoje“ organizuotame renginyje, kuriame buvo pristatytas Švietimo ir mokslo ministerijos (atsakingas partneris Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras) kartu su VšĮ „Globali iniciatyva psichiatrijoje“ 2009 m. spalį – 2010 m. rugsėjį vykdytas projektas „Darbo su delinkventinio elgesio vaikais, taikant vaiko vidutinės priežiūros priemonę, tobulinimas ir specialistų kompetencijų ugdymas pasitelkiant Norvegijos patirtį“. Renginio metu buvo aptarta Lietuvoje veikianči vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema, praktikoje kylančios problemos, pristatytas ir aptartas leidinys, kuriame pateikiamas rekomendacinio pobūdžio atsakingų institucijų bei asmenų bendravimo ir bendradarbiavimo modelis vykdant vaiko vidutinės priežiūros priemonę, bei atliktas tyrimas „Vaikų, kuriems paskirta vidutinės priežiūros priemonė, situacijos, veiksmų ir priežasčių, paskatinusių nusižengti, analizė“.

Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras kartu su Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga organizavo metodinę dieną vaikų socializacijos centrų švietimo pagalbos specialistams ir auklėtojams. Renginio metu buvo aptarta vaikų socializacijos centruose taikomos vaikų elgesio vertinimo sistemos, jų teigiami ir neigiami aspektai, praktikoje kylančios problemos bei vaikų elgesio vertinimo sistemų pokyčių kryptys ir kt.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro sudarytų darbo grupių veikloje:

- dėl sutrikimų, kurių turintys vaikai negali būti ugdomi vaikų socializacijos centruose, sąrašo sudarymo bei kriterijų nustatymo
- dėl Vaikų socializacijos centro veiklos modelio aprašo projekto parengimo.

Su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija bei jai pavaldžiomis įstaigomis

- Susitikime su Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos tuometine viceministre S. Konradas ir kitais ministerijos atstovais bei Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos direktore O. Tarvydiene. Susitikimo metu aptartos institucijų bendradarbiavimo gairės, ministerijos atstovai pristatė planuojamos vaiko teisių apsaugos sistemos pertvarkos viziją ir kryptis: vaiko teisių apsaugos skyrių ir Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos stiprinimą; šių institucijų funkcijų peržiūrėjimą; vaiko teisių apsaugos specialistų atestaciją; kt.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atstovai informavo, kad vaiko teisių apsaugos sistemos pertvarka, keičiant esamą vaiko teisių apsaugos skyrių pavaldumą, kainuotų apie 5 mln. litų, todėl ministerija yra linkusi esminės minėtų institucijų sistemos pertvarkos nedaryti.

- Susitikime su Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos viceministre S. Konradas bei Teisingumo ministerijos viceministru T. Vaitkevičiumi, skirtame aptarti Vaiko globos (rūpybos) organizavimo nuostatų projektą bei vaiko globos (rūpybos) teisinio reglamentavimo tobulinimo kryptis.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė susitiko su Socialinių paslaugų ir priežiūros departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriumi A. Keršuliu ir direktoriaus pavaduotoju V. Labunsku. Departamento atstovai supažindino kontrolierę su Socialinių paslaugų ir priežiūros departamento veikla bei pagrindinėmis kryptimis, vaiko teisių apsaugos srityje. Taip pat susitikimo metu buvo aptartos galimos įstaigų bendradarbiavimo sritys.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierės patarėja, kartu su Socialinės apsaugos ir darbo bei Užsienio reikalų ministerijų atstovais dalyvavo Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos organizuotame pasitarime, kuriame buvo aptarti bendradarbiavimo su Norvegija, nagrinėjant konkrečias situacijas dėl lietuvių vaikų, esančių šioje šalyje, klausimai. Pasitarime buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad neretai Norvegijoje gyvenančios lietuvių šeimos patenka į šios valstybės kompetentingų socialinių tarnybų akiratį, o Norvegijoje esančių vaikų atžvilgiu imamos taikyti šios valstybės vaiko teisių apsaugos priemonės.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalyvavo socialinės apsaugos ir darbo ministro sudarytos Tarpžinybinės vaiko gerovės tarybos posėdžiuose.

Su Sveikatos apsaugos ministerija

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjai dalyvavo sveikatos apsaugos ministro sudarytose darbo grupėse:

- pagerinti vaikams teikiamų odontologinių paslaugų prieinamumą.
- Valstybinės psichikos sveikatos strategijos įgyvendinimo 2011-2013 metų programos projektui parengti;
- Optimaliai vaikų atrankos ir siuntimo į medicininės reabilitacijos sveikatos priežiūros įstaigas tvarkai nustatyti bei peržiūrėti sveikatos apsaugos ministro 2008-01-17 įsakymu Nr. V-50 patvirtintą Medicininės reabilitacijos paslaugų vaikams teikimo specialiųjų reikalavimų aprašą.

Su kitomis institucijomis, įstaigomis ir organizacijomis

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė susitiko su savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų (skyrių) vadovų asociacijos valdybos nariais. Susitikimo metu kalbėta apie šalies vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos tobulinimą, savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų (skyrių) vaidmenį šalies vaiko teisių apsaugos sistemoje, jų statusą, veiklos koordinavimą, kompetenciją, įvairių formavimą, bendradarbiavimą su žiniasklaida ir kitais klausimais.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjai dalyvavo Kultūros ministerijos organizuotame susitikime su Kompiuterinių žaidimų vertinimo organizacijos (Pan-European Game Information, PEGI) atstovu J. Bansch, kuris pristatė organizaciją, jos veiklą, PEGI žymėjimo sistemą, susitikimo metu aptarti kompiuterinių žaidimų žymėjimo Lietuvoje aspektai.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjas dalyvavo Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos sudarytoje valdymo grupėje dėl projekto „SAFER INTERNET LT SIC“.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kartu su Vilniaus policijos klubu vaikams ir jaunimui, Lietuvos Respublikos Seimo Narkomanijos ir alkoholizmo prevencijos komisija, Narkotikų kontrolės departamentu prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės organizavo Tarptautinei vaikų gynimo dienai skirtą koncertą „Kai mūsų širdys plaka išvien“. Tai antrus metus iš eilės vykdomas prevencinis projektas, skirtas socialinę atskirtį patiriantiems vaikams.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kartu su Vilniaus mokytojų namais organizavo kasmetines Atvelykio ir Kalėdų muges – parodas „Angelų vaikai – su meile Jums“, skirtas Lietuvos specialiųjų mokyklų ir pensionatų ugdytiniais. Renginyje savo sukurtais darbais prekiaavo Lietuvos specialiųjų ugdymo įstaigų ir pensionatų vaikai, vyko žaidimai, koncertai.

- Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro E. Bičkausko iniciatyva, kartu su Vaikų teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga organizuotos kartingų varžybos Lietuvos vaikų globos namų auklėtiniais.

Su nevyriausybinėmis organizacijomis

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kartu su Lietuvos Caritas surengė diskusiją "Nepilnametės prekybos žmonėmis ir prostitucijos aukos: skaičiai ir tikrovė", kurios metu aptarta reali situacija Lietuvoje. Diskusijoje dalyvavo, aukos ir specialistai, organizuojantys ir teikiantys pagalbą vaikams, tapusiems aukomis;

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė susitiko su Labdaros ir paramos fondo „Algojimas“ nariais, kurie pristatė organizacijos misiją - keisti visuomenės požiūrį į negalią, negalios vaiko ir šeimos integraciją į visuomenę, socialinių paslaugų tobulinimą bei prieinamumą.

Susitikimo metu diskutuota socialinės atskirties tema, išskirtos problemos, su kuriomis susiduria neįgalūs vaikus auginančios šeimos: informacinio paslaugų katalogo būtinybė, siekiant pagerinti informacijos apie socialinių paslaugų teikimą neįgalius vaikus auginančioms šeimoms, sklaidą bei tarpžinybinio bendradarbiavimo stoka. Su Labdaros ir paramos fondo „Algojimas“ nariais vaiko teisių apsaugos kontrolierė aptarė Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos, kurios tikslas skatinti ir užtikrinti visų neįgaliųjų visapusišką ir lygiateisį naudojimąsi visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, ratifikavimo svarbą.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė susitiko su Lietuvos pediatrų draugijos pirmininku A. Valiuliu, diskutuota apie vykdomą sveikatos sistemos reformą, jos įgyvendinimą bei apie poveikį vaikų sveikatai.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje vyko susitikimas su asociacijos „Nacionalinis aktyvių mamų sambūris“ atstovais dėl su išmokomis vaikams susijusių problemų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėja dalyvavo:

- VšĮ Paramos vaikams centras tarptautinio projekto „Seksualinė prievarta prieš vaikus globos įstaigose“ Paramos taryboje.

- VšĮ Paramos vaikams centras projekto „Vaikų – nusikaltimų aukų – kompleksinė pagalba“ patariamajame komitete.

Tarptautinis bendradarbiavimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir jos patarėjai ataskaitiniais metais patirtimi ginant vaiko teises ir teisėtus interesus Lietuvoje dalinosi įvairiuose tarptautiniuose renginiuose – konferencijose, seminaruose, forumuose, apskritojo stalo diskusijose. Išskirtini šie tarptautiniai renginiai ir susitikimai su užsienio institucijų atstovais:

- Užsienio reikalų ministerijoje organizuotas susitikimas su Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) atstovais. Susitikimo metu buvo pristatytos ESBO veiklos kryptys kovoje su prekyba žmonėmis, aptarti su policijos veikla susiję klausimai bei naujos grėsmės ir iššūkiai, kylantys dėl transnacionalinio ir organizuoto nusikalstamumo, prekybos ginklais ir narkotinėmis medžiagomis, diskutuota dėl tolesnio ESBO veiklos stiprinimo.

- Ženevoje vykęs Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos posėdis, skirtas kovai su seksualine prievarta prieš vaikus.

- Jaltoje vykusį Europos Tarybos organizuota konferencija „Moterų ir vaikų apsauga žmogaus teisėmis paremtomis priemonėmis“, kurios metu buvo pristatyta Lietuvos patirtis, užtikrinant vaikų apsaugą nuo smurto, prievartos ir išnaudojimo.

- Maltoje vykęs Europos Vaikų ombudsmenų tinklo (ENOC) organizuota konferencija „Ypatingas vaikų ombudsmenų vaidmuo Europoje, siekiant, kad vaikų balsas būtų išgirstas, o jų teisės stiprinamos“. Konferencijos metu buvo diskutuojama apie vaikų ombudsmenų statusą, jų nepriklausomumą nuo valdžios, suteiktus įgaliojimus ir kt.

- Briuselyje organizuota Europos Sąjungos Pamatinių teisių ir Belgijos institucijų, pirmininkaujančių Europos Sąjungoje, konferencija „Teisingumo ir apsaugos visiems vaikams

užtikrinimas“, kurios metu buvo pristatytos Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės dėl vaikams palankaus teisingumo;

- Strasbūre vykusi apskritojo stalo diskusija dėl rengiamos rekomendacijos dėl vaikų teisių ir tėvų atsakomybės;
- Susitikimas su Švedijos ambasadore Ulrika Cronenberg-Mossberg. Susitikimo metu buvo aptarta vaikų, esančių sudėtingose situacijose (elgetaujančių, netekusių tėvų globos ir pan.), padėtis, pagrindinės problemos ir galimi sprendimo būdai, šiems vaikams reikalinga pagalba.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje vyko susitikimai su:

- Baltijos jūros valstybių tarybos kartu su partneriais – Lietuvos Caritas (Lietuva), Gelbėkit vaikus (Danija), Vaikų paramos centras (Estija) – vykdyto projekto „Prekyba vaikais – vaikų darbas – vaikai darantys nusikaltimus – elgetaujantys vaikai – informacijos ir duomenų valdymas“ konsultante Annemette Danielsen. Susitikimo metu aptarta vaiko teisių apsaugos institucijų Lietuvoje sistema, susižinojimo bei duomenų apie vaikus, kurie gali tapti prekybos žmonėmis aukomis, rinkimo, perdavimo bei analizavimo tvarka. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovas dalyvavo seminaruose (Kopenhagoje, Taline), organizuotuose vykdant nurodytą projektą, kuriuose buvo aptariami klausimai susiję su vaikų migrantų ir prieglobsčio prašytojų, įtrauktų į nusikalstamas veikas, elgetaujančių bei dirbančių gatvėse, prekybos vaikais aukų situacija.

- Norvegijos „Gelbėkit vaikus“ Rusijoje atstovais: organizacijos direktore Evgenia Kamenetskaya, programų vadovu Igor Kurakin, vyriausioju programų koordinatoriumi Anton Pshenichnij. Susitikimo metu buvo diskutuojama apie vaikų padėtį Lietuvoje, jų teisių ir teisėtų interesų įgyvendinimo problemas, buvo ieškoma bendradarbiavimo ir gerosios praktikos pasidalinimo galimybių.

Norvegijos „Gelbėkit vaikus“ Rusijoje atstovai taip pat dalyvavo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos kartu su Lietuvos Respublikos Seimo Narkomanijos ir alkoholizmo prevencijos komisija, Vilniaus miesto savivaldybe, Vilniaus apskrities Vyriausioju policijos komisariatu, VŠĮ Vilniaus policijos klubu vaikams ir jaunimui, Narkotikų kontrolės departamentu prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir asociacija „Mentor Lietuva“ 2010 m. gegužės 10 d. organizuotoje tarptautinėje konferencijoje „*Policijos ir socialinių partnerių bendradarbiavimas vykdant žalingų įpročių prevenciją bei užkardant vaikų ir jaunimo nusikalstamumą*“.

Pagrindinė konferencijos idėja – pasidalinti gerąja patirtimi nusikalstamumo ir žalingų įpročių prevencijos srityje tarptautiniu lygiu, susipažinti su Lietuvos ir užsienio valstybių specialistų patirtimi organizuojant nusikaltimų prevencijos projektus, naudojant juos kaip įrankį prevencijai stiprinti ir įtraukiant į šį procesą kuo daugiau aktyvių visuomenės narių.

- Bulgarijos policijos akademijos – Visuomenės mokslų departamento viršininke Boyka Cherneva – pagal 2008 metais Vidaus reikalų ministerijos pasirašytą bendradarbiavimo deklaraciją su CEPOL (Europos policijos kolegija) dėl dalyvavimo Mainų programoje 2009-2010 metais pagal prioritetines temas „Organizuotas nusikalstamumas“ ir „Bendruomenės policija“ ir „Mokymosi aplinka“.

- Maltos policijos pajėgų 8 policijos rajono Birkirkaros mieste vadovu Antonello Grech ir Švedijos policijos Blekingės apskrities policijos detektyvu Göran Janrell, dalyvaujančiais Europos policijos kolegijos (CEPOL) mainų programoje.

- Londono policijos Prekybos žmonėmis ir prostitucijos padalinio detektyvu vyriausioju inspektoriumi Kevin Hyland. Susitikimo metu buvo aptartos prekybos žmonėmis (vaikais) ir prostitucijos problemos bei tendencijos, taip pat Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos ir Londono policijos bendradarbiavimo galimybės (perspektyvos) prekybos vaikais prevencijos srityje;

- tarptautinio smurto prevencijos projekto „Building Policy to Prevent Violence” iniciatoriais – Pasaulinės sveikatos organizacijos (PSO) atstovais. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui buvo pristatytas projektas, kuris truks 2 metus. Šio projekto partneriai – PSO Smurto prevencijos grupė, Škotijos St. Andrews universiteto Visuomenės sveikatos mokykla bei Škotijos Nacionalinis smurto mažinimo skyrius, Pietų Afrikos Respublikos Vakarų kyšulio provincijos Sveikatos apsaugos ministerija. Lietuvoje šį projektą koordinuos Higienos institutas. Svečiai domėjosi kontrolierės darbu ir esama situacija Lietuvoje.

- Sankt Peterburgo vaiko teisių įgaliotinė Svetlana Agapitova. Įgaliotinės vizito į Lietuvą tikslas – susipažinti su vaiko teisių apsaugos institucijų sistema Lietuvoje, vaiko teisių apsaugos padėtimi, pasidalinti gerąją praktika. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės susitikimo su įgaliotine metu buvo pristatyta Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veikla ir kontrolieriaus veiklos teisinis reglamentavimas ir kt. Šio vizito metu buvo organizuoti įgaliotinės susitikimai su Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos specialistais, apsilankymai Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje – pataisos namuose, Panevėžio apskrities vaikų socializacijos centre, Vilniaus policijos klube vaikams ir jaunimui bei VšĮ Paramos vaikams centre.

- Ukrainos ministerijų ir apskričių administracijų atstovais, mokytojais, Jungtinių Tautų Vystymo Programos atstovais. Apsilankymo tikslas – susipažinti su Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veikla, vaiko teisių padėtimi šalyje, dažniausiai pasitaikančių problemų sprendimo būdais. Susitikimo metu ypatingas dėmesys buvo skirtas Lietuvos švietimo sistemai, patyčių ir vaikų elgesio problemoms mokyklose ir jų sprendimui.

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė bei jos patarėjai dalyvavo įvairiuose su vaiko teisių apsauga susijusiuose renginiuose (konferencijose, seminaruose, diskusijose ir pan.).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė bei jos patarėjai 2010 metais, atlikdami skundų bei tyrimų pradėtų kontrolierės iniciatyva, tyrimą lankėsi vaikų globos namuose, mokyklose, Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje – pataisos namuose, Panevėžio pataisos namuose, savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriuose ir kt.

VI. SIŪLYMAI

Atsižvelgdama į atliktus tyrimus vaiko teisių apsaugos srityje bei pastebėtas problemas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipia dėmesį ir siūlo:

1. Priimti politinį sprendimą dėl vaiko teisių apsaugos institucijų reformos.
2. Skirti prioritetinį dėmesį vaiko teisių politikos formavimui ir įgyvendinimui bei tobulinti įstatyminį reguliavimą vaiko teisių apsaugos srityje:
 - 1) tobulinti teisės aktus (Civilinio proceso kodeksą, Sprendimų vykdymo instrukciją ir kt.), išsamiai reglamentuojant vykdymo bylų nepilnamečių vaikų atžvilgiu aspektus bei asmenų, kurių dalyvavimas kartu su antstoliu vykdymo procese yra būtinas, teises, pareigas ir atsakomybę vykdymo procese, užtikrinant sklandų ir vaiko teisių ir teisėtų interesų nepažeidžiantį vykdymo procesą;
 - 2) priimti Administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimus, kurie leistų įpareigoti tėvus, globėjus (rūpintojus) išklausti bendravimo su vaikais tobulinimo kursus bei taikyti nepilnamečiams, padariusiems administracinius teisės pažeidimus, įpareigojimus, skirtus įtakoti teigiamų jų elgesio pokyčius;
 - 3) ratifikuoti Europos Tarybos Konvenciją dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos. Tam, kad pasiekti tinkamą Konvencijos nuostatų praktinį įgyvendinimą – tobulinti esamą teisinę bazę, vykdomas nacionalines programas bei užtikrinti praktinį teisės aktų, programų ir kitų priemonių, skirtų vaikų apsaugai nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos, įgyvendinimą;
 - 4) tobulinti teisės aktus (Išmokų vaikams įstatymą, Socialinių paslaugų finansavimo ir lėšų apskaičiavimo metodiką), atsisakant vaiko globos išmokos diferencijavimo atsižvelgiant į vaiko globos formą (šeima, šeimyna, vaikų globos įstaiga) ir nustatant vienodus (nepriklausomai nuo globos formos) vaiko globos išmokos panaudojimo kriterijus;
 - 5) tobulinti vaiko globos (rūpybos) reglamentavimą poįstatyminiuose teisės aktuose, išsamiai reglamentuojant globojamų (rūpinamų) vaikų svečiavimosi ir globos (rūpybos) priežiūros institutus;
 - 6) spręsti psichologų dalyvavimo teisiniuose procesuose, kuriose būtinas vaikų dalyvavimas, jų nuomonės išklašymas, problemą, prioritetinį dėmesį skiriant psichologų dalyvavimo baudžiamosiose bylose užtikrinimui
3. Užtikrinti efektyvias prevencijos priemones vaiko teisių apsaugos srityje, sprendžiant smurto prieš vaikus, įskaitant patyčias, mokyklos nelankymo bei ydingo vaikų elgesio problemas.
4. Vietos savivaldos lygmenyje stiprinti ir plėtoti visiems vaikams ir šeimoms prieinamą, kompleksinę pagalbą ir paslaugų sistemą, gerinti jų kokybę.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Edita Žiobienė